

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Sprida aska, var och varför?

om gravskicket askspredning och dess plats(er) i landskapet

av Elfrida Klacka

Sprida aska, var och varför? Om gravskicket askspredning och dess plats(er) i landskapet

Scatter ashes, where and why? About the interment of ashes and it's place(s) in the landscape

Författare: Elfrida Klacka

Handledare: Carola Wingren, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Examinator: Ann Bergsjö, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Bitr. examiner: Åsa Bensch, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Master's project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0814

Program: Landskapsarkitekturprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Askspredning, askspredningsplatser, plats, ritualisering, landskapspreferens, individualism, sekulär, valfrihet

“Indeed our relationships with places are just as necessary, varied, and sometimes perhaps just as unpleasant, as our relationship with other people.”

Geograf Edward Relph (2013)

Abstract

In Sweden it has been legal to scatter ashes outside the cemetery since 1958. To scatter ashes is a secular phenomenon and an individualistic ritual that has increased in popularity in recent years. The material remaining after a cremation, which we call ashes, consists of grinded pieces of bones. The product is a pale, fine powder. The chemical composition makes the ashes strongly alkaline. Repeated dispersion can in time change a sensitive biotope. Occasional scatterings probably has little impact on ground conditions. There are countries where the perception of the act of scattering ashes is liberal, the ashes can be placed anywhere, as long as the landowner gives permission. In Sweden on the other hand, the authorities have a restrictive attitude. Today's practice for decision-making regarding applications for scattering a relative's ashes, refers to a case law from 1998. In the particular case, the Swedish Church's opinion ruled the decision. As a consequence of the precedent case, now nearly twenty years old, scattering of ashes is, with a few exceptions, only permitted in the sea (or larger lakes), in mountain areas or large privately owned areas. I have in my survey studied archived decisions from the County Administrative Board of Skåne (Länsstyrelsen Skåne) in particular. The decisions have all processed an application for scattering ashes over *land* and been rejected (with two exceptions). Included in the archived material, there are also a number of appeals against the rejections. Departing from this material, I have then searched for literature. The questions I tried to answer have been *why does people want to scatter ashes and in what places, what does that particular place mean to the ones wanting their ashes to be scattered there and what does the place mean to the living relatives?* The survey highlights places with strong identity and places that have had a deep meaning for the deceased. It has been found that the place where the ashes is scattered, is to the living relatives, *a symbolic place* that can be adjusted to where it is most suitable for spreading. Furthermore, I have asked the question if there is a need of making organized ash scattering sites. The answer is that it is necessary to define suitable places to accommodate the increasing demand and the need for places to scatter ashes, on land and outside the cemetery.

Sammanfattning

I Sverige har aska sedan 1958 fått spridas utanför begravningsplatsen. Att sprida aska är en sekulär företeelse och en individuellt formad handling som under senare år ökat kraftigt. Askan består av benbitar som blir kvar efter kremering och som sedan blir finmalda till ett ljust pulver. Den kemiska sammansättningen gör att askan är starkt basisk. En upprepad spridning kan förändra konkurrensvillkoren för en känslig biotop. En individuell spridning har troligen mycket liten påverkan på markförhållandena. Det finns länder där synen på spridning av aska är liberal, så länge markägaren ger tillstånd får askan placeras var som helst. I Sverige har myndigheterna en restriktiv hållning. Dagens praxis för beslutsprövande vad gäller ansökningar om spridning av aska efter avliden, hänvisar till ett rättsfall från 1998 då det var svenska kyrkans yttrande som fällde avgörandet. Till följd av det prejudicerande fallet tillåts spridning av aska idag, med ett fåtal undantag, endast över antingen hav (eller större sjöar), i fjällområden eller stora privatägda områden. Jag har i min undersökning studerat arkiverade beslut från framförallt Länsstyrelsen Skåne. Besluten har samtliga behandlat en ansökan om spridning över land och avslagits (med två undantag). Med bland det arkiverade materialet finns även ett antal överklaganden på beslut om avslag. Med utgångspunkt i detta material har jag sedan sökt litteratur. Frågorna jag försökt besvara har varit *varför vill människor sprida aska och på vilka platser, vad betyder platsen som spridning önskas på för de vars aska ska spridas och vad betyder platsen för de efterlevande som utfört spridningen*. Undersökningen har belyst platser med stark identitet och platser som har betytt mycket för den som avlidit. Det har framkommit att spridningsplatsen för de efterlevande är en symbolisk plats som kan anpassas efter var det är mest lämplig att sprida, såtillvida askan får spridas inom det område som den avlidne har önskat. Vidare har jag ställt frågan om det behövs upprättas organiserade askspridningsplatser. Svaret är att det behövs definieras lämpliga platser för att tillgodose den ökande efterfrågan och behovet av platser för att sprida aska på utanför begravningsplatsen.

Förord

För att ta mig an det här ämnet och söka svar har det funnits många personer som varit viktiga. Ulf Andersson på Länsstyrelsen i Skåne har svarat på många frågor och bidragit med material. Monica Sandberg på Landskapsgruppen som tog sig tid för ett inledande samtal. Personal på Limhamns krematorium välkomnade mig att se hur de jobbade en dag. Tack för all korrespondens, Mattias Elofsson på SKKF, Curt Dahlgren vid LU, Creig Young med flera.

Tack till Carola Wingren för inspirerande handledning som hela tiden har varit till stor hjälp för att komma vidare. Tack alla i min närhet som har ställt upp och lyssnat och kommit med viktiga vinklingar och synpunkter. Framförallt största tacksamhet till Anton för ditt oavbrutna stöd. Slutligen, tack finaste Vida och Mo för att ni fått mig att pausa och att se på världen på helt andra sätt.

Innehåll

Sammanfattning	5
Förord	7
Innehåll	9
Introduktion	11

BAKGRUNDEN _____ 19

• Sverige då och nu	21
• Aska efter kremering	
• Askspridning i några andra länder	31
• Askspridningen i Sverige	37

MYNDIGHETERNA _____ 43

• Myndigheternas syn på askspridning och på lämpliga platser	45
• Beslut tagna av Länsstyrelsen Skåne	51

ASKSPRIDARNA _____ 57

• Varför önskar någon att askan ska spridas efter sin död?	59
• Landskapspreferens	65
• Platsen för de efterlevande	71

PLATSERNA _____ 79

• Om platserna	83
• Ravlunda skjutfält	87
• Söderåsens Nationalpark	91

AVSLUTNING _____ 95

• Konklusion	97
• Diskussion och askspridning i framtiden	101
• Reflektion	109
• Källförteckning	111
• Bilaga: <i>Castle Of Air</i>	117

Introduktion

Askspridning handlar om begravningsskicket att sprida aska efter en kremerad anhörig utanför begravningsplatsen. De allra flesta askspridningar idag utförs över vatten. Spridning över vatten anses av beslutande myndigheter som lämpligt. Endast en liten andel av det totala antalet spridningar görs över land. I denna uppsats tittar jag närmre på var och varför människor sprider aska utanför begravningsplatsen, och diskuterar också hur man skulle kunna utveckla möjligheterna för askspridning för att på ett bättre sätt bemöta människors förändrade behov. En del forskare menar att vi går mot ett skifte, från en institutionell uppfattning om döden, till en individuell (Davies, 2002). Det tydliggörs genom nya sätt att ritualisera och skapandet av andra platser för att minnas, likt platsen för placering av aska utanför begravningsplatsen (Peterson 2010). Landskapsarkitekten Inger Berglund identifierar i sin undersökning ett behov som de efterlevande känner av att själva vilja vara med då askan placeras, "jag undrar ibland var hon egentligen ligger" uppger en av de intervjuade i studien angående en gravsättning i minneslund (Berglund, 2006, s. 65). Det finns i dagsläget ingen möjlighet för de anhöriga att delta vid askspridning eller gravsättning i minneslund inom begravningsplatsen. Att sprida aska utanför begravningsplatsen kan däremot vara en individuellt utformad handling, som ofta görs tillsammans med andra, - en symbolisk handling som hjälper de efterlevande att komma vidare (Dahlgren och Hermansson 2006). De allra flesta askspridningar idag utförs över vatten. Spridning över vatten anses av beslutande myndigheter som lämpligt. Endast en liten andel av det totala antalet spridningar görs över land. I denna uppsats har jag tittat närmare på de ansökningar som har avslagits av framförallt Länsstyrelsen Skåne. Samtliga avslag har gällt önskan om spridning över land. Dessa avslag belyser platser som betyder mycket för individerna som önskar spridning, men som alltså inte är tillåtna för spridning. De är även exempel på landskap som generellt föredras och har stor betydelse för många. Landskapen som önskats för spridning står många gånger i kontrast till den nutida funktionellt och rationellt skötta begravningsplatser (Peterson 2010). Det är platser som kan betraktas från olika perspektiv; de som önskar spridning, de efterlevande som utför spridningen, allmänheten och myndigheterna. Som landskapsarkitekt ser jag det som min roll att vidga synen på landskapet och hur det kan användas. Min uppgift är att skapa platser för människor men för att kunna göra det är det framförallt viktigt att se och förstå individers befintliga relationer till olika platser.

PROCESS OCH MINA PERSONLIGA UTGÅNGSPUNKTER

Processen började vintern 2016 då jag gick en kurs, Design, Concept and Theory med temat Landscape of Loss. I kursen skulle vi utifrån en specifik plats behandla ett individuellt eller kollektivt minne eller förlust. Mitt projekt kom att handla om en minnesplats i samband med att en spridning av aska efter en kremerad anhörig utfördes (se bilaga *Castle Of Air*). Projektet väckte vidare funderingar kring en landskapsanvändning som innebär att aska efter en kremation sprids över en plats som ligger utanför begravningsplatsen. Inledningsvis skulle mitt examensarbete handla om en principdesign för organiserade, kollektiva askspridningsplatser. Det visade sig finnas en mager vetenskaplig grund att stå på då askspridning är en begravningsmetod som börjat användas mer frekvent först på senare år. Att gestalta en plats utan att först undersöka varför och om den behövs kändes för mig inte intressant. Därför backade jag tillbaka och började min efterforskning kring askspridning för att gå till grunden med frågan finns det behov av organiserade platser? Jag bokade ett inledande möte med Monica Sandberg på Landskapsgruppen i Lund, som arbetar mycket med gestaltning av begravningsplatser. Samtalet handlade om allt ifrån symboler och olika religioners begravnings-traditioner. Under mötet kom det fram att Monika arbetade med ett intressant projekt på en kyrkogård nämligen en vad hon kallade *sjöminnesplats*. Detta projekt liknade till viss del mitt projekt med en askspridningsplats. Efter samtalet med Landskapsgruppen vände jag mig till länsstyrelsen, som är den myndighet som bedömer och handlägger begravningsrelaterade frågor. Det blev tydligt att olika länsstyrelser hade olika tolkningar av vad som var lämpliga platser. Jag fick kontakt med länsstyrelsen Skåne i Kristianstad och handläggare Ulf Andersson, som handlägger alla ärenden som gäller spridning över land. Praxis för hantering av ärenden var ganska tydlig, ansökningar som gällde privat mark bedömdes utifrån fastighetsens areal, ansökningar över allmän mark godkändes i princip aldrig. Ulf meddelade att några platser var frekvent återkommande. Detta gjorde mig extra intresserad och nyfiken på vilka platser det var och varför just de önskades av flera. Arkiverat material på länsstyrelsen gjorde det möjligt för mig att dyka djupare in i de enskilda fallen.

STRUKTUR

Dokumentet består av huvudrubrikerna **Bakgrund**, **Myndigheterna**, **Askspridarna** och **Platsen**. **Bakgrunden** syftar till att beskriva fenomenet askspridning utifrån en svensk kontext. Vidare syftar bakgrunden till att beskriva och presentera substratet aska och fenomenet askspridning. Här har jag även gjort utblickar mot andra länder. I den andra delen, **Myndigheterna**, presenterar jag myndigheternas syn på askspridning. Avsnittet avslutas med en summering av de problem som jag anser att nuvarande hantering av företeelsen utgör. Nästa del, **Askspridarna**, har som målsättning att beskriva varför människor önskar att sprida aska, både utifrån den som önskar att få sin aska spridd efter döden och de efterlevande som är de som ansöker till länsstyrelsen och önskar sprida askan. Vidare

syftar den till att förklara vilka platser som önskas för spridning av aska och varför. I den sista delen, **Platsen**, presenterar jag vilka platser ansökningarna över offentlig mark inom Skåne län har gällt. Två av mina platsbesök presenterar jag här mer ingående. Det är de två platser i Skåne län där flest har ansökt om spridning. Sist i dokumentet presenterar jag vilka problem jag anser att hanteringen av askspridning idag har och mina idéer inför framtida hantering av företeelsen.

AVGRÄNSNINGAR OCH METOD

Det här masterprojektet är en undersökning som baserats på kvalitativa metoder. Arbetet har medfört täta kontakter med svenska kyrkan, myndigheter, organisationer och forskare i såväl Sverige som utomlands. En del av arbetet har utgjorts av en genomgång av vetenskaplig litteratur som har skapat en teoretisk stomme för uppsatsen. Undersökningen inkluderar en genomgång av avslagna beslut tagna av Länsstyrelsen Skåne på ansökningar gällande spridning över land. Överklaganden på avslagen har bidragit till ytterligare, mer ingående information i vissa enskilda ärenden. Platsbesök har utförts löpande under hela skrivprocessen för att skapa en personlig uppfattning och för att reflektera kring vilken typ av platser som önskas för spridning.

Avgränsningar

Jag har begränsat mig till att söka information kring *askspridning* då detta är ett begravningsgskick som är möjligt enligt svensk lag. Vidare har jag avgränsat mig till askspridning *över land*. Fokus ligger i min undersökning framförallt på spridning över *offentliga platser*, inom Skåne län. Jag har avgränsat mig till att undersöka *Myndigheternas* förhållning till askspridning och *Askspridarnas* motiv till att sprida aska. En annan högst relevant undersökning vore att undersöka *allmänhetens* syn på askspridning och vilken inverkan det skulle kunna ha på allmänheten om det var känt att en spridning ägt rum på en viss plats. I det här arbetet utgår jag framförallt ifrån ansökningar om spridning som blivit avslagna, där en spridning *inte* ägt rum. Undersökningar kring människors attityder och ianspråktagande av allmänna platser lämnar jag åt framtida studier.

Bred faktainsamling till bakgrunden

Arbetet bakom bakgrundsdelens till min undersökning har varit omfattande. För att ta reda på vad en aska innehåller hittade jag inga svenska källor som gav mig någon information. Det jag presenterat i mitt arbete är resultatet av en laboratorieundersökning från Nya Zeeland. Att veta vad askan efter en kremerad avliden innehåller är en grundläggande kunskap som inte minst blev viktig för mig själv och för att skapa en egen uppfattning kring vad jag anser om askspridning och lämpliga platser att sprida askan på. I *bakgrunden* har jag försökt att beskriva fenomenet askspridning, askspridning i Sverige och i andra sekulariserade länder som jag funnit intressanta som inspiration då de har en annan syn på askspridning än den som

råder i Sverige idag. Att jag presenterar askspridning i andra starkt sekulariserade länder är för att företeelsen i dessa länder är relativt vanligt förekommande. Det erbjuder också ett liknande utgångsläge som det vi har i Sverige. Vidare har vetenskaplig litteratur har kompletterats med historieböcker, politiska propositioner och rapporter liksom populärlitteratur och digital media. Jag har även gjort studiebesök på Limhamns krematorium i Malmö och på Pålsjö kyrkogård och krematorium i Helsingborg samt haft samtal med personal vid Karlskrona krematorium.

Telefonsamtal, mailkontakt och avslagna beslut

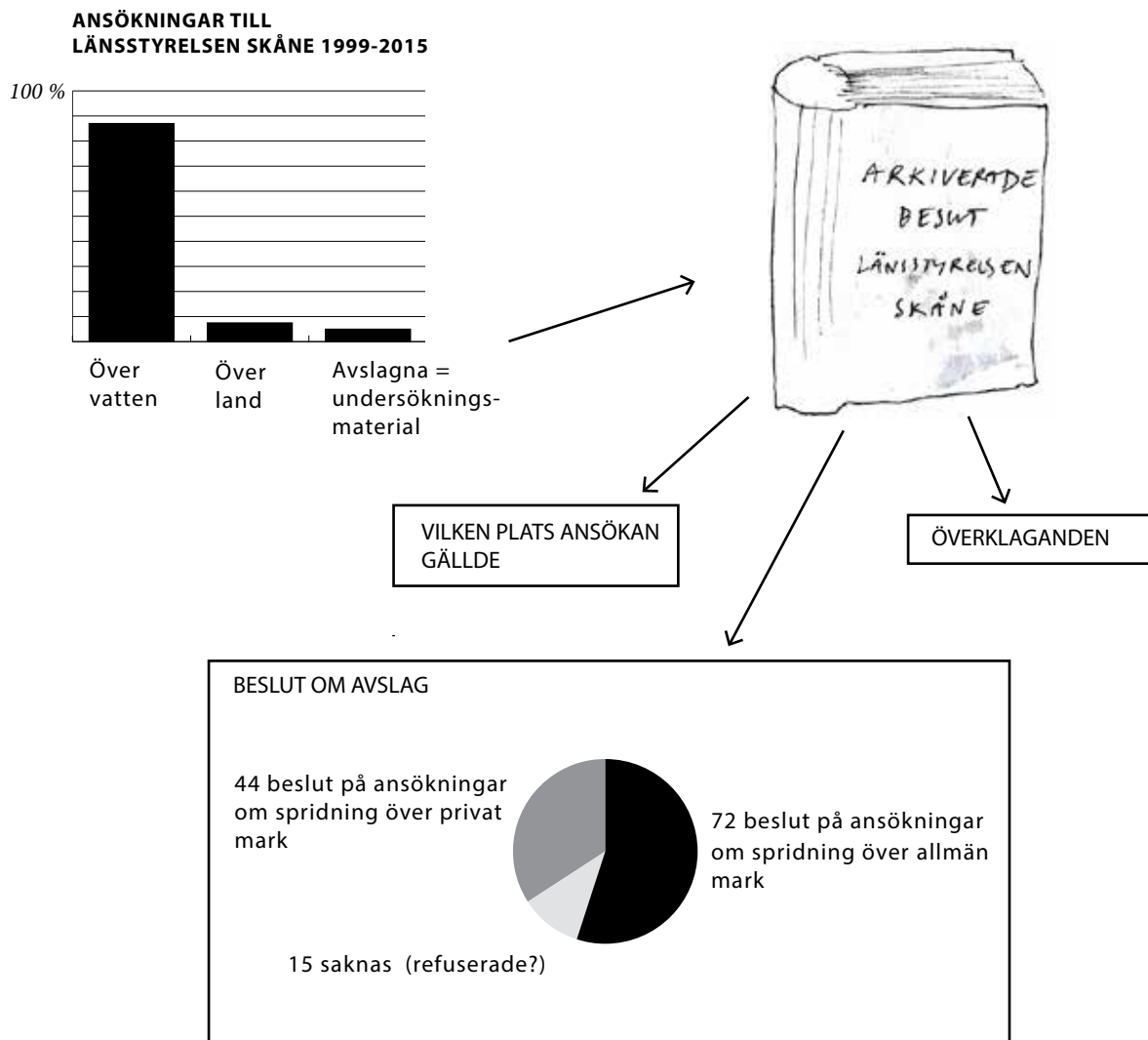
För att förstå myndigheternas syn på askspridning samt vad den synen grundar sig i har arbetet med delen **Myndigheterna** bestått i telefonsamtal och mailkontakt med handläggare på länsstyrelserna. Vidare ligger avslagna beslut till grund för att utreda hur myndigheterna tillämpar sin praxis. Genom att gå igenom avslagna beslut från Länsstyrelsen Skåne har jag även kunnat utläsa vilka platser som ansökningar har gällt, utläsa Länsstyrelsens argument till besluten samt ta del av överklaganden där de anhöriga utförligare motiverar varför platsen i ansökan valts till spridning och därigenom ta del av individuella motiv till att sprida och till valet av plats.

Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången inför delen **Askspridarna** har präglats av en strävan att besvara *varför och var vill människor sprida aska och vad innebär askspridningen för de efterlevande*. Här har teorier inom preferensforskning, platsskapande och sorgebearbetning blivit tongivande. Som en röd tråd genom den här delen är individerna som önskar spridning, de gör sig synliga genom citat från överklaganden och från en svensk intervjustudie. Litteraturen jag använt är delvis en svensk intervjuundersökningen av Dahlgren och Hermansson, LU från 2006 men också litteratur från andra länder framförallt Storbritannien och Japan. Genom hela arbetet har jag använt mig av litteratur från flera olika dicipliner från religionsvetenskap, miljöpsykologi, geografi, beteendevetenskap till filosofi.

Platsbesök

Under det gångna året har jag besökt platserna som finns med bland materialet från länsstyrelsen. Besöken har haft målet att försöka förstå platsen och reflektera kring varför den önskats för spridning men av myndigheterna inte ansetts vara en lämplig plats. Att det vistas en allmänhet på platsen är det främsta motivet till avslag. Därför har en viktigt iakttagelse vid besöken varit hur platsen används av andra. En del av besöken utfördes under veckodagar, mest när vädret har varit fint och tillåtit utflykt, några besök är utförda under helger. Eftersom många av områdena är naturreservat, nationalparker eller annan skyddad natur har det finnits mycket information att hämta om landskapet. Geologisk fakta liksom fakta kring tidigare användning, växt- och djurliv, har varit till hjälp i förståelsen av platserna. Dokumentation har gjorts med kamera, skisser och anteckningar.

MATERIAL

Ansökningar, beslut och överklaganden

Mitt material från Länsstyrelsen Skåne består av 116 beslut tagna av länsstyrelsen på ansökningar om spridning av aska som anhängiga har skickat in. På grund av koncentration av länsstyrelseverksamhet finns även ansökningar gällande spridning i Blekinge och Kronobergs län med i materialet från Länsstyrelsen Skåne (från och med 2012). Det beslutade har gemensamt är att de gäller *avslag* på inkomna ansökningar. Det finns dock två undantag där spridning har blivit godkänd. 15 avslag saknas som finns med i statistiken men inte i det fysiska materialet som jag har haft tillgång till. Dessa rör avslag på "ansökning om förtida tillstånd", alltså någon som själv ansöker om att få sin egen aska spridd efter sin död, vilket enligt länsstyrelsen inte är tillåtet. Det tidigaste beslutet om avslag, i det material jag har haft tillgång till, är från januari 1998 och det senaste från september 2016. Av besluten överklagades 15

till nästa instans, förvaltningsrätten. Två av de överklagade avslagen fick bifall i förvaltningsrätten varav ett överklagades vidare av länsstyrelsen till kammarrätten som gick på länsstyrelsens linje och avslog ansökan. Av de 116 besluten gäller 44 spridning på privat mark och 72 spridning på offentliga platser. Av de överklaganden som gjorts gäller ett spridning över privat mark och 14 spridningar över allmänna platser. I överklagan argumenterar den/de anhöriga mot Länsstyrelsens beslut och beskriver mer eller mindre utförligt motiven till val av plats, vad den avlidna hade för relation till platsen och varför de anser att ansökan bör godkännas.

SYFTE, MÅL OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Mitt syfte med mitt examensarbete har varit att belysa det samtida fenomenet askspridning och utveckla kunskap kring dess *plats* och *platser* i landskapet. *Målet* med arbetet är att skapa underlag och ge förslag inför framtida diskussioner och hantering av ämnet. Mina frågeställningar har varit:

-Varför vill människor sprida aska och på vilka platser?

-Vad betyder platsen som spridning önskas på för de vars aska ska spridas och vad betyder platsen för de efterlevande som utfört spridningen?

-Hur förhåller sig svenska myndigheter till askspridning?

-Finns det behov av "organiserade" askspridningsplatser? (Frågan härstammar från det nämnda designprojektet i kursen Design, Concept and Theory där jag utformade en organiserad plats för att sprida aska)

BEGREPP OCH UTTRYCK

Askspridning eller **att sprida aska** syftar till att över en yta sprida askan efter en kremerad kropp (min definition)

Askspridningsplats är en uttalad *lämplig plats* för att sprida aska (min definition). Det kan syfta till en organiserad plats för att sprida aska. En sådan plats är *kollektiv* och *bestående*. Det kan vara en avgränsad yta inom ett större område, markerad på en karta. Det kan också vara en plats som signaleras av ett fysiskt objekt. En plats där en enskild aska har strötts ut är en *individuell* och *tillfällig askspridningsplats* (min definition).

Begravningsplatser är områden eller utrymmen som är behörigen anordnade för förvaring av avlidnas stoft eller aska och som har tagits i anspråk för detta ändamål, främst kyrkogårdar eller andra gravområden, minneslundar, kolumbarier eller urnmurar (Begravningslag (1990:1144))

Natur Definitionen jag använder av natur är bred och inkluderande, från avgränsade naturområden med liten mänsklig påverkan till platser med designad växtlighet eller platser där det växer trots att det inte var intentionen (Kaplan & Kaplan 1989, s.2)

Sekulär Världslig, i motsats till andlig eller kyrklig. (NE)

Stoft och aska Med stoft menas en kropp efter någon som avlidit. Med aska menas det som återstår efter kremeringen av kroppen/stoftet (SOU 2009-79 s 259)

BAKGRUNDEN

Vad är aska och vad är askspridning? Bakgrunden syftar till att placera fenomenet askspridning i en svensk kontext. Vidare presenteras ämnet aska och askspridningens utveckling i Sverige.

I den här delen presenteras även utblickar mot några andra länder för att ge exempel på olika sätt att förhålla sig till företeelsen.

Sverige då och nu

Kyrkan har under en lång tid varit en mäktig organisation i samhället. Stat och kyrka har framförallt sedan reformationen varit tätt sammanlänkade. Jag anser att det är viktig bakgrund till det här arbetet då föreställningar om vad kvarlevor är har med religion och livsåskådning att göra. Vidare är det här jag anser att problematiken kring uppfattningen om askspredning har uppstått. Askspredning är en sekulär företeelse, i bemärkelsen att den äger rum utanför svenska kyrkan, som jag anser i dagsläget inte har definierats utifrån sin rätta kontext. Nedan presenterar jag kort begravningsverksamheten, hur relationen kyrka-stat har förändrats och kortfattat om samhället i idag.

BEGRAVNINGSVERKSAMHETEN

Det här arbetet handlar om ett begravningskick som ligger utanför de "områden eller utrymmen som är anordnade för förvaring av avlidnas stoft eller aska och som har tagits i anspråk för detta ändamål" (definition av begravningsplats i Begravningslag 1990:1144) På begravningsplatsen har Svenska kyrkan ett statligt uppdrag, hon är huvudman för begravningsverksamheten vilket innebär att tillhandahålla begravningsplatser, sköta kremation och gravsättning samt erbjuda värdig lokal utan religiösa symboler för begravningsceremoni. Verksamheten finansieras av en obligatorisk skatt, begravningsavgiften som utgörs av 0,24 procent av inkomsten. Begravningsavgiften ska se till att "alla människor, oavsett tro och samfundstillhörighet, får en värdig behandling när de avlidit." (Svenska kyrkan, 2016) Kyrkans ansvar för begravningsverksamheten i Sverige har varit tradition ända sedan tiden kring kristendomens införande på 800-talet (Andersson och Amurén, 2003).

KYRKA OCH STAT GÅR SKILDA VÄGAR

År 2000 togs ett formellt beslut om att stat och kyrka skulle gå skilda vägar och Svenska kyrkan fick därmed statusen trossamfund istället för statskyrka. Det främsta argumentet för en skilsmässa var att i dagens mångkulturella och pluralistiska samhälle kan inte staten favorisera ett trossamfund och att ha en statskyrka skulle därför vara fel. Beslutet skulle visa respekt mot den ökande andel av befolkningen som tog avstånd från religiös verksamhet. (SOU 1994:42 sid 39) Då "någon kritik mot den nuvarande begravningsverksamhetens kvalitet knappast förekommit" (SOU 1994:42 sid 107) är huvudmannaskapet för begravningsverksamheten oförändrat Svenska kyrkans ansvar, i alla utom två kommuner, Stockholm och Tranås.

SVERIGE IDAG

Sverige är idag ett sekulariserat land. Det är en knapp majoritet som är medlemmar i svenska kyrkan, 63 procent av befolkningen (år 2015), jämfört med 95 procent av befolkningen år 1972. Under 2015 valde 48 556 personer att aktivt gå ur svenska kyrkan. Under 2016 steg antalet uppsägningar av medlemskapet till hela 85 848 (Svenska kyrkan, 2017). Forskningsprojektet World value systems kulturkarta visar att Sverige ligger näst högst i världen vad gäller sekulära värderingar, och allra längst ut på skalan mot värderingar

Då. En kyrka - ett folk.

Idag ett mångkulturellt samhälle med många olika livsåskådningar

om självförverkligande. I Sverige lever människor från olika kulturer och med olika religioner sida vid sida. Det innebär att begravningsverksamheten måste anpassas även efter andra religioner och livsåskådningar än den som Svenska kyrkan har (Wall 2000; Berglund 2006; Aggedal 2016)). Tydliga exempel på en sådan anpassning kan ses på flera begravningsplatser idag med delar tillägnade andra religioner. Att det är många idag som inte är medlemmar i något trossamfund och som tar avstånd från religiösa sammanhang ställer ytterligare krav på begravningsverksamheten. Forskare menar att den sekulariserade människan önskar att ”tro på sitt eget sätt” och bygga upp ett eget sätt att förhålla sig till sin verklighet.

VAD ÄR HELIGT I EN SEKULARISERAD KULTUR?

Kyrkan och kyrkogården har länge betraktats som samhällets heliga platser då de ansetts vara bilder för Guds verkliga närvaro. (Aggedal, 2016) I en alltmer tilltagande sekularisering i bemärkelsen att färre är anslutna till religiösa samfund, vad är då heligt? En plats som upplevs som helig är på något sätt okränkbar, menar Owe Wikström, professor i religionspsykologi. En helig plats är även hemlighetsfull och kraftladdad, det är en plats som kräver en respektfull hantering och vistelse (Wikström 2003). Enligt Aggedal (2016, s 25) är det utmärkande för en helig plats att ”människor upplever något särskilt där”. Det är också platser som väcker känslor, ger mening, frammanar och organiserar minnen och bilder och som sätter igång fantasin (Walker 1990). Enligt teologie doktor och prost Jan-Olof Aggedal är människan i behov av heliga platser.

”ibland talar människor om platser som har en speciell atmosfär, om en plats som ger en känsla av helighet, en plats som ger dem livsmod” (Aggedal 2016, s 26).

Exempel på heliga platser kan vara en glänta i en skog eller en strand, en del platser som naturen har format, andra som människan har anlagt, t ex Stonehenge i England, menar Aggedal. Filosofiprofessorn Hubert Dreyfus menar att heligt är sånt som vi inte ifrågasätter (*Filosofiska rummet*, 2013).

Vad uppfattar den sekulariserade människan då som heligt? Kanske är det ”naturen” och ”människan” i sig som börjar bli de nya gudomarna men utan hänvisning till den överjordiska makt som tidigare sades upprätthålla dessa, spekulerar Geels och Wikström (1999). En helig plats kan vara det heliga rum som ger en individ en delaktighet av något absolut. Samma författare menar att kraften numer ligger i det kollektiva och det gemensamma, i demokrati och mänskliga rättigheter.

”Även den absoluta kraft eller makt som tidigare tillskrevs gudomen har misstänkliggjorts och projicerats över på kollektivet, folket, samhället eller det gemensammas bästa. Sådant kan man inte trampa på. Det växer fram slagord som demokrati, jämställdhet och solidaritet och symboler som representerar dessa värden. Fanan blir helig eftersom den är en yttring av folket och de värden som en demokrati bygger på.” (Geels & Wikström 1999, s 396)

Aska efter kremering

Det finns ingen känd svensk undersökning på innehållet i en aska efter en kremerad människa. Följande text är en inledande information om företeelsens huvudkomponent, askan, dess innehåll och hur den påverkar marken vid en spridning. Här beskrivs även kort olika sätt att hantera en aska efter en kremering.

Bilden visar en aska efter kremering och beredning på Limhamns krematorium. Askans volym är ca 4 liter men kan komprimeras. Vikten för aska efter en vuxen person är ca 4 kg.

Foto: Elfrida Klacka

ASKA EFTER KREMERING

Vid kremering förbränns stoftet i 900 grader. Tiden som kreationen tar kan variera beroende på storlek på den kropp som bränns men normalt rör det sig om 90 minuter. Kvicksilver från t ex amalgam förångas i kremationsugnen och tas i moderna ugnar upp av filter i avancerade reningssystem. (Naturvårdsverket, kremationsverksamhet 2010) När bränningen i ugnen är över rakas benrester och aska ut från ugnen. Askan kommer framförallt från kistan. Benresterna läggs i en låda som får svalna. Då det grova benmaterialet har svalnat mals det ner i en beredare till ett ljust, finkornigt pulver. Volymen varierar mellan 1-3 liter och kan väga allt mellan 0,1 kg efter ett spädbarn och upp till 4 kg för en aska efter en vuxen person. Fr o m 1 januari 2017 är det lag på att alla metallrester ska sorteras ut och återvinnas. Intäkterna från metallen ska tillfalla allmänna arvsfonden (SFS 2016:560).

ASKANS INNEHÅLL OCH MILJÖPÅVERKAN

Det finns en svensk teknisk undersökning från 2009 som utredde vilken markpåverkan askspridning haft på en minneslund på Skogskyrkogården i Stockholm. Över en 2,4 ha stor yta på kyrkogården har det sedan 1961 spridits mer än 60 000 askor. Det innebär i genomsnitt tio kilo aska per kvadratmeter. Enligt undersökningen var påverkan på vegetation och markförhållanden trots det minimal och biotopen hade förblivit oförändrad. Området som undersöktes bestod av tallhedskog och ljus, öppen hedskog med hävdad ängsvegetation. På grund av att askan har en gödslände effekt kan en kraftig spridning kräva intensivare skötsel. Över känsligare biotoper, som en näringsfattig äng, skulle en kraftig spridning kunna innebära förändrade konkurrensvillkor som reducerar eller slår ut de arter som är mindre konkurrenskraftiga. (Miljöpåverkan vid askspridning i minneslundar 2009)

Aucklands kommun på Nya Zeeland ger på sin hemsida råd och information för att hantera aska efter kremering. De menar att enstaka spridningar inte har någon negativ påverkan, däremot påpekar de liksom den nämnda svenska undersökningen att en upprepad spridning kan ha en skadlig effekt på vegetation (Auckland Council 2016). Förutom ovan nämnda markundersökning har jag inte kunnat hitta några svenska undersökningar på innehållet i en aska. Däremot har jag från ett nyzeeländskt privat företag, Let your love grow*, fått tillgång till en analys över det kemiska innehållet. Analysen visar att då askan har blivit utsatt för extremt hög värme innehåller den inte längre något organiskt material. Askan är istället rik på mineraler som fosfor, kalium och kalcium men innehåller även halter av magnesium, svavel och natrium. Det gör att askan har en hög alkalinitet. pH ligger enligt analysen på 11,8. Askan kan i samlad, koncentrerad mängd, på grund av sin höga alkalinitet, kväva en växt. Om aska tillförs marken under en lång tid och i

* Företaget tillverkar en produkt som blandas med askan för att det sedan ska vara möjligt att plantera en växt och skapa vad de kallar ett living memorial (letyourlovegrow.com [2017-04-19])

stora mängder kan den ha en gödande inverkan och påverka markförhållandena basiskt. Det som behövs för att neutralisera askan är fukt, kol och att få ner PH till runt 7. Detta för att skapa en gynnsam miljö för mikroorganismer och på så sätt göra det möjligt för växter att ta upp näringen (Let Your Love Grow). Genom att inte gräva ner utan att sprida den enskilda askan över en yta kan innehållet alltså förväntas ha en icke skadlig inverkan på mark och vegetation.

ATT PLACERA ASKA PÅ EN BEGRAVNINGSPLATS

Ett traditionellt sätt att gravsätta askan på är i en urna som grävs ner. Platsen kan då kallas för en urngravplats. På en askgravplats, askgravlund och minneslund grävs askan ner utan urna, men ligger ofta i en komposterbar påse och/eller i en kartong. På en askgravlund kan de anhöriga få närvara vid gravsättningen (begreppet askgravlund är inte entydigt) medan en gravsättning i minneslund är anonym genom att de anhöriga normalt sett inte får närvara. Både askgravlunden och minneslunden är en kollektiv gravyta med en gemensam utsmyckningsplats (Stad och Land, 2014). Gravesättning på minneslund är det absolut vanligaste sättet att gravsätta en aska (SKKF, 2015). En gravsättning på minneslund kan ibland dra ut på tiden då flera askor gärna ska gravsättas samtidigt (Berglund, 2006), enligt uppgifter från Limhamns krematorium kan det röra sig om uppemot tjugo askor på en och samma gång. Dessa grävs då ner på minneslunden med hjälp av en grävmaskin. I "den gamla" minneslunden på Pålshöj kyrkogård i Helsingborg har det gravsatts ca 11500 askor (uppgift från krematoriesamordnare Bo Kemberg). Numer används en annan minneslund. Berglund menar att "Det finns en övre gräns för hur många som bör jordas per år i en minneslund, om man ska tillgodose varje efterlevandes behov av avskildhet och lugn vid begravningsplatsbesöket. För mycket folk förstör platsens möjlighet att fungera som ett meditativt rum" (Berglund, 1994 s 66).

ATT SPRIDA ASKA

Alfsvåg (2006) menar att företeelsen askspridning måste ha sitt ursprung i hinduismen där företeelsen att sprida aska är en befast tradition. Kremering anses vara renande och frigöra det immateriella, själen, från det materiella livet. För en hindu löses den fysiska kroppen upp medan den själsliga överlever och reinkareras i en ny kropp, en växt, ett djur, en människa eller formation av gud (Ruud 2006). Hinduismen bygger på en naturalistisk grundsyn, menar religionsvetaren Anton Geels,

"man ser vad som händer när man kremerar en kropp och håller vatten på den glödande askan så ser man att efter en viss tid börjar det växa igen." (Människa och tro, 2017)

När kroppen är bränd samlas resterna upp och vatten skvätts på askan för att skilja den svarta askan efter bränningen från den vita efter kroppen. Den vita askan samlas ihop och strös över heligt vatten, helst floden Ganges. (Ruud 2006 s 53; Hadders 2013)

Till skillnad från bl a Indien är askspridning i Sverige en relativt ny företeelse som utmanar befästa traditioner och uppfattningar. Det finns två platser i Sverige där det över en minneslund på begravningsplats sprids aska (Dahlgren och Hermansson, 2006). Det gäller ett område på Skogskyrkogården i Stockholm¹ som tidigare nämnts samt över ett skogsparti inom Karlskrona kyrkogård². Askspridningen utförs alltid av personal från krematoriet. Genom att sprida askan utanför begravningsplatsen kan de anhöriga själva utföra spridningen. Engagemanget som en spridning på annan plats än begravningsplats fordrar av de anhöriga är en väsentlig

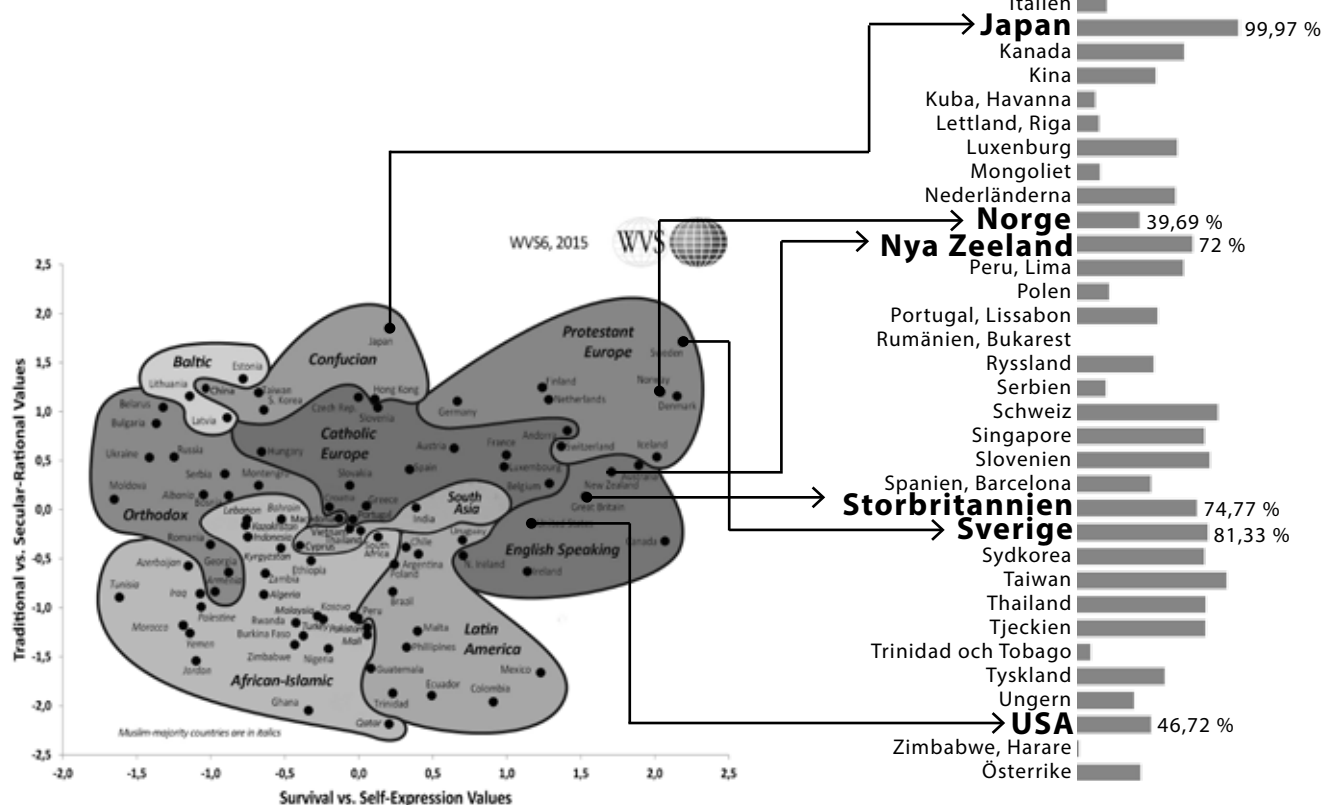
1 I SVTs dokumentär *Arkitekterna bakom skogskyrkogården* (2016) visas en spridning av ett flertal askor över minneslunden.

2 Christoffer Ekelund, Limhamns krematorium, samtal [2016-11-21] och Anders Nilsson, Karlskrona krematorium, samtal [2016-11-22]

skillnad gentemot de ovan nämnda skicken. Vid förfrågan kan begravningsbyråerna hjälpa till med transport och ceremoni vid en askspridning men det vanligaste är att de anhöriga själva står för arrangemanget (Dahlgren och Hermansson, 2006). Vid en spridning är det vanligt med en enkel ceremoni med diktläsning eller sång (Dahlgren och Hermansson, 2006). Urnan töms på innehåll och tas med hem. Från Karlskrona krematorium kan någon som ska sprida askan utanför begravningsplats låna en urna som de sedan återlämnar till krematoriet igen. Efter spridningen ska ett intyg skickas in till Länsstyrelsen om att spridningen är utförd.

Askspridning i några andra länder

Följande kapitel handlar om spridning av aska i andra länder än Sverige. Anledningen till att just de här länderna tas upp som exempel är att de representerar olika förhållningssätt till företeelsen askspridning, som kan vara till inspiration och lärdom för den svenska hanteringen och synen på askspridning. De är alla, liksom Sverige, i hög grad sekulariserade länder med hög andel kremationer.

Figur 1. WVS VÄRDERINGSKARTA. Japan tillsammans med Sverige placeras allra högst på World Value Systems skala över uttryckta sekulära värderingar. Karta från

EN FOLKRÖRELSE I JAPAN

I Japan är siffran över andelen kremationer nära 100 procent (se Figur 1 ovan). Liksom kremeringen är, den på senare år ökande, askspridningen i Japan delvis en följd av urbanisering och demografiska förändringar (Kawano 2004, s 237). Företeelsen har framförallt förespråkats av en ideell organisation, GFPS som står för Grave Free Promotion Society, vilka på frivillig basis bedrivit kampanj för spridning och hjälpt till med arrangemang vid enskilda spridningar. I oktober 1991 annonserade organisationen sin första spridning. I och med den medgav både rättsministeriet och hälso- och välfärdsministeriet i Japan att askspridning inte var illegalt så länge människor utför spridning på ett socialt ansvarstagande sätt (Kawano 2004, s 238). I en japansk undersökning 1990, var det bara 22 procent av de tillfrågade som tyckte att askspridning skulle

tillåtas. Men kontinuerlig mediarapportering och spridningen av den välkända skåderspelerskan Sawamura Sadako 1997 bidrog starkt till att ändra allmänhetens uppfattning. En nationell undersökning 1998, utförd av hälso- och välfärdsministeriet, indikerar att 75 procent av de tillfrågade tyckte att det skulle vara tillåtet att sprida aska. Sedan GFPS startade 1991 fram till 2004 (då artikeln är skriven) utfördes mer än 1500 personers askspridningar. Till följd av allmänhetens acceptans började begravningsbyråer i städerna att tillhandahålla askspridningstjänster. Organisationen har gett följande beskrivning av askspridning eller det de kallar för Shizenso:

"The natural funeral, as the final rites of the deceased, returns the remains (ashes) to nature and moreover pays tribute to his or her memory. This is a new creation that takes scattering, a funerary method established in our country since before the Nara period (710-794), and revives it in a form that suits contemporary customs." (Rowe 2003, citat på s 89)

Rowe menar att organisationen, trots den ringa omfattningen (1500 spridningar är en liten andel av de årligen över 1,3 miljoner kremationer som utförs), står för viktiga insikter kring förändrade familjeföreställningar, religionsfrihet, valfrihet och det långvariga buddhistiska monopolet över döden (Rowe 2003, s 87). GFPS kritiserar att skog huggs ner och berg förstörs då nya begravningsplatser byggs ut. Motståndare till rörelsen menar att spridning av aska inte är en vördnadsfull handling som dessutom bryter mot den buddhistiska traditionen. Anhängare bedyrar däremot att respekten för avlidna är det viktigaste vid en askspridning (Rowe 2003). Den buddhistiska synen på de döda som beskyddare av de efterlevande nära och kära finns kvar, men har antagit en ny form. Den avlidna antas ha blivit ett med naturen genom askspridningen och genom att göda andra former av liv i ekosystemet och hjälpa dem till att växa för att gynna kommande generationer (Kawano 2004).

EN LIBERAL SYN PÅ ASKSPRIDNING I USA OCH STORBRITANNIEN

Alfsvåg (2006) menar att det inte råder något tvivel om att askspridningens föregångsland är USA. När antalet kremationer ökade kraftigt från slutet av 60-talet i USA, hängde det samman med både effektiv marknadsföring av kremation som *"det modernare och enklare alternativet"* samt kritik mot begravningsbyråernas komplicerade och dyra begravningar. Till följd av samma kritik och önskan om mindre utgifter och enklare begravningsskick, uppkom skicket spridning av aska (Alfsvåg 2006). Ett otal hemsidor kan nu hittas som marknadsför askspridning. Enligt hemsidan Cremation Solutions är askspridning en *"act of memorialization"* och normalt sett inte en statlig angelägenhet. På hemsidan presenteras olika möjligheter att göra med askan. *"Don't ask, don't tell"* är förhållningsregeln, ditt eget omdöme och sunt förnuft är det som avgör vad som är en lämplig plats menar dem. Att sprida askan är bara ett av många alternativ,

varav att förvandla askan till ett smycke, ett litet glashjärta eller en målning (med den kremerade askan som kännbar textur) är andra.

Synen på askspridning i Europa varierar mycket. Frankrike, Schweiz, Holland och Storbritannien har en liberal syn på askspridning (Möller 2011, s 123). I Storbritannien har det varit tillåtet att placera aska på ett individuellt sätt under flera decennier. I Storbritannien kremeras nära 75 procent av befolkningen (se Figur 1 på s 31). Kremation har, likt i Sverige, varit ett alternativ sedan sent 1800-tal. Under 1960-talet ökade kremationerna kraftigt och blev den dominerande praktiken. Inledningsvis behöll krematoriet kremationsaskan eller så spreds den över *gardens of remembrance*, ofta i anslutning till krematoriet. Under 1970-talet blev endast tio procent av askorna uthämtade av de anhöriga men sedan 1990-talet har företeelsen ökat och idag hämtas över 60 procent av askorna ut från krematorierna. (Kellaher et al 2005) 60 procent av antalet kremerade (397 241, år 2015 enligt SKKF:s statistik) innebär att ca 240 000 askor förs med ”hem”, hur många av dem som sprids över hav och land finns det inga siffror på. Att askan får hämtas ut av den som har ansökt om kremeringen regleras i *Cremation act 1930* (The cremation society 1999) däremot är det inte lagfört vad som ska hända med askan efter det att den har blivit uthämtad från krematoriet. Över privat mark krävs alltid tillåtelse från markägaren, på den egna marken/tomten är det inga problem att sprida. På vissa platser som kända sportarenor eller historiska platser har en kraftig askspridning inneburit en del problem. Numer ges därför t ex inga lov till spridning över fotbollsklubben Manchester Uniteds hemmaarena, Old Trafford. Istället har klubben upprättat egna *gardens of remembrance* där deras fans kan få sin aska spridd. Likt i USA finns det brittiska hemsidor som marknadsför olika alternativ för spridning; med båt, upp i luften med fyrverkerier, antikt flygplan, ballonger till stratosfären och spridning med duvor är några av dem (Scattering Ashes 2017).

EN MEDVETEN ASKSPRIDNING PÅ NYA ZEELAND

I en artikel i den nyzeeländska tidningen NZ Herald, diskuterades ett förslag angående huruvida myndigheterna ska börja reglera spridningen av aska (Thompson 2017). Förslaget möttes av mycket ilska och fick kritik för att vara krasst och okänsligt. Begravningsförbundet (The Funeral Directors' Association) säger att det skulle få en betydande inverkan om förslaget antogs. Förbundets representant Katrina Shanks citeras i artikeln,

“Scattering is an important part of the grieving process and for many it is a saying of ‘goodbye’. /.../ It’s a private thing that people do in their own time./.../ It will affect the many families who wish to discreetly deposit the ashes at a favourite place.”
(Thompson 2017).

Katrina Shanks menar att det är en mycket betydande och viktig händelse för de inblandade, som ofta hjälper sörjande familjer att hitta

ett avslut som respekterar den avlidnes sista önskan. Askan placeras diskret på en noga utsedd plats och platsen för spridning blir en helig plats för de anhöriga för många år framöver (Thompson, 2017).

Synen på askspridning på Nya Zeeland vittnar om en medvetenhet både kring vad handlingen att sprida aska utanför begravningsplatsen innebär samt vad aska innehåller och hur den påverkar den lokala miljön. Fullmäktige (the council) i Auckland, Nya Zeeland ger i en broschyr information kring att sprida aska, vad askan innehåller, vad en spridning innebär och var det är lämpligt att sprida. Här kan de som vill sprida aska läsa att askan är *”very fine and can catch easily in the wind”* och om miljöpåverkan *”one-off scattering in ordinary environments, like fields or gardens, are unlikely to cause negative impact”* (Auckland Council, 2017). Vidare avråds det från att sprida över platser som är kulturellt viktiga för ursprungsbefolkningen.

NYLIGEN ACCEPTERAD FÖRETEELSE I NORGE

I alla skandinaviska länder är spridning reglerad av myndigheterna. Askspridning i Norge erbjuder en intressant jämförelse med Sverige då länderna kulturellt har många likheter (se Figur 1 s 31). Kyrkan har begravningsansvaret i både Norge och Sverige. I Norge separades stat och kyrka år 2012 (jämfört med år 2000 i Sverige). I Norge blev det lagligt att sprida aska först 1996 (jämfört med år 1958 i Sverige) med hänvisning till att de flesta andra länder hade infört askspridning utanför begravningsplats som alternativ. De hoppades även att möjligheten att sprida aska skulle reducera antalet ansökningar om att få upprätta en privat gravplats utanför kyrkogården, vilket hade blivit en allt vanligare önskan (Ruud 2006). Tillstånd för både

askspredning och privat gravplats i Norge utfärdas av fylkesmannen, landshövdingen i respektive landskap. I den norska begravningslagen beskrivs landskap där askspredning kan tänkas ske; i fjordar som har nära utlopp i havet, över öde skogsmarker och obebodda områden. En del stycken som beskriver icke lämpliga platser liknar mycket formuleringarna från den i Sverige prejudicerande domen som länsstyrelsen bygger sin praxis på (se delen MYNDIGHETERNA), bl a är det inte tillåtet att sprida i närheten av bebyggelse pga att *"et slikt sted lett kan få karakter av privat gravsted"* (Norska regeringen 2017). I Norge skedde separationen mellan stat och kyrka formellt år 2012 men kopplingen är fortfarande stark hävdar Hadders (2013). En diskussion i Norge har varit huruvida kyrkan ska ställa sig bakom det nya skicket att sprida askan utanför begravningsplatsen. Att gå bort utan att vilja lämna efter sig någon gravplats är en form av individualism som avfärdar den familjesammanhållning och solidaritet som kyrkan står för, menar Alfsvåg (2006). Han markerar kyrkans uttryck *"släkt følger släkters gång"* och menar att en utveckling som går åt motsatt håll är viktig för den kristna kyrkan att motverka, inte påskynda (Alfsvåg 2006). Året efter att spridning av aska blev tillåtet i Norge var det mellan 40 och 50 personer som önskade att få sin aska spridd, men färre än 10 blev godkända. Detta berodde enligt Ruud på att fylkesmannen tolkade lagen strängt, vilket kunde tyda på att denne kände en ovilja inför utförandet (2006). Ökningen har sedermera i Norge varit stor. Under 2003 fick 450 sprida sin aska, en femdubbling sedan 1999. Fylkesmannen i Osloområdet har utvecklat en anmärkningsvärd liberal tolkning vad gäller spridning över land, det räcker med att platsen för spridning är en bit från en stig eller vattendrag, annars var som helst (Ruud 2006).

Askspridningen i Sverige

Följande text ger en bild av förloppet som föranlett den ökande askspridning vi ser idag i Sverige. Det handlar om kremationens framväxt, Religionsfrihetslagen och ändring av begravningslagen. Detta avsnitt handlar också om länsstyrelsen, som är den myndighet som handlägger ansökningar om spridning.

KREMERINGENS FRAMVÄXT

En askspridning förutsätter att kroppen reduceras till ett pulver som sedan kan strös ut. Det finns metoder som kallas för promession och resomation* som liksom kremering reducerar kroppen, vilka inte är tagna i bruk än. De första dokumenterade fallen av förbränning av lik för att sedan begrava askan är från den yngre bronsåldern (1100-500 f.kr). Ben och aska efter bränningen lades vid den tiden i en urna eller direkt i en grav, sk brandgrav (Andersson och Amurén 2003). Likbränning försvann sedermera i och med kyrkans inflytande över folktron och ersattes med jordbegravning inom kyrkans regi. Kyrkogården blev den plats där alla skulle begravas och att bli begraven utanför kyrkogården var en stor skam. Där begravdes de odöpta, förbrytare och de som tagit självmord (Ruud 2006). Först under den senare delen av 1800-talet återkom idéerna om att bränna de döda och den sk eldbegängelserörelsen växte fram. Etiska värderingar användes som argument såväl som de stora sanitära och ekonomiska fördelar det nya skicket förde med sig (Wall 2000). Svenska kyrkan var ända fram till 30-talet motståndare till kremationens radikala och visionära ideologi som inte ansågs överensstämma med traditionell kristen tro. Det nya bruket förespråkades dock av ledande kulturpersonligheter, bl a Ellen Key, samt av pressen vilket bidrog till en stor folklig anslutning (Dahlgren och Hermansson, 2006). Enligt begravningslagen skulle askan efter kremering begravas i vigd jord. Att sprida utanför kyrkogården var inte tillåtet (SFS 1917:659).

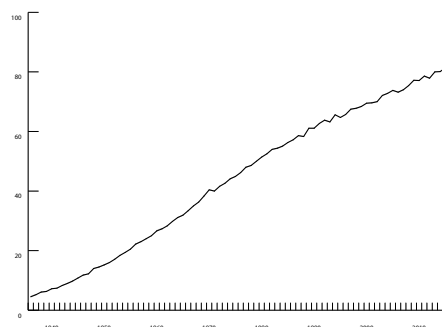

Diagram 1. KREMERINGENS UTVECKLING Kremeringens utveckling i Sverige sedan 1940-talet, procent som kremeras av antalet döda (siffror från SKKF, 2015 och SCB)

LAG OM ATT ASKA FÅR SPRIDAS

På 50-talet uppgick andelen kremerade till 25 % av antalet döda i landet (se Diagram 1). Lagen om religionsfrihet som kom 1951 aktualiserade frågan kring begravningsformer. En ny lag som blev gällande fr o m 1958 innehåller, förutom att begravning av aska endast ska ske på kyrkogård eller annan allmän begravningsplats, meningen:

”Efter eldbegängelse må dock med askan förfaras på sätt Konungen bestämmer.” (SFS 1957:585)

Att ”konungen bestämmer” översattes i praktiken till att Länsstyrelsen

* Promession är en svensk uppfinning som innebär att stoftet fryses ner och sedan vibreras sönder till små fraktioner som sedan torkas (promessa.se). Resomation är en vattenbaserad process där kroppen utsätts för högt tryck. Ingen av metoderna har tagits i bruk i Sverige. Resomation är dock beprövad i vissa delstater i USA. (Mail från Mattias Elofsson, SKKF)

beslutar. Askan fick efter kremering...:

”efter särskilt tillstånd utströs i minneslund eller på plats som ej är begravningsplats.” (SFS 1957:640)

Ett krav för att få tillstånd till spridning var att askan skulle antas bli behandlad på ett pietetsfullt sätt, dvs en respektfull hantering. År 1958 kom det in två ansökningar angående spridning av aska i Skåne, de är de tidigaste spåren av ansökningar som Dahlgren och Hermansson (2006) hittar i sin undersökning. Den låga frekvensen av ansökningar fortsätter fram till slutet av 70-talet, för att sedan tydligt tillta. Från slutet av 80-talet blir det en viss kontinuitet i antalet ansökningar (Dahlgren och Hermansson 2006). Trenden skiljer sig åt i olika län, en jämförelse mellan de sju länsstyrelser som handlägger begravningsrelaterade frågor presenteras i Tabell 1 på s. 46. Orsaker till att antalet ansökningar varierar i olika län kan vara urbanisering och religiös tillhörighet menar Dahlgren och Hermansson (2006, s 22).

ASKSPRIDNINGEN IDAG

Villkoren för spridning av aska styrs av begravningslagen och begravningsförordningen. Formuleringen är i stort sett densamma som då skicket först skrevs in i lagen. I begravningslagen står följande

”Stoft eller aska får gravsättas bara på allmän eller enskild begravningsplats. Regeringen får dock meddela föreskrifter om att med askan får förfaras på något annat sätt. Beslut i sådana ärenden meddelas av länsstyrelsen” (SFS 1990:1144, 5 §)

I begravningsförordningen är det vidare lagstiftat, likt i lagen från 1957, att hanteringen ska ske på ett pietetsfullt sätt. Här har dock skett ett tillägg: platsen där askan strös ut ska vara lämplig för ändamålet,

”Askan efter avliden får strös ut på någon annan plats än en begravningsplats, om länsstyrelsen ger tillstånd till det. Ett sådant tillstånd får ges endast om den plats där askan ska strös ut är lämplig för ändamålet och om det är uppenbart att man kommer att hantera askan på ett pietetsfullt sätt.” (SFS 1990:1147, 30 §)

Idag kremeras 80 procent* av antalet avlidna i landet. 2015 var det 3 procent av de som kremerats vars aska spreds på annan plats än begravnings plats, jämfört med år 2000 då det knappt var 1,5 procent**. SKKFs Kremationsstatistik från 2015 visar att de senaste femton åren har antalet ansökningar ökat med 250 procent*** och statistiken talar för en fortsatt kraftig nationell ökning (se Diagram 2).

* År 2015 dog 90 907 personer och antalet kremationer uppgick till 73 937 (SKKF 2015)

** År 2000 var antalet askor som spreds på annan plats än begravningsplats 869 st av antalet kremerade 64 867. År 2015 var antalet askor 2151 st av antalet kremerade 73 937 (SKKF 2015)

*** År 2000 inkom 930 ansökningar och år 2015 inkom 2391 ansökningar (SKKF 2015)

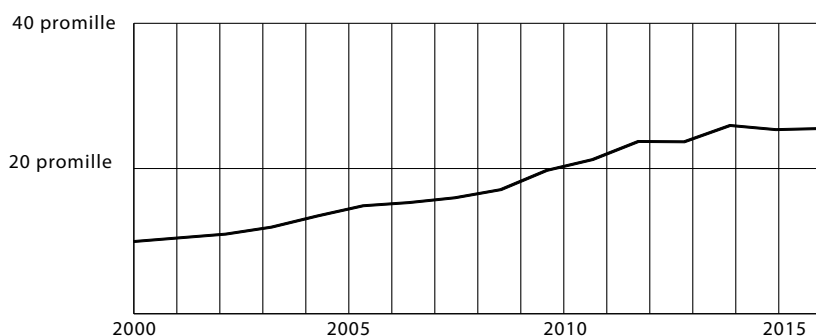

Diagram 2. ANSÖKNINGAR I PROMILLE Totala antalet ansökningar om att få sprida askan på annan plats än begravningsplats som promille av antalet avlidna i landet. (Siffror från SKKF, 2015 och SCB)

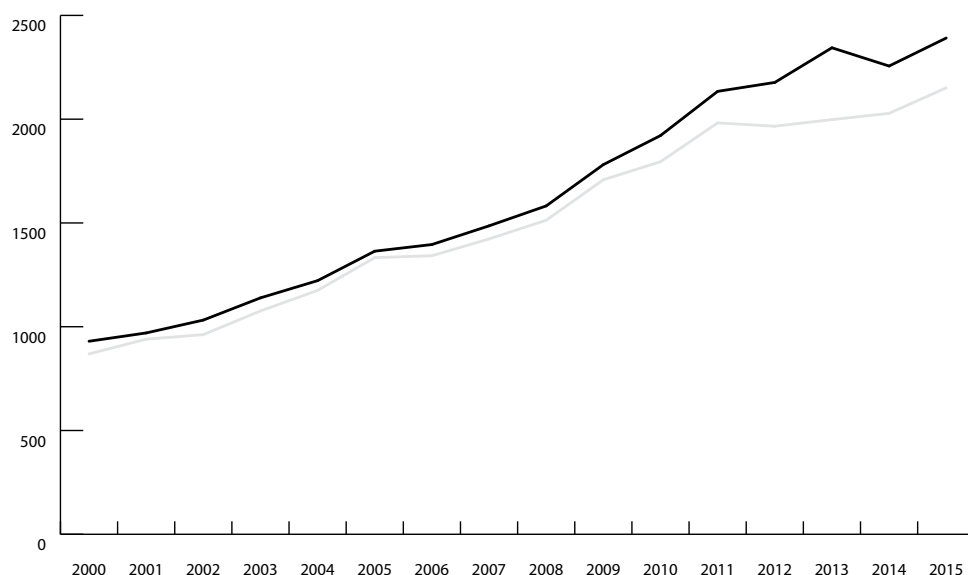

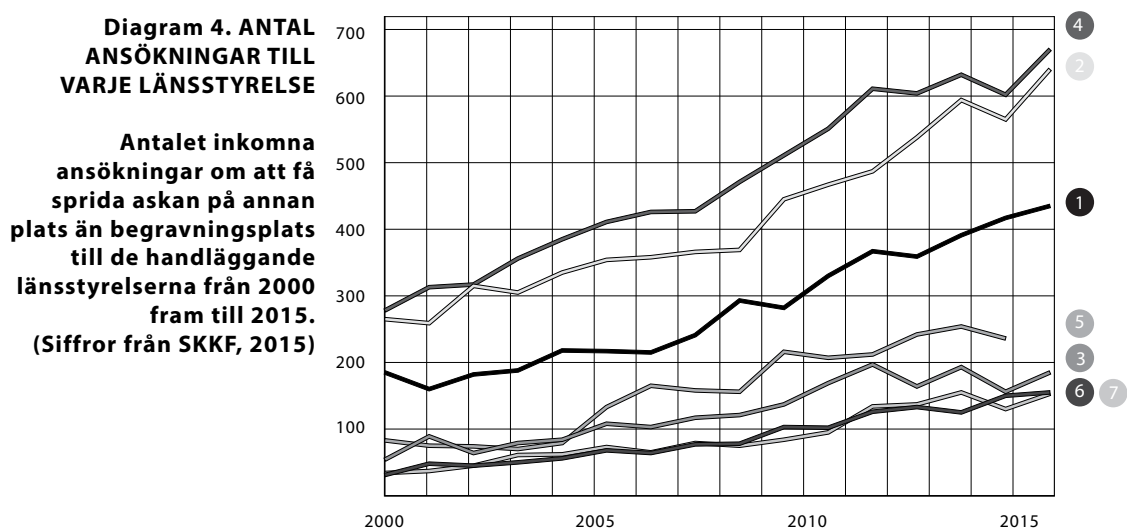
Diagram 3. ANTAL ANSÖKNINGAR Ansökningar om att sprida aska utanför begravningsplatsen år 2000-2015 för hela landet. Grå graf visar varav ansökningar över vatten (siffror från SKKF, 2015).

LÄNSSTYRELSEN GER TILLSTÅND

Inför en spridning måste de anhöriga skicka in en ansökan om spridning till Länsstyrelsen i det län som spridning önskas ske, antalet ansökningar presenteras i Diagram 3 ovan. Till ansökan ska en karta eller sjökort bifogas med den avsedda platsen markerad samt ett dödsfallsintyg. Inom ett år efter kremeringen ska askan spridas och under tiden ska den normalt sett förvaras hos krematoriet. Efter spridningen ska ett intyg skickas in till Länsstyrelsen om att spridningen är utförd. Det går ej att ansöka i förväg av den som vill få sin egen aska spridd efter sin död. Hur många ansökningar av det här slaget som refuseras är oklart. I en rapport från finansdepartementet gjord år 2007 (Koncentration av länsstyrelseverksamhet Ds 2007:28) konstaterades att;

”behovet av ett likformigt utförande [angående bl a ask-spridning] får bedömas vara stort. Några lokala eller regionala hänsyn ska inte tas vid handläggningen av ärendena.”
(Ds 2007:28:71)

Utredningen räknade med att det endast var totalt 3,6 årsarbetskrafter som sysselsattes av samtliga begravningsrelaterade frågor* hos alla länsstyrelser sammanlagt. Därför skedde det år 2012 en sammanslagning av Sveriges 21 län till sju handläggande enheter (se Figur 2 th). Länsstyrelsen Skåne handlägger därför ärenden även för Blekinge och Kronoberg och Länsstyrelsen Stockholm handlägger även ärenden inom Södermanland, Uppsala, Västmanland och Gotland. Enligt samtal med representanter på länsstyrelserna är det länets demografi, alltså befolknings- storlek, sammansättning och geografiska fördelning, som avgör bedömningen av en ansökan om spridning. Att Stockholm numer även handlägger Södermanland, Uppsala, Västmanland och Gotland innebär dock att det inte i något av länen får spridas aska över land, endast över vatten, 1000 meter från strandkanten. Trots att befolkningstätheten skiljer sig (se Diagram 5), från Stockholms län med 342 invånare per kvadratkilometer (2015) till Gotlands län med 18 invånare per kvadratkilometer (2015) så är det alltså den handläggande länsstyrelsen som avgör i bedömningen, utifrån det egna länets förhållanden. Enligt samtal med handläggare sker ingen kommunikation eller samordning kring bedömning av ansökningar mellan länsstyrelserna. Flest ansökningar kommer det in till länsstyrelsen i Skåne, Västra götaland och Stockholm (se Diagram 4 nedan). Det är också de län som har högst antal invånare per kvadratkilometer (se Diagram 5 th).

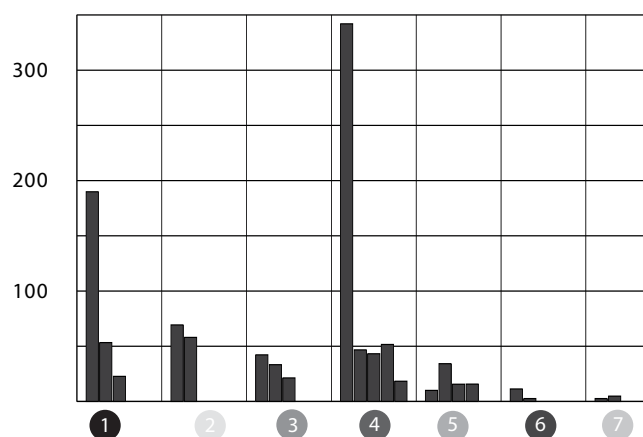

* Förutom att handlägga ärenden angående spridning av aska på andra platser än begravningsplats har länsstyrelsen två andra uppdrag gällande begravningsfrågor:

- När en församling inom Svenska kyrkan är huvudman för begravningsverksamheten ska länsstyrelsen utse ett eller flera ombud som ska granska hur församlingen tar tillvara intressena hos de personer som inte tillhör Svenska kyrkan.
- När oenighet uppstår vid t.ex. gravsättning och medling inte lyckats kan huvudmannen för begravningsverksamheten överlämna frågan till länsstyrelsen för prövning. Huvudmannens beslut i frågan om gravrätt, flyttning av gravsatt stoft eller aska kan överklagas till länsstyrelsen. (Ds 2007:28)

Diagram 5. BEFOLKNINGSTÄTHET

Invånare per kvadratmeter skiljer sig mycket inom de sju sammanslagna länen. Kategorierna 1-7 visar grupperingen efter sammanslagningen 2012. (Siffror från SCB)

Figur 2. SAMMANSLAGNING AV LÄNSSTYRELSE-VERKSAMHET

till sju handläggande länsstyrelser i begravningsrelaterade frågor, varav ansökningar för spridning av aska är en. Handläggande länsstyrelse understruken.

- 1 Skåne, Blekinge och Kronoberg
- 2 Västra Götaland och Halland
- 3 Östergötland, Jönköping och Kalmar
- 4 Stockholm, Södermanland, Uppsala, Västmanland och Gotland
- 5 Dalarna, Örebro, Gävleborg och Värmland
- 6 Västernorrland och Jämtland
- 7 Norrbottn och Västerbotten

Karta från <http://www.lansstyrelsen.se/sv/Pages/default.aspx> (2017)

MYNDIGHETERNA

I Bakgrunden presenterades länsstyrelsens arbete med begravningsrelaterade frågor, däribland handläggning i ärenden gällande spridning av aska. Länsstyrelsen är alltså den myndighet som bedömer om en plats är lämplig eller ej för att sprida aska på. Genom samtal med handläggare på länsstyrelserna samt genom att studera beslut om avslag på ansökningar om spridning kommer följande kapitel besvara frågorna: vad är länsstyrelsens syn på askspridning, hur fattar de beslut och på vilka grunder?

Myndigheternas syn på askspridning och på lämpliga platser

För informationsinsamling till det här kapitlet har jag haft telefonsamtal och mailkontakt med handläggande länsstyrelser. Jag har framförallt haft mycket kontakt med en handläggare, Ulf Andersson på Länsstyrelsen Skåne. Nedan presenteras länsstyrelsens praxis, vad den bygger på och hur den skiljer sig från länsstyrelse till länsstyrelse.

LÄNSSTYRELSENS PRAxis

Länsstyrelsens uppgift är att tillämpa den lagstiftning och den praxis som finns. Vidare berättar Ulf Andersson att länsstyrelsens praxis bygger på 1) lagen, 2) förarbetena inför lagen, 3) rättspraxis och 4) doktrinen (forskning). Doktrinen har inte samma dignitet som de första tre nämnda.

1. Lagen

...säger att en spridning utanför begravningsplatsen får ske om platsen där askan ska strös ut är lämplig för ändamålet och om det är uppenbart att det kommer ske på ett pietetsfullt sätt. Beslut ska meddelas av länsstyrelsen (begravningslagen, 5 § och begravningsförordningen 30 §).

2. Förarbetena till begravningslagen

...meddelar att *”Stoft eller aska får bara gravsättas på en allmän eller enskild begravningsplats. Länsstyrelsen får dock medge att man får förfara med askan på något annat sätt enligt föreskrifter som regeringen meddelar.”* (1990:91-10, s 49)

Vidare kan det i förarbetena läsas att prövningen bör företas med hänsyn till omständigheterna i de enskilda fallen. Arbetsgruppen föreslår dock förbud mot

”att strö aska i närheten av bebyggelse eller där bebyggelse kan förväntas eller på en plats, där åtgärden kan vara till men för annan.” (1990:91-10, s 49)

3. Rättspraxis

...utgörs för närvarande av en dom som avgjordes i regeringsrätten 1998, Rå 1998 ref 46. Efter yttranden från Svenska kyrkan slår domen fast att lämpliga platser är *”stora skogs- och fjällområden”* och *”vid hav eller i större sjöar”*. Motiven till att begränsa en spridning till ovan nämnda landskap är att undvika uppkomsten av begravningsplatser eller släktgravar samt att *”det rörliga friluftslivet inte ska begränsas”* (vid en spridning av aska). (Rå 1998 ref 46)

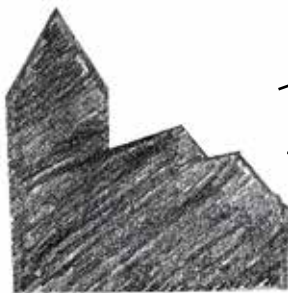

Proposition
1990:91-10

Rå 1998 ref. 46

**Ansökningar från de
som önskar få sin egen
aska spridd efter sin
död avslås alltid...**

4. Doktrinen

...på frågan om det finns någon undersökning eller forskning som används som stöd vid beslut är svaret att det inte finns någon känd sådan. Däremot har länsstyrelsens miljöavdelning mycket information om den skyddade natur som finns i Skåne och Ulf Andersson menar att han inhämtar mycket material på det sättet. Det finns också möjlighet att höra med länsstyrelsens experter som arbetar med skyddad natur/naturvård uppger Andersson.

ANSÖKAN OM FÖRTIDA TILLSTÅND

En ansökan får endast skickas in av en anhörig *efter* att personen vars aska ska spridas har avlidit. Det är dock oklart om de refuserade ansökningarna om förtida tillstånd är med som "avslag" i statistiken. Enligt handläggare på Länsstyrelsen i Norrbotten gäller alla avslag de gjort *ansökningar om förtida tillstånd* men det finns ingen statistik över hur många det rör sig om. Det har från Länsstyrelserna tidigare kommit fram önskemål till regeringen om att få utfärda förhands-tillstånd (1990:91-10 s. 49). Dock är det något som 1990 ansågs "*inte ha någon egentlig funktion att fylla*" eftersom det inte skulle ge några garantier för att önskemål om spridningen kommer att följas (ibid.).

TOLKNINGAR AV RÅ 1998 REF 46

Det är tydligt att det prejudicerande fallet Rå 1998 ref 46 har gett olika tolkningar på vad som är en lämplig plats (se Tabell 1 th). De flesta Länsstyrelser hänvisar till Rå 1998 ref 46 i en motivering till avslag. I Rå 1998 ref 46 anser Svenska kyrkans pastoratsförbund samt Svenska kyrkans centralstyre att:

"Utströendet kan bl.a. få till följd att det rörliga friluftslivet i området begränsas." och

"Ett utströende av aska i närheten av bebyggelse eller där bebyggelse kan förväntas kan leda till att platsen för utströendet utvecklas till en begravningsplats - en släktgrav"

Samt att askspridning bör ske

"i begränsad omfattning och om så sker bör utströendet ske inom stora skogs- och fjällområden samt vid hav eller i större sjöar där ett utströende inte kan leda exempelvis till uppkomsten av begravningsplatser - eller släktgravar."

Citaten ovan meddelar alltså att spridning av aska är lämplig över vatten samt över stora skogs- och fjällområden men ej i närheten av bebyggelse eller områden för friluftsliv. Således meddelar alla handläggare genom samtal samt information på länsstyrelsernas respektive hemsidor att de alltid godkänner spridning över havet.*

* Det råder dock olika uppfattningar kring vilket avstånd till land som är lämpligt. Figur 1 s 47 visar att Länsstyrelsen Stockholm anser det vara lämpligt att sprida 1000 meter ut från land medan t ex Länsstyrelsen Västernorrland anser att det räcker med 200 meter ut.

Tabell 1. JÄMFÖRELSE MELLAN LÄNSTYRELSENA Tabellen nedan visar hur olika handläggande länsstyrelser tillämpar praxis på olika sätt. Informationen är sammanställd från mailkontakt och samtal.

Länsstyrelse, handläggande länsstyrelse understruken	Avstånd till bebyggelse	Vid avslag kontaktas sökanden	Hänvisar till Rå 1998 ref 46 i beslut om avslag	Avstånd till land (om spridning i vatten)
<u>SKÅNE</u> , <u>BLEKINGE</u> , <u>KRONOBERG</u>	500 m	Nej	Ja	300 m
<u>VÄSTRA GÖTALAND</u> , <u>HALLAND</u>	Inte preciserat *	Ja **	Nej	100 m
<u>ÖSTERGÖTLAND</u> , <u>JÖNKÖPING</u> , <u>KALMAR</u>	500 m ***	Nej	Ja	300 m
<u>STOCKHOLM</u> , <u>SÖDERMANLAND</u> , <u>UPPSALA</u> , <u>VÄSTMANLAND</u> , <u>GOTLAND</u>	Medges aldrig över land	Ja	Ja	1000 m
<u>DALARNA</u> , <u>ÖREBRO</u> , <u>GÄVLEBORG</u> , <u>VÄRMLAND</u>	600 m ****	Ja	Ja	300 m
<u>VÄSTERNORRLAND</u> , <u>JÄMTLAND</u>	500 m*****	Ja	Ja	200 m
<u>NORRBOTTEN</u> , <u>VÄSTERBOTTEN</u>	500 m *****	Ja	Nej	500 m

* Där spridning över land har blivit beviljat har det gällt mossar i Dalsland eller större områden i Tiveden eller Ulricehamn.

** Gäller ansökan spridning över land föreslås istället att strö över vatten, i havet eller i en sjö. *** Utströende får inte ske på eller i anslutning till tomtmark eller en plats där allmänheten uppehåller sig, t.ex. fritidsområde, vandringsleder eller naturreservat. **** Utströende får inte ske i anslutning till tomtmark eller en plats där allmänheten uppehåller sig, t.ex. fritidsområde, vandringsleder eller allmän badplats. ***** Utströende får inte ske på tomtmark eller allmän plats t.ex. parker, vandringsleder eller liknande. ***** 500 meter gäller till bebyggelse, vägar, vandringsled, områden för fritidsaktivitet, anläggningar för rennåringen eller plats där aska tidigare ströts ut.

För spridning över land har Rå 1998 ref 46 tolkats något olika. I Tabell 1 ovan redovisas en sammanställning av svaren på frågor som jag ställt till de olika länsstyrelserna. Länsstyrelsen Norrbotten svarade *nej* på frågan om de hänvisar till Rå 1998 ref 46 i avslagen däremot är det mycket tydligt att deras praxis bygger på domen. De ger inte tillstånd till spridning på eller i närheten av en plats där aska tidigare har stöts ut. Det kan troligen härledas till uppfattningen om att det finns risk för att *“platsen för utströendet utvecklas till en begravningsplats - en släktgrav”*. Samtliga länsstyrelser har uppfattningen om att utströende inte får ske på platser där allmänheten vistas, vilket troligen kan härledas till uppfattningen om att utströendet kan skapa begravningsplatser samt till att *“det rörliga friluftslivet i området*

begränsas”. Länsstyrelsen Östergötland och Länsstyrelsen Dalarna uttrycker att utströende inte bör ske på- eller i anslutning till tomtmark eller en plats där allmänheten uppehåller sig, t ex fritidsområde, vandringsleder eller naturreservat. Västernorrland meddelar att utströende inte får ske på tomtmark eller allmän plats t ex parker, vandringsleder eller liknande. Länsstyrelsen Norrbotten menar att en lämplig plats inte kan vara inom 500 meter till bebyggelse, vägar, vandringsled, områden för fritidsaktivitet, anläggningar för rennäringen eller plats där aska tidigare strötts ut.

Spridning över land medges *aldrig* inom de län vars ansökningar handläggs av Länsstyrelsen Stockholm (Södermanland, Uppsala, Västmanland och Gotland). Detta är enligt ansvarig handläggare p g a att det inom Stockholms län är mycket tätbebyggt. Uttalandet *“Ett utströende av aska i närheten av bebyggelse eller där bebyggelse kan förväntas kan leda till att platsen för utströendet utvecklas till en begravningsplats - en släktgrav”* kan tänkas ha påverkat att det är omöjligt att få tillstånd till spridning över land inom länet. Att Länsstyrelsen Stockholm även handlägger Södermanland, Uppsala, Västmanland och Gotlands län gör att samma restriktiva praxis gäller även där.

Uttalandet om att utströende bör ske *“inom stora skogs- och fjällområden”* har bidragit till en relativt liberal praxis i fjällregionen. Handläggare Mari-Ann Östlund på Länsstyrelsen Västernorrland (som även handlägger ansökningar om spridning över Jämtlands län) menar att eftersom det handlar om stora områden med lite bebyggelse lämpar sig fjällen bra för utströende av aska. Ett exempel på en plats där spridning har beviljats är *Vindarnas tempel* i Storlien, Åre kommun. I beslutet står det att *“Länsstyrelsen bedömer att avstånd till bebyggelse gör att platsen kan anses som lämplig”* (Dnr. 204-4896-16). Vidare meddelas några förhållningsregler för

Fjällandskap anses som en lämplig plats för spridning

Lapplandsfjällen, kring Kebnekaise, Kiruna kummun

Foto: Elfrida Klacka

spridning: Platsen där askan strös ut får inte markeras på något sätt, askan får inte strös på vandringsled eller myrmark samt att askan inte får strös ut där det finns ätliga bär. Svenska kyrkans uttalande om att stora skogsområden är lämpliga platser gör att Länsstyrelsen Skåne beviljar utströende av aska på stora privata fastigheter. En fastighet som ansetts vara lämplig var på 28,3 ha och avståndet som platsen för spridning skulle ha till bebyggelse var mer än 500 m (Dnr 204-29452-14). En plats som *inte* fått godkänt för spridning var inom en tomt på 23,8 ha (Dnr 204-5656-16). Då ansågs avståndet till byggnader för kort. Att det endast, med gällande praxis, godkänns spridning över stora fastigheter men inte över mindre kan kännas diskriminerande, medger Ulf Andersson.

HÄNVISAR VID AVSLAG TILL EN LÄMPLIGARE PLATS

I Tabell 1 på s 47 i kolumnen *Hänvisar vid avslag till en lämpligare plats* svarar handläggare på frågan om de återkopplar med den sökande och ger andra platsförslag. Handläggare på Länsstyrelsen Norrbotten meddelar att de skickar en begäran om komplettering och föreslår en ny plats. Den sökande får då ta ställning till den föreslagna platsen. Både Länsstyrelsen Västernorrland, Dalarna, Västra Götaland och Stockholm meddelar att de ringer och informerar om bättre lämpade platser, en lämplig plats är som tidigare sagt alltid över vatten. På Länsstyrelsen Västra Götaland beslutades det 2015 om 14 avslag (SKKF 2015). Enligt handläggare kan siffran multiplieras med tre p g a alla ansökningar över land som de fått in men styrt om till en spridning i havet. De som ändå får avslag är de som har insisterat på den i ansökan önskade platsen. Statistiken i Diagram 6 nedan kan alltså vara missvisande då det ser ut att vara närmare 100 % som får bifall på sin ansökan om att sprida aska på en vald plats. I själva verket är det många som hänvisas till, i de flesta fall, havet. Det gör det omöjligt att utläsa hur många det är som faktiskt önskar att få askan spridd över land.

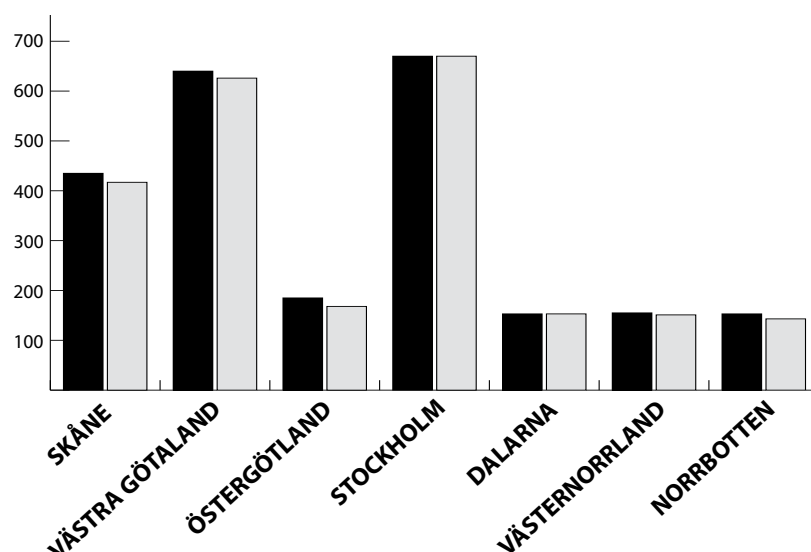

Diagram 6. INKOMNA RESP. BEVILJADE ANSÖKNINGAR
Antal ansökningar (svart) och antal beviljade ansökningar år 2015 inkomna till respektive handläggande länsstyrelse (ansökningar både över land och vatten)

Siffror är hämtade från SKKF (2015)

**Klöva hallar naturreservat
Klippan, Svalöv och Åstorp kommuner**

**Anses inte som en plämplig plats att
sprida aska på. Motiveringen är att
allmänheten rör sig i området pga den
höga biologiska mångfalden.**

Foto: Elfrida Klacka

Beslut tagna av Länsstyrelsen Skåne

Att läsa beslut om avslag gör det möjligt att se hur Länsstyrelsen tillämpar praxis. I beslut om avslag motiverar länsstyrelsen, mer eller mindre utförligt, för den som ansökt om spridning varför ansökan inte godkändes. För ansökningar över privat mark motiveras ett avslag kort, antingen med att bebyggelse ligger i närheten eller att tomten till ytan inte är tillräckligt stor. Gäller ansökan allmän mark är motiveringen utförligare. Det hänvisas till naturvärden kopplat till ett högt besöksstryck alternativt att platsen ligger nära ett fornminne och därför är besöksvärt för en allmänhet. Ett par avslag gäller urbana platser, då motiveras avslaget med just det urbana läget.

AVSLAG MED HÄNVISNING TILL NATURVÄRDEN OCH ALLMÄNHETEN

Att en allmänhet kan förväntas vistas i området uppges i besluten om avslag som det absolut viktigaste skälet till avslaget, med hänvisning till Rå 1998 ref 46. Ingen jag talat med har uppgett att det är själva askans påverkan på djur och natur som anledningen till ett avslag. Däremot, menar Andersson att om området har rika natur- och kulturvärden kan det förväntas locka många besökare med olika intressen. I alla avslag gällande områden med skyddad natur informeras, mer eller mindre detaljerat, om områdets specifika naturvärden. Det kan t ex vara att området har en ovanlig flora och fauna.

”[området har en] ovanlig flora, ett rikt insektsliv samt är en viktig plats för häckande och rastande fåglar” (angående spridning inom reservatet Hammars backar-Kåsebergaåsen, 2014, Dnr 204-2702-14).

Vid avslag på en annan ansökan uppges att områdets ädellövskogar uppvisar höga botaniska och zoologiska värden.

”[området har] en hög biologisk mångfald med mycket stora botaniska och zoologiska värden. Särskilt rikt är området på kryptogamer och mossor och lavar men även insekter. Området har kulturhistoriska värden, framförallt det småskaliga kulturlandskapet kring Klövamölla. Flera kultur lämningar finns spridda i området.”(angående spridning inom området Klöva hallar, 2013, Dnr 204-1338-13)

Men det egentliga skälet är alltså att det kan finnas människor på platsen p g a höga natur- och kulturvärden. Ibland formuleras motiven till avslag med mindre fokus på naturvärden och mer på rekreation.

”[området är] betydelsefullt som strövområde samt för andra former av rekreation med hänsyn till områdets natur- och

kulturvärden.” (angående spridning inom Fulltofta strövområde, 2015, Dnr 204-16056-15)

”Människor med specialintressen inom växt- och djurlivet rör sig över hela området.” (angående spridning inom Söderåsens Nationalpark 2015, Dnr 204-33288-15)

I besluten gällande områden med skyddad natur ingår *alltid* en beskrivning av områdets speciella naturvärden och den allmänhet som därför vistas på platsen, med hänvisning till Rå 1998 ref 46. Reaktionen (som synliggjorts i överklagandena) visar att de anhängare inte accepterar eller förstår kopplingen mellan höga naturvärden och avslagen på deras ansökningar.

AVSLAG MED HÄNVISNING TILL FORNMINNEN OCH ALLMÄNHETEN

Flera av ansökningarna om spridning av aska gäller platser där det finns fornminnen. En plats som önskades för spridning av aska var över domarringen i Kullabergs naturreservat i Höganäs kommun. Domarringen nås via en kort promenad på en stig. Skogen omkring är tät och flerskiktad lövskog. Domarringen ligger uppe på en höjd i en ljus glänta inramad av omgivande träd. I beslutet angående spridning av aska på platsen står följande:

”Domarringen i Himmelstorp är belägen på en lövskogsomgiven moränkulle och är en av Sveriges högst belägna domarringar. Domarringen är från yngre järnåldern och är av ansevärd storlek.”

Vidare anges det i avslaget att området är:

”ett av Skånes mest välbesökta turistmål. Området är betydelsefullt som strövområde samt för andra former av rekreation med hänsyn till områdets natur- och kulturvärden.”(Dnr. 204-20019-14).

En annan ansökan gäller spridning vid Havängsdösen, söder om Ravlunda skjutfält i Simrishamns kommun. Svaret från länsstyrelsen blev

”Den aktuella platsen är en fornlämning. Området är mycket välbesökt av allmänheten och är enligt Länsstyrelsens mening inte lämpligt för spridning av aska.” (Dnr 204-21724-02)

Även här refereras det alltså till allmänhetens närvaro på platsen snarare än till det faktum att platsen är ett fornminne. Återigen hänvisas till Rå 1998 ref 46 där representanter från Svenska kyrkan menar att spridning förhindrar det rörliga friluftslivet. På vilket sätt spridning av aska skulle hindra friluftslivet preciseras inte i varken Rå 1998 ref 46 eller i länsstyrelsens motivering till avslag.

BESLUT OM BIFALL PÅ ANSÖKAN

År 2009 inkom till länsstyrelsen i Skåne en ansökan om spridning över Hammars Backar i Ystad kommun. Beslutet som togs är unikt eftersom trots att platsen var en allmän plats fick ansökan bifall. Till ansökan bifogades en karta med markering för den tänkta spridningsplatsen. Fortifikationsverket som markägare hade lämnat sitt medgivande till att spridningen fick ske. Länsstyrelsens bedömning löd (utan utförligare motivering) *“platsen får anses lämplig för ändamålet”* (Dnr 204-74806-09) och medgav tillstånd till spridningen. Sedan dess har ytterligare tre ansökningar om spridning över Hammars backar inkommit till länsstyrelsen (Dnr 204-9560-10, Dnr 204-28035-12, Dnr 204-2702-14), alla tre har dock fått avslag. Länsstyrelsen hänvisar i besluten om avslag till natur- och kulturvärden på platsen samt till rättsfallet Rå 1998 ref 46.

“platsen är belägen inom naturreservatet Hammars backar - Kåsebergaåsen, som är ett av Skånes mest välbesökta turistmål. Området är betydelsefullt som strövområde samt för andra former av rekreation med hänsyn till områdets natur- och kulturvärden. Av inhämtade uppgifter framgår vidare att området har en ovanlig fauna, ett rikt insektsliv samt är en viktig plats för häckande och rastande fåglar.”
(Dnr 204-9560-10; Dnr 204-28035-12; Dnr 204-2702-14)

**Domarringen
i Kullabergs naturreservat
Höganäs kommun**

**Ansökan fick avslag med
hänvisning till att platsen var
ett fornminne och därmed
välbesökt av allmänheten.**

Enligt Ulf Andersson är det som tidigare nämnts inte faunan i sig som är utgör hinder för spridning utan de besökare som kommer på grund av den. Anledningen att den första ansökan om spridning över Hammars backar fick bifall (medan de andra tre fick avslag) är att området är ett till ytan stort område där alla delar inte är lika välbesökta av allmänheten eller lika skyddsvärda:

“Platsen i ärendet från 2009 är belägen inom militärt övningsområde och utanför naturreservat (vad jag kan komma ihåg). Fortifikationsverket som markägare gav sitt medgivande. Ale stenar och området däromkring är däremot mycket välbesökt så det området anser vi inte är lämpligt som spridningsplats.”

(Ulf Andersson via mail, 17 okt 2016)

**Hammars backar, Ystad kommun.
Vy mot Ale stenar.**

**En plats som har fått godkänt för
spridning. Längre bort mot Ale stenar
fick tre andra platser avslag för att
sprida aska på.**

Foto: Elfrida Klacka

ASKSPRIDARNA

Följande del utgår ifrån platser som önskats för spridning och motiven till varför de efterlevande har önskat spridningen här. Varför önskar någon spridning? Vad betyder platsen där spridningen önskas och vad är det som gör att vi prefererar vissa platser mer än andra? Vilka platser blir viktiga för de efterlevande och vad betyder själva platsen för spridningen?

Varför önskar någon att askan ska spridas efter sin död?

Under denna rubrik behandlas motiven till att önska att ens aska ska spridas. Motiven till att sprida aska är viktiga för att kunna förstå handlingen och kunna definiera den utifrån den samtida kontexten. Som rubriker till stycken har jag plockat ut extra tongivande motiv som gjort sig tydliga i litteraturoch i överklaganden.

“AV PRAKTISKA SKÄL”

Vad ligger bakom en önskan om att få sin aska spridd utanför begravningsplatsen? Hur det praktiska kring sorg och sorgebearbetning ter sig och hur det upplevs färgas av flera kultur-politiska faktorer, menar Maddrel,

”the experience and practices of grief, mourning and remembrance is coloured by socio-economic class, gender, religion, ethnicity and other cultural-political factors”
(Maddrel 2006, s 184).

Som svar på frågan varför askan önskas spridas på annan plats än begravningsplats kan det finnas väl kända, praktiska och ekonomiska motiv liksom mindre medvetna motiv som handlar om den kulturella påverkan och kollektiva såväl som individuella värderingar. Praktiska skäl till att önska spridning av askan kan vara åsynen av misskötta gravar och att de efterlevande ska slippa känna tvång att sköta någon grav (Dahlgren & Hermanssons, 2006). En misskött grav har ett starkt symbolvärde (Berglund 1994). Flera forskare hävdar att spridning önskas för att bespara sina efterlevande ekonomiska utgifter, en enkel ceremoni vid en askspridning kan göras långt billigare än en begravning på kyrkogård (Berglund 1994; Ruud 2006; Dahlgren & Hermansson 2006). I Japan är dyra gravar ett stort bekymmer för den som lever i urbana områden, Kawano (2004) menar att det inte finns någon poäng i att spara pengar till en grav som är allt för otillgänglig (pga av platsbrist) för de sörjande att besöka. Dessutom har de som är i 60 och 70 års åldern mycket färre anhöriga än vad deras föräldrar hade, vilket blir problem då en grav så småningom ska skötas. (Kawano 2004 s 238)

“INTE MEDLEM I SVENSKA KYRKAN”

Följande citat är exempel på där avståndstagande till kyrkan och religion har spelat en avgörande roll för önskan om spridning av askan utanför begravningsplatsen.

”Hans mor tog det aktiva beslutet att gå ur svenska kyrkan eftersom hon inte var troende och gav klart uttryck i att hon inte ville bli begravd på en kyrkogård” (Dnr 204-2681-14)

Det har många gånger varit viktigt att ta avstånd från det religiösa för att det inte har varit förenligt med den bortgångnes ideologi och livsåskådning. Sverige har de senaste decennierna avkristnats i snabb takt och anses idag vara ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Folkmängden ökar samtidigt som medlemsantalet i Svenska kyrkan minskar. Askspridning är det enda begravningsalternativet i Sverige som inte omfattas av en religiös kontext. Bland de intervjuade i Dahlgren och Hermanssons studie (2006) uppger ändå flera intervjupersoner att de haft begravningsgudstjänst i en kyrka eller i ett kapell i samband med askspridningen. Trots det fanns det bland de intervjuade ingen som rapporterade om några kristna religiösa trosföreställningar,

”våra intervjupersoner tycks inte dela kyrkans syn på begravningen, utan menar uppenbarligen att begravning i kyrka eller kapell av andra skäl är en viktig tradition”
(Dahlgren och Hermansson, 2006 s 37)

Askspridning i sig, liksom kremering, behöver inte nödvändigtvis betyda en avståndstagande hållning till kyrkan förklarar Alfsvåg (2006). Jan-Olof Aggedal, teologie doktor i kyrkovetenskap vid LU, menar att människan i grund och botten är en religiös varelse, det gäller även den som personligen varken kan eller vill tro på en högre makt. Detta, menar Aggedal, eftersom hon mer eller mindre medvetet försöker förstå sin existens, sin framtid och sin bakgrund. Han menar att

”I samma stund som den areligiösa människan funderar på liv och död berör hon de djupaste livsfrågorna och i någon mening är hon då utan att själv behöva erkänna det en homo religious” (Aggedal 2016, s 26)

Oavsett religiös tillhörighet eller ej, är vi alltså, enligt Aggedal, religiösa. Teolog Bengt Kristensson är inne på något liknande då han i programmet Idévärlden i SVT hävdar att sekulariseringen inte handlar om avståndstagande till religion längre, snarare finns det en *längtan efter det heliga* som tidigare har varit definierat av kyrkan,

”På senare år har sekulariseringsprocessen krackelerat, det finns en längtan efter att återsakralisera världen. Religionen har kommit tillbaka, blivit mer synlig i offentligheten, inte minst i medierna. Och människor verkar kunna vara sekulariserade och religiösa på en och samma gång.”
(Kristensson, 2017)

Någon slags förklaring till hur det går ihop ger Geels och Wikström i boken Den religiösa människan (1999),

”När färre tror på kyrkans kristna Gud tilltar uppenbarligen en privatiserad och selektiv teologi vars huvudingrediens tycks

vara ”jag är religiös på mitt eget sätt”. Människor tycks allt mer bygga upp alternativa föreställningar om Gud/gudar och makter/krafter, men bekymrar sig allt mindre för om dessa står i samklang med en given uppenbarelse eller en bestämd lära. I stället plockar man från ”andlighetens smörgåsbord”. Man lutar sig inte mot en historisk auktoritet eller dogmatik utan i centrum står pragmatiska kriterier – det skall fungera eller ”kännas bra”.” (Geels och Wikström, 1999 s 302)

Att sprida aska utanför begravningsplatsen handlar alltså ofta om ett avståndstagande till kyrkan och religion. Men, menar forskare (Alfsvåg 2006; Kawano 2004), det handlar troligen inte om att *inte tro*. Det viktiga verkar vara att få göra det på sitt eget sätt. Att valfriheten upplevs som mycket positivt i västvärlden är något som Hockey et al (2007) ser tydligt bland de intervjuade i sin studie.

”ÅTERGÅ TILL EN BETYDELSEFULL PLATS”

Att begravningsplatser och kyrkogårdar är av kristendomen definierade *heliga platser*. Kan det betyda de att platser som väljs för att sprida aska på är för den sekulariserade människans motsvarighet till heliga platser? Av överklaganden kan utläsas att platserna för spridning har valts ut för att den avlidne tyckte mycket om platsen, det är en plats där den avlidne har tillbringat mycket tid och känt sig hemma.

”Hans moder älskade Haväng, där hon tillbringade hela sommaren och varje ledig helg. Hon hade sommarstuga i området och det är i dessa trakter hon hör hemma.” (Mål 6373-02 Förvaltningsrätten, Skåne Län)

En kvinna överklagar länsstyrelsens avslag på hennes ansökan om att få sprida askan efter hennes make eftersom:

”hon och hennes make bodde under 45 år sommartid, nära stranden, vid Yngsjö strand och på kvällarna gick de ofta ner till stranden, till stillheten och skönheten där.” (Dnr 21-13789-99).

Båda citaten informerar om att ansökningarna gäller platser där den avlidne ofta vistats sommartid. Ett annat citat är från en överklagan där den avlidne bodde intill och ofta gick promenader i området. Den anhöriga menar att det skulle vara mycket respektfullt mot hennes avlidna dotter om *”hennes kropp får ingå i kretsloppet på berget”*. (Dnr 204-1472-10)

Norberg-Schulz (1980) menar att för att en plats ska kännas som *”hemma”* måste den kännas meningsfull och meningsfull blir den när du förstår den, *”When the environment is meaningful man feels ”at home”* (Norberg-Schulz 1980, s 23). När vi förstår en plats vet

vi precis hur det känns att gå på just den marken eller att vara just mellan just de träden,

“we know exactly how it feels to walk on that particular ground, to be under that particular sky, or between those particular trees”. (Norberg-Schulz 1980, s 23)

Vidare menar Norberg-Schultz att när vi förstår en plats genom att uppleva den; när vi vet hur ljuset ser ut där, hur stenar, vegetation och vatten är komponerade. När vi känner till platsens unika karaktär och atmosfär och hur den växlar mellan årstiderna, då blir platsen meningsfull eller till och med helig, *”This makes the place meaningful or ”sacred”*” (Norberg-Schulz 1980, s 27). Norberg-Schulz menar att de mest betydelsefulla, heliga platserna fungerar som centra för människans orientering och identifiering och utgör en rumslig struktur:

”In the environment the sacred places functions as ”centres”; they serves as objects of man’s orientation and identification and constitute a spatial structure.” (Norberg-Schulz 1980, s 28)

Vidare menar Norberg-Schulz (1980) att det är de meningsfulla platserna är det verkligt grundläggande för det mänskliga livet:

“Only a system of meaningful places makes a truly human life possible.” (Norberg-Schulz 1980 s 28)

**Yngsjö strand, vy mot Stenshuvud
Kristianstads kommun
Skiss från besök**

**Har ansökts om för spridning av
aska men anses av länsstyrelsen
inte som lämplig plats.**

Foto: Elfrida Klacka

I Japan har det kommit kritik från religiöst håll som menar att genom att sprida askan förloras minnet av den avlidna. Kawano (2004) menar att så inte är fallet, snarare uttryckte de som spred askan tillfredsställelse i att just ha respekterat och tillgodosett den avlidnes sista önskan om att få återgå till naturen,

"Rather than devaluing the deceased, ash-scatters express their sense of fulfilment in having helped the deceased achieve a desired return to nature." (Kawano 2004 s 233)

En kvinna i Kawanos studie sade

"My deceased husband must be resting peacefully at sea embraced by Mother Nature – to which he wanted to return." (Kawano 2004 s 233)

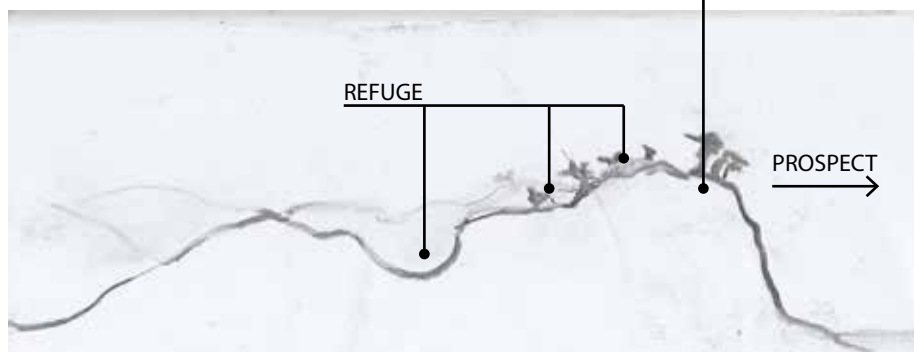
Teori och överklaganden har belyst att det är på platser som har betytt mycket för de som har avlidit, *känts som hemma*, som spridningen önskas ske. Materialet vittnar om en önskan om att vilja "återgå" till just den platsen. I Japan har askspridning lyfts fram som ett alternativ till traditionell begravning som tar hänsyn till miljön. Detta eftersom askan ger näring åt naturen och förs in i det naturliga kretsloppet (Kawano 2004).

**Hilleshögs dalar,
Höganäs kommun**

**Har ansökts om för spridning av
aska men anses av länsstyrelsen
inte som lämplig plats.**

Foto: Elfrida Klacka

Figur 1. Appletons teori Prospect-refuge, om att människor föredrar miljöer med både möjligheter till utblickar och platser för att ta skydd.

Landskapspreferens

Till Länsstyrelsen Skåne har många ansökt om att få sprida aska över allmänna platser, framförallt platser inom rekreationsområden. Det är platser som ofta har många besökare. Det har också förekommit ansökningar om platser i urbana miljöer. I det här kapitlet presenterar jag teorier kring varför vissa miljöer generellt prefereras framför andra.

I föregående kapitel framgår det att det finns önskingar om att askan ska ingå i ett naturligt kretslopp på en plats. Howley (2011, s 168) menar att miljömedvetenhet även påverkar vilken typ av landskap vi föredrar och att det t o m väger tyngre än den socio-demografiska informationen. Vidare menar Howley (2011) att våra landskapspreferenser är under ständig utveckling då individer blir mer familjära med olika typer av landskap samtidigt som människor blir mer medvetna om miljöfrågor. Hägerhäll (2005) menar att landskapspreferens kan förklaras med individens kulturella påverkan att individen och samhället tillskriver platsen speciella värden samt med en biologisk förklaringsmodell. Med en biologisk förklaringsmodell menas att naturen som prefereras har varit nödvändig i ett evolutionärt perspektiv. Exempel på teorier som lyfter fram en biologisk förklaringsmodell är savannteorin (Balling & Falks 1982; Orians 1986) och prospect-refuge-teorin (Appelton 1975).

Natur kan vara allt från avgränsade naturområden med liten mänsklig påverkan till platser med designad växtlighet eller platser där det växer trots att det inte var intentionen (Kaplan & Kaplan 1989, s.2). Med den definitionen av natur kan även de urbana platserna som har önskats för att sprida aska på räknas in; Järnvägsbron i Kristianstad, Jägersro trav- och galoppbana, Kroksbäcksparken, Lunds stadspark och Lunds botaniska trädgård. Tuan menar dock att de känslomässiga banden till den urbana miljön ter sig annorlunda än de som skapas för ett naturlandskap (2013). Hägerhäll hävdar att preferens för naturlandskap och urbana landskap bör förklaras utifrån olika system då de upplevs och uppskattas på helt olika sätt (Hägerhäll 2005).

PROSPECT-REFUGE

Appleton presenterar i boken *The experience of landscape* beskrivs teorin om prospect-refuge, att se (prospect) utan att bli sedd (refuge). Landskap som innehar både goda möjligheter för utblickar samt möjlighet att ta skydd upplevs som mer tillfredsställande än de som inte kan erbjuda detta (Appleton 1975)(se Figur 1 tv).

VATTNELEMENT

Preferens för vatteninslag i landskapet har kulturella såväl som biologiska förklaringar menar White, Smith, Humphries, Pahl, Snelling & Depledge (2010). Vatten är grundläggande för vår överlevnad, för tillgången till dricksvatten, för att grödor ska växa och för möjligheten till fiske (White et al 2010, s 483). I en undersökning

utförd av Howley (2011) var de högst rankade platserna: flod som löper genom landskapet, kustlandskap och klippor som sträcker sig mot havet.

SKÖNHET OCH MENING

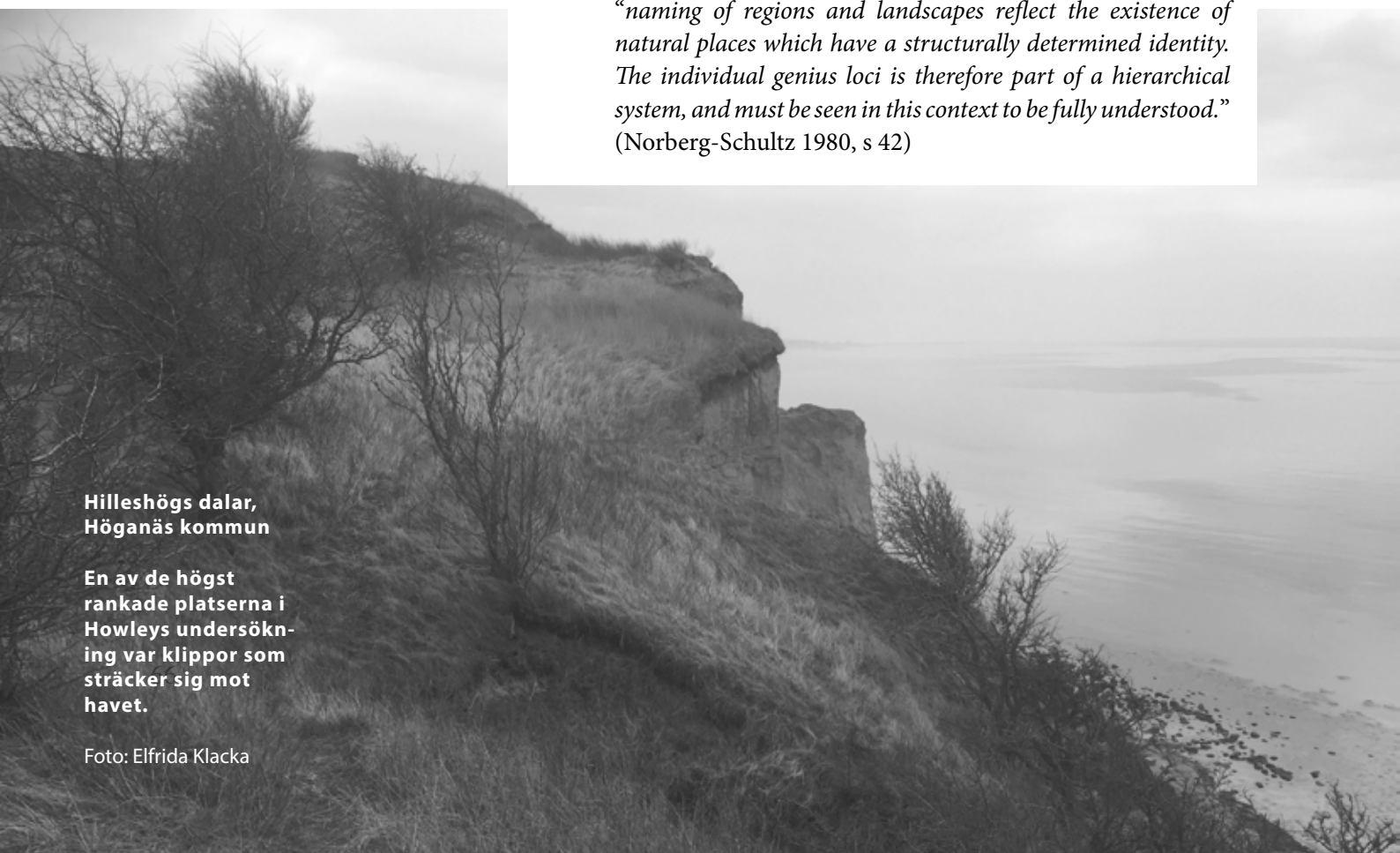
Upplevelsen av skönhet och känslan av mening på en plats är starkt kopplade till varandra, menar Wingren (2009). Enligt Orians (1986, s.19) kan en förklaring till människors olika preferenser finnas i vikten av att kunna klassificera objekt och placera dem i "rätt fack". Att känna igen mönster och anledningar till att de uppenbarar sig är en grundläggande källa till nöjet många har för att samla och klassificera. Orians menar att det här synsättet för att förstå skönhet gör det möjligt att förklara både den stora bredden av preferenser för vissa platser och den samlade, överensstämmande uppfattningen kring andra. Samma författare skriver att ett landskap som upplevs som vackert troligen är ett landskap som erbjuder en variation av nödvändiga resurser för vår överlevnad,

"The concept of landscape beauty could well have similar roots because "beautiful" landscapes are probably highly functional ones in that they potentially provide rich combinations of resources for human existence." (Orians 1986, s 18)

PLATSENS IDENTITET ELLER GENIUS LOCI

"Memory is central to identity" hävdar Whiston-Spirn (1998, s.63). Platserna som önskats har till synes varit betydelsefulla platser under de avlidnas liv. Minnen från platsen har skapat den unika identiteten i platsen för den avlidne. Norberg-Schultz (1980) menar att namngivning av områden skapar en *strukturell identitet*.

"naming of regions and landscapes reflect the existence of natural places which have a structurally determined identity. The individual genius loci is therefore part of a hierarchical system, and must be seen in this context to be fully understood." (Norberg-Schultz 1980, s 42)

Hilleshögs dalar,
Höganäs kommun

En av de högst
rankade platserna i
Howleys undersök-
ning var klippor som
sträcker sig mot
havet.

Foto: Elfrida Klacka

Att många av områdena där människor har velat sprida aska är skyddade naturområden har sannolikt bidragit till hur dessa platser har upplevts. Norberg-Schultz menar att det existerar ett hierarkiskt system där områden kan ha en strukturellt definierad identitet (1980). Av de områden som avses i besluten i mitt material är många naturreservat, två av dem är Nationalparker och flera är Natura 2000 och/eller art- och habitatsskyddade. Platsens specifika *genius loci* kan sålunda ses som en del i en större kontext, att det ligger inom ett område som har en uttalad identitet och värde samt som står under lagstadgat skydd (Miljöbalken).

KUNSKAP OM PLATSEN

Preferensen för en viss miljö kan skilja sig beroende på vilken kunskap individen besitter. Kaplan & Kaplan (1989) menar att erfarenheten hos de som vistats en längre tid på en plats, visar på en mer komplex uppfattning om- och en annan uppskattning för landskapet jämfört med tillfälliga besökare,

”the experience of longtime residents of an area reflect both greater differentiation of the landscape features and different appreciation of the common aspects of the landscape when compared to visitors to an area.” (Kaplan & Kaplan 1989, s 86)

Kaplan & Kaplan (1989) beskriver att de boende skapar andra band till den nära naturen än de som är på platsen tillfälligt eller som arbetar på platsen,

”residents are likely to be attached to the nearby-natural environment in ways that are quite different from more transient users, such as people who work in the area.” (Kaplan & Kaplan 1989)

På nästa uppslag presenteras ett citat från en överklagan på länsstyrelsens avslag om att få sprida en aska över Kullabergs naturreservat, Höganäs kommun. Citatet vittnar om att platsen varit viktig för den avlidna och vidare kommer den avlidne fortfarande vara en del av platsens identitet för de efterlevande. Den som överklagar ber om att askan ska få spridas där så att den treårige sonen som den avlidna lämnat efter sig kan minnas hans mamma på en plats med många positiva minnen kopplade till sig. En begravningsplats skulle vara helt främmande för honom. Vidare menar modern till den avlidna, som är den som överklagar, att hon ser det som mest pietetsfullt att askan efter hennes dotters kropp få ingå i kretsloppet på berget.

**Kullabergs naturreservat,
Höganäs kommun**

**Modern önskade att askan från
sin avlidna vuxna dotter skulle
ingå i kretsloppet på berget. En
plats som dottern hade mycket
speciell anknytning till.**

Foto: Elfrida Klacka

Följande textutdraget är från en överklagan till Förvaltningsrätten. Den klagande parten var modern till den avlidna. Spridningen av dotterns aska önskades ske inom Kullabergs naturreservat i Höganäs kommun (Dnr 204-92500-09).

Modern yrkar:

“Det allra viktigaste skälet till ansökan är omsorgen om Ms 3,5 år gamla son. Det är viktigt för honom att få hjälp att minnas sin mamma och då är det viktigt att ha en plats med många positiva minnen att gå till. Hon kan så inte finna en mer lämpad plats för detta än den i ansökan angivna. Alternativet att strö askan i havet innebär emellertid att det inte blir en specifik plats att gå till men kan också vara alltför påfrestande för honom att bli påmind om så snart han vill bada i havet. Alternativet minneslund/kyrkogård finns inte heller i närheten och skulle också vara en plats för honom som är helt främmande och utan några minnen av hans mamma. /../ Eftersom Ms anknytning till Kullaberg var mycket speciell /../ ser hon det som mycket pietetsfullt om askan från hennes kropp får ingå i kretsloppet på berget. Den valda platsen ligger långt från de områden dit turisterna normalt tar sig och det är mycket få turister som passerar förbi den plats de valt. Spridningsområdet ligger i en brant, bevuxen med enar och snårskog, cirka 70 meter över havet där ingen människa sätter sin fot. Det kommer inte att synas minsta spår efter det att askan förenas med marken och ingår i kretsloppet. Platsen de tänkt gå till med Ms son ligger ovanför, där man kan se spridningsområdet men inte vistas i det.” (2010, Dnr 204-1472-10)

Överklagan avslås.

Platsen för de efterlevande

Önskan om att sprida aska på annan plats än begravningsplats kan ses från två perspektiv, den avlidnes önskan om spridning, som initialt står i fokus, och de anhörigas önskemål om att få utföra handlingen och uppfylla den avlidnes önskan, vilket gör sig tydligt i bl a överklaganden. Berglund (1994) påtalar i sin studie att begravningsplatsen i själva verket är "de efterlevandes plats" (Berglund 1994 s. 69). Det här kapitlet handlar om plats och om platser betydelse för de efterlevande.

ÖNSKAN ATT TILLGODOSE DEN AVLIDNES ÖNSKAN

Ansökningshandlingarna jag tagit del av bekräftar litteraturen (Dahlgren och Hermansson 2006) då de visar att handlingen att sprida aska utanför begravningsplatsen ofta är en strävan efter att uppfylla den avlidnes önskan. I överklaganden är motiveringen till spridning ofta att tillgodose den avlidnes sista önskan. I den svenska begravningslagen kan läsas:

"När någon har avlidit, bör hans önskan om kremering och om gravsättningen såvitt möjligt följas av den som i egenskap av anhörig eller närstående eller annars ordnar med gravsättningen." (SFS 1990:1144, kap 5, paragraf 1)

Att den avlidnes sista önskan väger tungt, både i Sverige liksom i andra länder visar intervjuer utförda av bl a Dahlgren och Hermansson (2006) i Sverige och av Kawano (2004) i Japan. Vidare är det en individuellt utformad handling, som i de flesta fall utförs tillsammans med andra (Dahlgren & Hermansson 2006; Hockey Kellaher & Prendergast 2007). Dahlgren och Hermansson (2006) har i sin studie kallat det för en "överindividuell social rit" vars process börjar med ett samtal om vad som ska ske med ens stoft efter döden.

EN SYMBOLISK HANDLING OCH EN SYMBOLISK PLATS

Vid en askspridning kan själva spridningen ses som en symbolisk handling som hjälper de efterlevande att gå vidare,

"den döde lämnas påtagligt åt marken eller vattnet som en symbolisk handling av befrielse eller frigivande. Handlingen hjälper också symboliskt de anhöriga att begripa eller omfatta dödens finalitet." (Dahlgren & Hermansson 2006 s 46).

På samma sätt är platsen viktig för att de anhöriga ska kunna gå vidare. I överklagan på föregående uppslag kan utläsas att om en spridning sker på platsen som önskats skulle det innebära att sonen kunde tänka på mamman då han var i området. Vidare skulle han slippa risken att bli påmind varje gång han badade, om spridning istället hade skett i vattnet.

Vad är då en plats? Tuan (2011) menar att en plats kan skapas till

följd av ett monument eller andra fysiska objekt. En plats är laddad med människors minnen. Minnen som kan gå tillbaka till ens egen barndom samtidigt som en plats kan framkalla minnen kring svunna tider och generationer. Enligt Tuan (2011) existerar en *plats* i olika skalor. Den kan vara liten som hörnet i ett rum eller stor som hela jorden.

”At one extreme a favorite armchair is a place, at the other extreme the whole earth.” (Tuan 2011, s. 149)

Plats är något vi skapar genom omsorg som kan liknas vid ett fält av vibrerande känslor (*fields of care*). Då en specifik händelse inträffar kan en plats skapas. (Tuan 2011) Citatet på s. 69 ger en rik bild av en askspridnings betydelse för de anhöriga. Likt modern betong är individens identitet ofta starkt relaterad till platsen. Och individen är i sin tur en del av platsens identitet för de efterlevande. Det gäller oavsett om askan sprids på platsen eller ej. Sonen på Kullaberg kommer troligen att minnas sin mamma på den plats i området, på berget eller någon annanstans, som känns bäst för honom. Själva askan placerades motvilligt på en begravningsplats, en plats utan minnen eller koppling till mammans identitet. I överklaganden bedyras ofta att den specifika platsen för spridning som valts ut är en avsides plats där ingen skulle se vad som skedde eller röra sig i närheten vid tillfället för spridningen.

”närmaste bebyggelse ligger 700 meter därifrån. Närmaste väg, som är enskild väg ligger mer än 200 meter från den tänkta platsen. Närmaste vandringsled/stråk ligger mer än en kilometer från platsen”. (Mål 6373-02)

Valet av en avsides plats kan förstås som ett val med hänsyn till den avlidne och för de anhörigas skull. Men inte minst kan det uppfattas som ett hänsynstagande till andra människor. I samma överklagan menar sonen till den avlidne att det är

”självlärt att han väljer en tidpunkt och plats där han får vara i fred och på ett värdigt sätt låta hans moder få ro”. (Mål 6373-02)

Följande citat från en överklagan visar att tidpunkten för spridning kunde anpassas för att undvika allmänhetens närvaro på platsen. Månen till den avlidne menar att

”Tidpunkt för spridandet av askan skulle vara tidig vår (början av maj) eller sen höst (september-oktober), då hon av erfarenhet vet att stranden är närmast folktom.” (Dnr 21-13789-99).

Vidare menar klaganden att

“Just i den strävvuxna kanten har aldrig någon promenerat i eller använt som gångstig” (ibid).

Materialet från överklagandena visar att den specifika platsen för spridning är mindre viktig än att askan tillåts att spridas inom det område som har haft stor betydelse för den avlidne. Den specifika platsen samt tidpunkten för spridningen kan således anpassas utifrån områdets förutsättningar. I ett försök till kompromiss ber en anhörig att länsstyrelsen ska rekommendera ett annat *“naturskönt land- och/eller havsområde i närheten av Lund”* (Dnr 21-40843-97) ifall platsen i ansökan anses vara olämplig. Länsstyrelsen meddelar att några rekommendationer eller hänvisning till en annan lämplig plats inte kan göras.

Varför är det så viktigt med platser? Relph (2013) menar att platser är en fusion mellan människa och natur och är betydelsefulla utgångspunkter för vår direkta verklighetsuppfattning. Platser är fulla av mening, med fysiska objekt och pågående aktiviteter. Som tidigare nämnts är de viktiga för individuell- såväl som kollektiv identitet. Vidare menar Relph att platser utgör ett mänskligt behov,

”A deep human need exists for associations with significant places”. (Relph 2013, s 267)

Att en plats nekas för spridning innebär att askan måste placeras på en annan plats. När en hänvisning inte kan göras till en annan lämpligare plats som kan representera den avlidnes önskan blir alternativet en begravningsplats. Som presenterat i föregående kapitel går det emot de grundprinciper som en spridning av aska innebär för de som önskar detta. Ett avslag negligerar även ett grundläggande behov vi har som människor, att skapa våra egna platser och associationer till platser.

ATT SJÄLVA HA VALT PLATSEN

De intervjuade i Berglunds studie (2006) ger uttryck för hur viktig en plats kan kännas och att det snarare är platsen än en namnplatta som är efterlängtat, en plats att gå till för eget bruk, inte för att underlätta för andra att hitta den avlidnes grav (Berglund 2006, s 65). Trots att platsen vid en spridning, precis som på minneslunden, inte får markeras blir den väl känd hos de anhöriga som deltar vid tillfället då spridningen äger rum. På land kan platsen kännas igen med hjälp av träd eller stenar som riktmarkörer. Vid en spridning i havet kan det å andra sidan efteråt vara svårt att hitta tillbaka till och veta exakt platsen där spridningen ägde rum. En av intervjupersonerna i Dahlgren och Hermanssons studie (2006) angav att spridningen som skedde till havs utfördes intill en boj och att platsen därigenom faktiskt blev känd. Den bojen seglade de sedan förbi ibland och den intervjuade berättade att det kändes bra att veta exakt var spridningen hade ägt rum (2006, s 38). Hockey et al. (2007) formulerar två teman som blev tydliga i deras intervjuer med personer som har hämtat ut

askan från krematoriet för att placera den i egen regi. Det ena är att valfriheten i västvärlden ett positivt laddat koncept, den andra är att rätt val kan hjälpa för att kunna hantera sorgen och för att skapa välbefinnande,

”Two related themes are articulated by our informants: The notion that choice is a positively value- laden concept in the west; and that the right choice can help with ‘the business of bereavement’ and the recovery of ‘well-being’.”(Hockey et al .2007, s 8)

Vidare menar Hockey et al. (2007) att det är typiskt för vår högst individuella epok, att vi inte accepterar sätta normer, inte ens inför döden. Att det individuella valet blir allt viktigare kan i Sverige utläsas av det ökande antalet ansökningar om askspridning. Dessutom kan det ökande antalet även tyda på en längtan efter ett nytt sätt att hantera sorgen eller som Hockey et al. (2007) beskriver *recovery of well-being*, dvs återhämtning, genom en form av egenskapad ritualisering. Istället för att här prata om ritualer som, enligt Levi-strauss (1967) är en form av strategi för att skapa mening och ordning, är det relevant att prata om den process som initieras av sörjande anhöriga själva.

RITUALISERING

Många studier (Berglund 1994; Kawano 2004; Dahlgren & Hermansson 2006; Kellaher, Prendergast & Hockey 2005, Hockey, Kellaher & Prendergast 2007) visar att platsen där en aska sprids på ett eller annat sätt blir viktig för de efterlevande. Däremot ställer den inte samma krav som en begravningsplats i traditionell bemärkelse gör. En grav på begravningsplats kräver underhåll, både med sociala och ekonomiska kostnader. Askspridare är fria från sådana krav vilket bidrar till att det är en lägre frekvens av återbesök på en ”spridningsplats” än på en begravningsplats (Kawano 2004).

I England har det sedan länge varit möjligt att hämta askan från krematoriet och fritt att sprida den på annan, egen vald plats, vilket numer blivit norm. Hockey et al. (2007) har gjort intervjuer för att undersöka sorgearbete och hur välbefinnande kan uppnås genom reparativ ritualisering (*restorative ritualization*). Den specifika platsen där askan placerades utgör en källa varifrån en sörjande kan upprätthålla en slags relation till den döde. Hockey et al. (2007) beskriver en intervju med en kvinna angående placering av askan efter hennes dotters död i en närbelägen park:

”[a woman] described the emotional impact of her adult daughter’s sudden death from diabetes, she said ”I mean the grief was so raw at first I personally didn’t know I would survive her death.” Yet she and her husband found comfort through visiting the local country park where they scattered the daughter’s ashes.” (Hockey et al. 2007, s 7)

Kvinnan förklarade att döden kom så plötsligt och sorgen var så rå att hon inte visste om hon skulle överleva dotterns död, hon och hennes man fann dock tröst i att besöka platsen där dotterns aska spridits. Kvinnan i intervjun förklarade vidare att de en gång hade promenerat där med den svårt sjuka dottern då dottern plötsligt hade sagt att när hon dör ville hon bli begravd under ett träd. När föräldrarna reflekterade över deras nu frekventa besök på platsen kände de att de hade placerat askan på en plats som hade lugnande och fridfull effekt på dem (Hockey et al. 2007).

Romanoff (1998) menar att ritualer är kulturella uppfinningar som underlättar och bevarar den sociala ordningen och erbjuder sätt att förstå en komplex och motsägelsefull aspekt av den mänskliga existensen. Det som gör att ritualer fungerar som ett så starkt grepp är användningen av kända symboler i utförandet. Enligt Romanoff (1998) kan utförandet vara antingen privat eller publikt och symbolerna kan vara privat känsloladdade versioner eller av samhället konstruerade meningar. Allt för ofta utförs ritualer kring en bortgång vid endast ett tillfälle som därför misslyckas med att tillfredsställa en sorgeprocess som pågår över en längre tid (Romanoff 1998). Skillnaden mellan en ritual och en ritualiseringsprocess kan jämföras med skillnaden mellan en professionell begravningsceremoni/begravning och den tidsomfattande, profana, platsbundna process som sörjande själva kan initiera (Hockey et al 2007). Författarna (Hockey et al 2007) menar att en ritualisering genom handling demonstrerar en sörjandes hopp och vilja att komma vidare, in i en framtid som är befolkad av både de avlidna och av de efterlevande. De enklare begravningsskicken minneslund och askgravlund, som på senare år i Sverige blivit allt mer använda, kan medföra nackdelar i form av avsaknad av ritualer kring besöken. Enligt Wall (2000) är besöken på kyrkogården ofta av en karaktär

“som kanske inte överensstämmer med de behov som finns i samband med en nära anhörigs bortgång” (Wall 2000, s 26)

Berglund hävdar på liknande sätt att människor alltid haft en strävan efter att i rituellt form ge mening åt sin verklighet. Ju svårare händelser desto större är behovet av en rituellt ram. I och med att specialiserad personal idag tar hand om alla nödvändiga, praktiska göromål kring en bortgång, så drabbas nu, mer än tidigare, den efterlevande med full kraft av den medvetna bearbetningen av saknaden efter den döda. Berglund menar att vid ett dödsfall av en närstående kan behovet av att utföra riter därför bli så stort att det bara är det som kan hjälpa den efterlevande igenom den första traumatiska tiden. En form av ritualiserat beteende som utvecklats ur tomrummet av praktiska göromål är skötseln kring ett gravmonument på kyrkogården (Berglund 1994).

Bland Kawanos intervjuer av ”askspredare” i Japan var det 40 av 71 tillfrågade som uppgav att de inte återvände till platsen där askan spreds

medan 31 uppgav att de besökte platsen eller en närbelägen plats. De 23 som återbesökte platsen gjorde det endast en eller två gånger efter själva spridningen, medan 6 av dem kom tillbaka till platsen en gång om året eller mer ofta. För askspridare är återbesök på platsen bara en av många möjliga minnesritualer men det har för fler än hälften av de tillfrågade visat sig vara viktig del, menar Kawano (2004). En 70-årig volontär som hjälpte till vid askspridningar påpekade att det ibland var de som frågade hur de skulle kunna ta sig tillbaka till platsen och då brukade han hänvisa till ett observatorium varifrån det går att blicka ut över havet där askan ströddes,

"When people ask me about how to go back to the scattering point at the Sea of Sagami, I tell them about the observatory on the shore facing the point. They are usually happy to hear about it." (cit. i Kawano 2004, s. 244)

En annan volontär uppgav i studien att det finns de som hyr båt (med besättning) för ett återbesök men det faktum att platserna ofta är så avlägsna gör att det generellt är en ganska liten frekvens av återbesök. De flesta platserna är svåra att nå med kollektivtrafik och att hyra en båt med besättning är dyrt (Kawano 2004, s. 244). En av de intervjuade i Sverige beskriver frekventa återbesök men då båt saknas för att komma hela vägen ut fungerar ett utlopp i Hanöbukten som en kommunikation med den saknade, där kastas blommorna i så att de ska flyta med strömmarna utåt (Dahlgren och Hermansson 2006). De i Kawanos studie beskriver platserna som otillgängliga för återbesök vilket gör att det blir en ekonomisk fråga, att t ex hyra en båt med besättning för att kunna ta sig ut. Ett sätt att minnas den avlidne på, som kanske till viss del ersätter de begränsade möjligheterna att komma tillbaka till platsen, är att ha ett litet altare i hemmet. Här lägger många blommor för att hedra och minnas (Kawano 2004). Dahlgren och Hermansson (2006) beskriver återbesök som en upprepad process mer eller mindre integrerad i en vardag. Följande citat från den svenska studien kan illustrera en vardagligt integrerad process,

"åker ofta ut till havet och parkerar vid bryggan /.../ strör rosenblad i vattnet." och "sista åren har jag åkt med båt /.../ då brukar jag komma ihåg att lägga en blomma." (intervju-personer citerade i Dahlgren och Hermansson 2006, s. 40).

En familj som hade spridit askan över en äng nära bostadshuset beskrev en ritualisering som liknar det som Hockey et al. (2007) kommer i kontakt med nämligen att vilja ha den avlidnas aska nära sig och närvaron till den avlidne kan i sig hjälpa till att finna välbefinnande i sorgen. Från badrumsfönstret kan de titta ner på ängen och varje fredagskväll under den mörka årstiden tänder de ett ljus där askan spreds. Från samma intervju beskrivs den dagliga kontakten

"jag brukar säga när jag går ut på toan på kvällarna innan jag ska gå och lägga mig "God natt L-G" och titta ner." (cit. från intervju i Dahlgren och Hermansson 2006, s. 41)

En annan intervjuad beskriver en kollektiv ritualisering,

”min fru dog på nyårsafton [och hennes aska är spridd i havet nedanför X-gården] och vi åker alltid ner på nyårsafton på förmiddagen till X och så lägger vi en ros där på stenen. Har det varit hyfsat väder så har vi ju stannat där en stund ... och så har vi stannat till på X-gården och tagit gemensam fika och då har vi ju då ... mina föräldrar, min syster och hennes man har följt med ner och även min farmor, så att det har blivit en liten familjeutflykt kan man säga.” (citatt från intervju i Dahlgren och Hermansson 2006, s 41)

Medan en ritual har institutionella, religiösa förtecken är en ritualisering en process som utformas och utvecklas av en individ eller ett kollektiv. I den japanska studien som Kawano (2004) utförde är platserna för askspredningen ofta svåråtkomliga för regelbundna återbesök och istället hittar de sörjande andra platser som substitut och uppfinner egna minnesaktiviteter. Författaren menar att resultaten av studien erbjuder en referens för att omvärdera teorier kring sekularisering i moderna industrialiserade länder. Många i studien tar avstånd från buddhismen som institution, samtidigt som de upprätthåller en tradition genom att använda element och ritualer sprungna ur de buddhistiska sederna (Kawano 2004).

PLATSER FÖR VIDARE ANKNYTNING

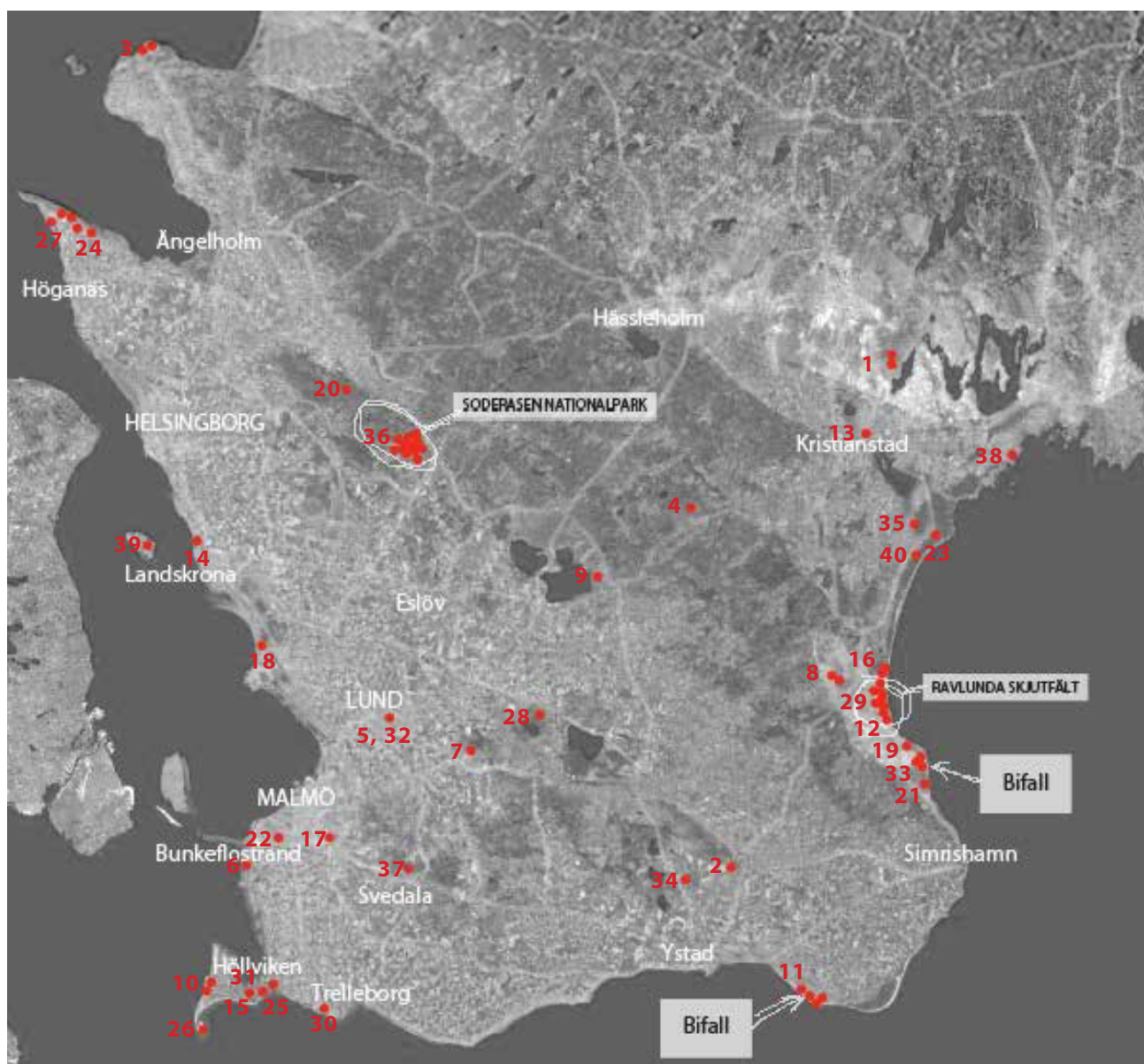
Maddrell menar att en förlust resulterar i nya sätt att uppfatta, vistas på och uppleva vissa platser materialitet och immaterialitet, t ex tillskrivs vissa platser trygghet eller blir platser för vidare anknytning (2006). Litteraturgenomgången har visat att det finns behov av och en efterfrågan att på något sätt markera, lämna en gåva eller kommunicera. Det är inte önskvärt att allmänheten ska få reda på var en spridning ägt rum. Det meddelas av länsstyrelsen att *”Platsen där askan strös ut får inte markeras på något sätt”*. Denna nödvändiga restriktion i gravskicket kan upplevas begränsande och vissa gånger kännas otillfredsställande för de anhöriga. I Norge har det visat sig att efterlevande ibland har saknat att ha en grav att gå till då de spridit askan utanför begravningsplatsen, det har då kommit ansökningar om att få en gravplats på kyrkogård att *”minnas”* vid. Hitills har dessa önskningar blivit nekade (Ruud 2006, s 79). I Dahlgren och Hermanssons studie berättar en av de intervjuade att de ibland sätter en blomma i minneslund för att minnas den avlidne. Desto fler meddelar att de, efter en spridning i havet, lägger blommor så nära platsen för utströendet som möjligt, vid en brygga eller från en båt. Vid en spridning i havet var det en intervjuad som uttryckte att *”Så fort jag ser hav, tänker jag på min man”* (citatt i Dahlgren & Hermansson 2006, s 40). I det fallet fungerade vilka platser som helst i närheten av hav som *”minnesplatser”*. Andra beskriver ett återkommande besök på en specifik plats på land där de lägger en blomma eller plockar en bukett (Dahlgren & Hermansson 2006).

PLATSERNA

Här visar jag en översikt över var platserna som har önskats för spridning, men avslagits av länsstyrelsen, ligger. Min genomgång av dels material från länsstyrelsen och dels litteratur visar att platserna har valts för att de betytt mycket för individen som avlidit. Det huvudsakliga skälet till avslag var att det vistas en allmänhet på platsen. Preferensforskning visar att platser med varierande natur, med vatteninslag, med höjder, med skog generellt prefereras, både utifrån biologiska såväl som kulturella förklaringsteorier.

KARTA ÖVER SKÅNE LÄN

En översikt över offentliga platser inom Skåne län där någon har velat sprida aska och ansökt till länsstyrelsen. Länsstyrelsen har gett avslag då de inte ansetts vara lämpliga platser. Två platser har däremot fått bifall, detta är undantag som inte genererat någon ny praxis.

Lager 1: Skåne, baserat på satellitbild (online) från <https://www.hitta.se> (2016)

Lager 2: Sammanställning av platser i ansökningsmaterial från Länsstyrelsen Skåne

1 Balsberget naturreservat, 2 ansökningar	15 Höllviken	28 Revingefältet
2 Benestads backar naturreservat,	16 Juleboda	29 Råvlanda skjutfält, 7 ansökningar
3 Bjärekustens naturreservat, Hovs hallar	17 Jägersro trav- och gallopbana	30 Skansarna, Maglarp
4 Boarps hed naturreservat	18 Järvallens naturreservat	31 Skanörs ljun naturreservat
5 Botaniska i Lund	19 Kiviks marknadsplats	32 Stadsparken i Lund
6 Bunkeflo strandängar	20 Klöva hallar naturreservat	33 Stenshuvud Nationalpark, 3 ans.
7 Dalby stenbrott	21 Knäbäckshusen	34 Svartskylle naturreservat
8 Drakamöllans naturreservat, 2 ansökningar	22 Kroksbäcksparken	35 Sånarna
9 Fulltofta strövområde	23 Kronoskogen naturreservat	36 Söderåsens nationalpark, 11 ansökningar
10 Flommens naturreservat, 2 ansökningar	24 Kullabergs naturreservat, 3 ansökningar	37 Torups rekreationsområde
11 Hammars backar naturreservat, 4 ans	25 Kämping, strandängar	38 Tosteberga ängar, Gyetorpskärret
12 Haväng, 3 ansökningar	26 Måkläppen naturreservat	39 Vens backafall naturreservat
13 Helge å, Järnvägsbron	27 Möllehässe naturreservat, Mölle fälad	40 Yngsjö strand
14 Hillehögs dalar naturreservat		

Kroksbäcksparken i Malmö

**Anses inte som en lämplig plats att sprida
aska på.**

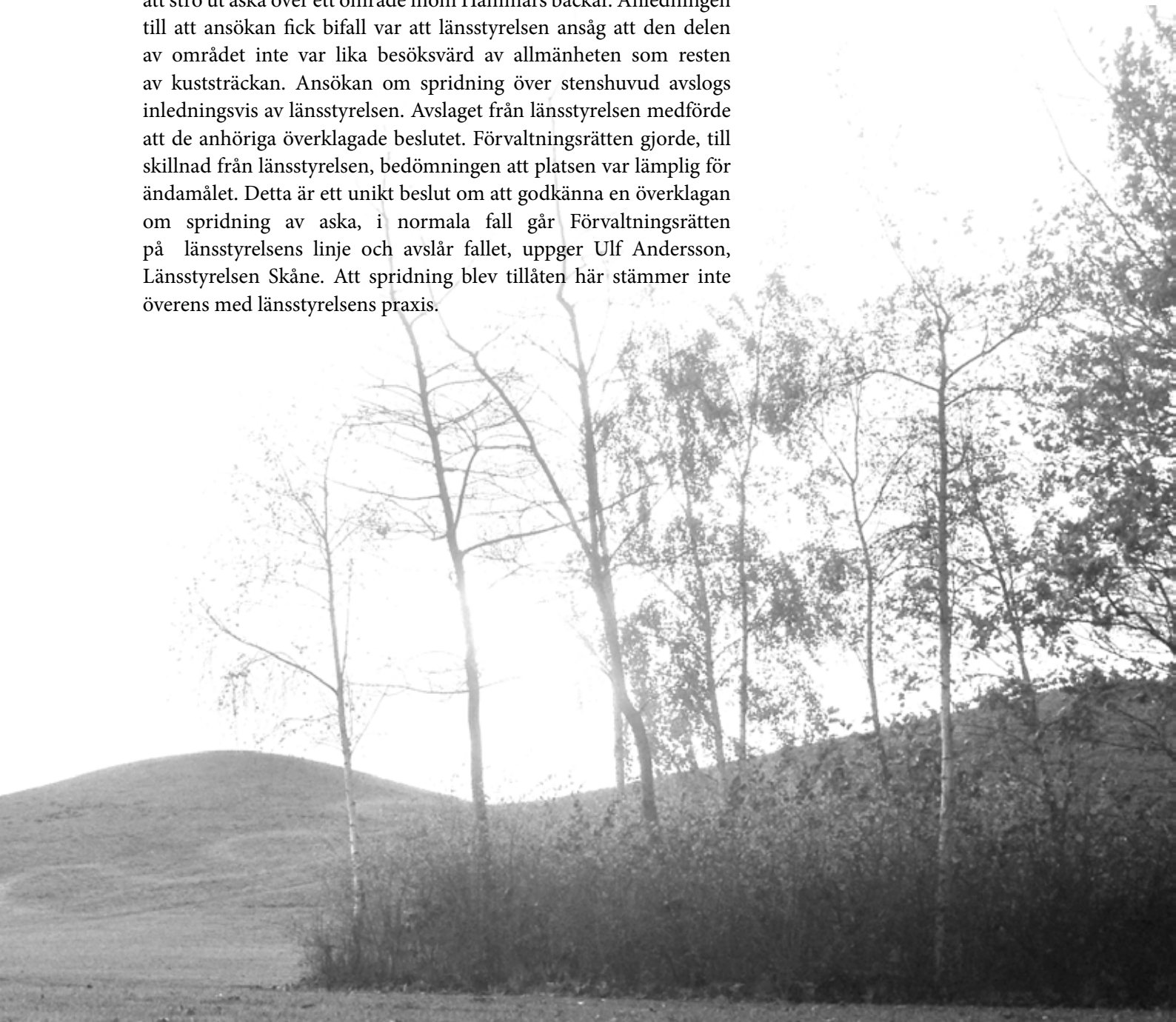
Foto: Elfrida Klacka

Om platserna

Bland platserna som har önskats för spridning i materialet från länsstyrelsen, finns dels platser i en urban kontext och dels platser utanför stadsbebyggelse som är stora rekreationsområden. Tidigare har jag presenterat teorier kring landskapspreferens, vilka landskap som människan generellt föredrar. Många av platserna som har önskats för spridning överrensstämmer med dessa generella preferenser.

På Kartan över Skåne på s 81 finns både platser i stora naturområden utanför stadsbebyggelse och platser inom en urban kontext markerade. De urbana platserna är Botaniska trädgården i Lund, Stadsparken i Lund, Järnvägsbron i Kristianstad, Jägersro trav- och galoppbana utanför Malmö och Kroksbäcksparken i Malmö (grå text i förteckningen). Det är länsstyrelsens uppfattning att inga platser där allmänheten vistas på kan vara lämpliga platser. Kartan visar även de två offentliga platser som faktiskt har fått bifall, det är unika fall då spridning tillåts utföras. Ett beslut om bifall har utfärdats för att strö ut aska över ett område inom Hammars backar. Anledningen till att ansökan fick bifall var att länsstyrelsen ansåg att den delen av området inte var lika besöksvärd av allmänheten som resten av kuststräckan. Ansökan om spridning över stenshuvud avslogs inledningsvis av länsstyrelsen. Avslaget från länsstyrelsen medförde att de anhöriga överklagade beslutet. Förvaltningsrätten gjorde, till skillnad från länsstyrelsen, bedömningen att platsen var lämplig för ändamålet. Detta är ett unikt beslut om att godkänna en överklagan om spridning av aska, i normala fall går Förvaltningsrätten på länsstyrelsens linje och avslår fallet, uppger Ulf Andersson, Länsstyrelsen Skåne. Att spridning blev tillåten här stämmer inte överens med länsstyrelsens praxis.

(SPEKULATIONER KRING) SKILLNADEN MELLAN LANDSKAPSPREFERENS OCH PREFERENS VAD GÄLLER PLATS ATT SPRIDA ASKA PÅ

Naturområdena, eller rekreationsområdena, på kartan kan beskrivas utifrån miljöer som människan generellt prefererar. Nästan alla platser har något vattenelement, antingen ligger de i inlandet i anslutning till sjö, damm eller vattendrag, eller så är det platser vid kusten med utsikt över havet. Många av miljöerna erbjuder, tack vare topografi och vegetation, både utblickar och skyddade platser. Det här har jag uppfattat som en viktig aspekt och kvalité för att en plats ska önskas som spridningsplats. De som utför en spridning önskar en plats där de kan vara ostörda. Dels för sin egen skull men också för att visa respekt mot andra som inte vill bevittna en spridning. Dock finns det platser bland de som ansökts om för spridning som varken har något vatteninslag eller någon varierande topografi. Det är platser som erbjuder utblickar men inte många möjligheter till att ta skydd. *Sånnarna*, utanför Åhus är ett exempel på en sådan plats. De här platsernas kan istället av andra orsaker prefererats. Det kan vara på grund av en stark identitet, på grund av en historisk användning eller att platsen utgör en unik växtbiotop. Det kan också bero på ytterligare en parameter, nämligen att det vissa gånger kan vara öppna vidder och total utblick som prefereras för att sprida aska. En avskildhet uppnås genom att avståndet till andra besökare som eventuellt vistas på platsen blir långt. Det verkar alltså inte vara själva skyddet (refuge) som eftersträvas utan snarare avskildhet, både

i form av fysiska hinder och med avstånd. Min teori är att det är samma känsla som eftersträvas som då spridning utförs över havet. Den öppna, vidsträckt platsen blir en metafor för något större. Skillnaden mellan en spridning över ett öppet fält och över havet är dock att det öppna fältet är mer tillgängligt. För att komma ut en bit på havet behövs det båt. Fältet är också, till skillnad från havet, en *plats* (Norberg-Schulz, 1980).

“[water] is the opposite of place”

(Norberg-Schulz, 1980, s. 27)

Många av naturområdena i ansökningsmaterialet uppfattas troligen generellt som vackra platser. Upplevelsen av skönhet och känslan av mening är i sin tur starkt sammanlänkade. En plats som uppfattas som vacker känns ofta meningsfull. Platsen kan också uppfattas som än mer meningsfull då den är skyddad av att antingen vara naturreservat, Nationalpark, natura2000 eller habitatsskyddad. Ett skydd innebär att platsen har identifierade värden som är viktiga att bevara. På grund av detta upplevs de här platserna av många som betydelsefulla och därför är många av dem välbesökta platser. Det ska även nämnas att tillgängligheten till platser som är naturreservat eller Nationalpark generellt är större än till andra naturområden, vilket kan betyda att de därför är mer besökta än andra.

Min undersökning har dock belyst att individerna som önskar spridning, har en personligt stark anknytning till platsen. De har inte varit tillfälliga besökare här utan har många gånger bott i närheten under en tid eller under perioder och lärt känna platsen och har haft en upplevelse av att känna sig som hemma på platsen. Platsen har på så vis blivit stark sammankopplad med individens identitet.

Det finns två platser som utmärker sig då det gäller antalet ansökningar, dessa är Ravlunda skjutfält (som är Natura 2000-område) och Söderåsens Nationalpark. Det stora antalet ansökningar på dessa platser vittnar om att de är betydelsefulla platser för många. Båda områdena är på olika sätt storslagna platser och naturmiljöer. Söderåsens Nationalpark ligger i inlandet och går enligt naturvårdsverket inom kategorin vågig bergkullterräng. Ravlunda skjutfält är, i kontrast till Söderåsen, ett flackt landskap med placering utmed havskusten. Vegetationen är växlande sand- och gräsytor. I följande kapitel kommer jag i bild och skiss att presentera de här två platserna.

Sånnarna, Kristianstads kommun

Varken innehållande vattenelement eller varierande rumslighet. Historiskt har marken använts som odlingsmark med långa trädperioder och tillförsel av näring pga den magra, sandiga marken.

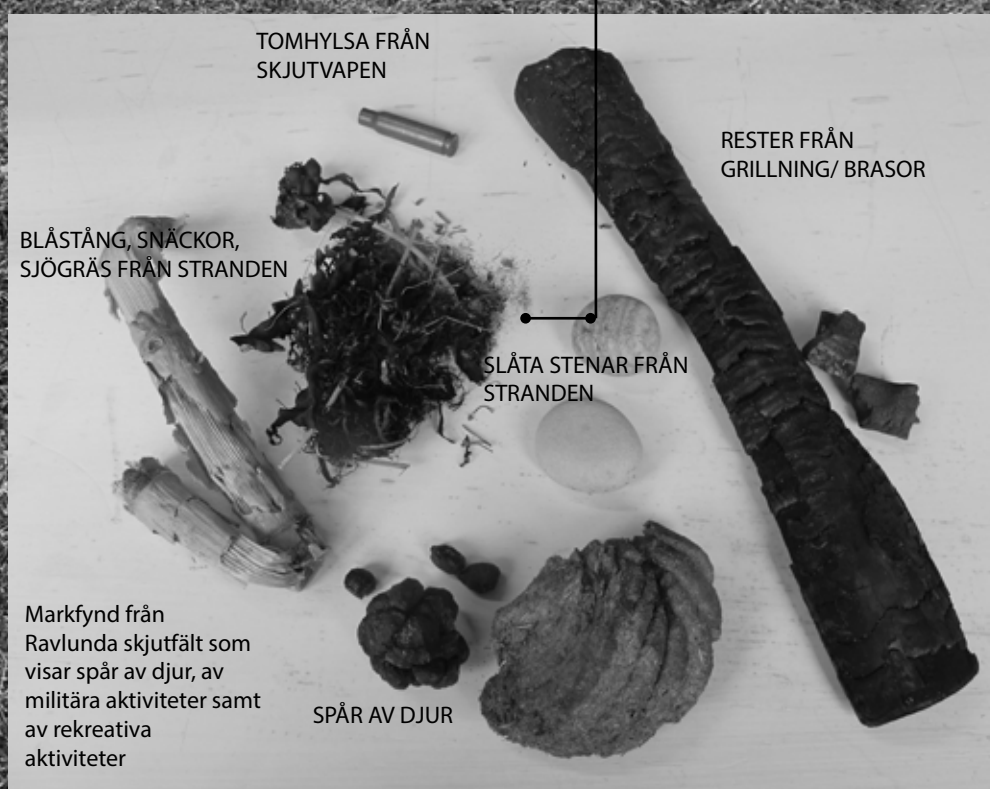
Foto: Elfrida Klacka

Ravlunda skjutfält

Längs kusten kring Ravlunda skjutfält, Stenshuvud och Haväng har det kommit in många ansökningar om spridning av aska. Över Ravlunda skjutfält 7 st. Hela kuststräckan erbjuder panoramautbickar över Hanöbukten, vita långa stränder och en topografi som är unik för de sydöstra delarna av Skåne.

Foto: Elfrida Klacka

TOMHYLSA FRÅN
SKJUTVAPEN

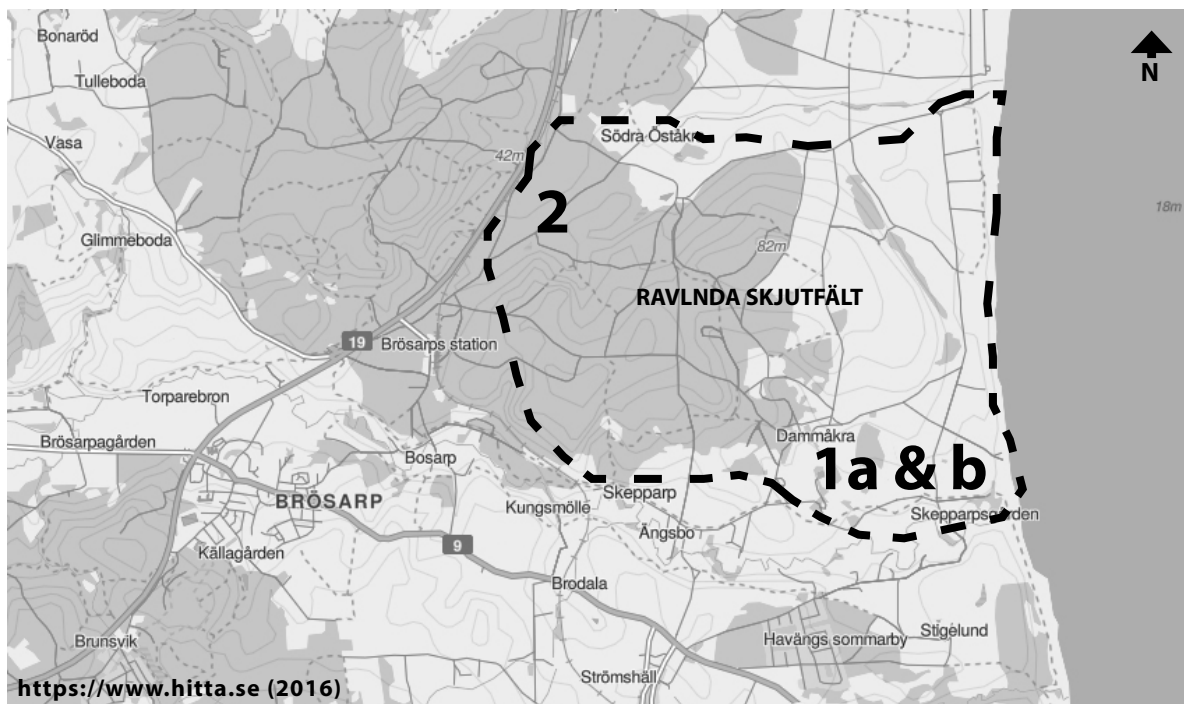
RESTER FRÅN
GRILLNING/ BRASOR

BLÅSTÅNG, SNÄCKOR,
SJÖGRÄS FRÅN STRANDEN

SLÅTA STENAR FRÅN
STRANDEN

Markfynd från
Ravlunda skjutfält som
visar spår av djur, av
militära aktiviteter samt
av rekreativa
aktiviteter

SPÅR AV DJUR

Ravlunda, det militära övningsområdets omfattning

Södra entrén , öppet och vidsträckt

Den södra entrén till området är markerad av en karta och en varningsskylt. Lite längre fram på vägen antyder en färist att det kan gå lösa djur och beta. Den nordöstra entrén löper genom en skog och är informell men mer rumsligt definierad.

Karta vid vägen. Visar områdets omfattning samt områdets användning som skjutfält.

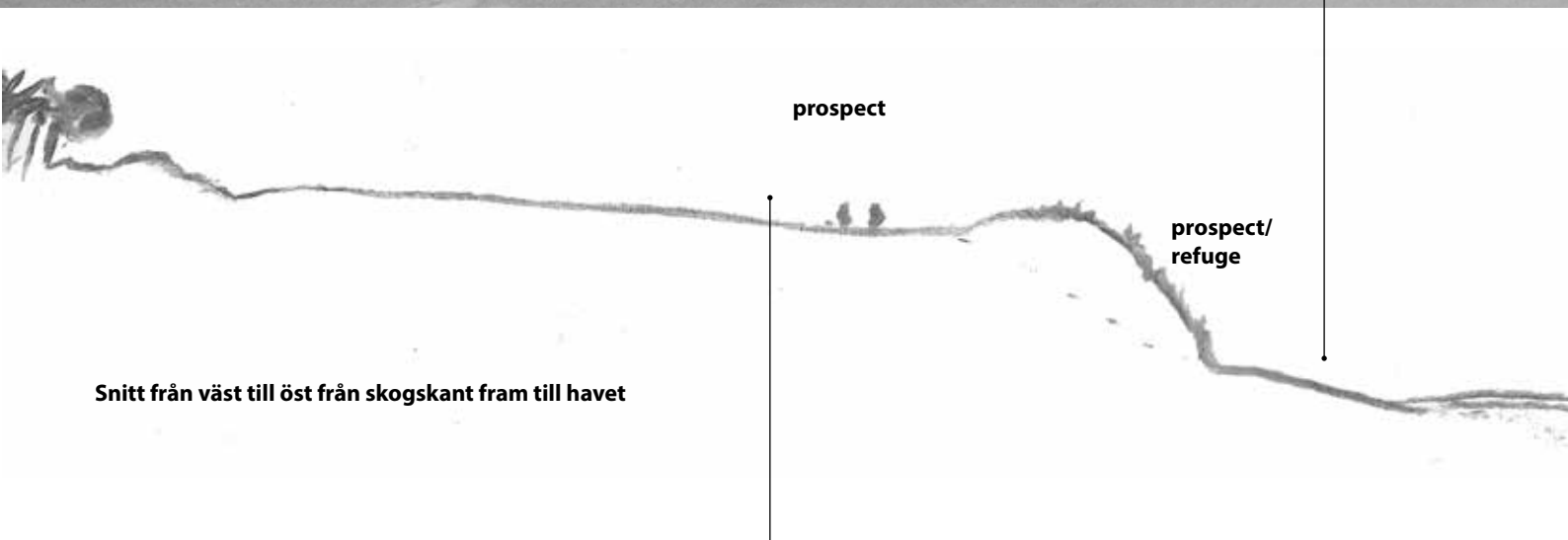
Västra entrén, ek- och bokskog

Militärbunkrar på stranden att sitta
vid eller klättra på

Foto: Elfrida Klacka

Snitt från väst till öst från skogskant fram till havet

Objekt från militär övningsverksamhet

Foto: Elfrida Klacka

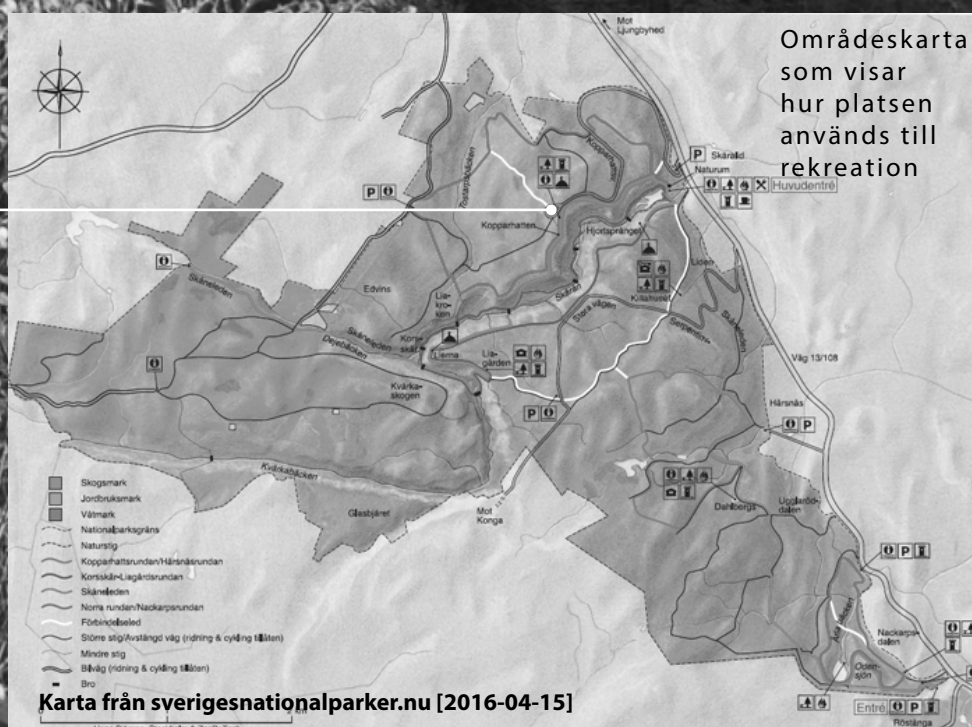

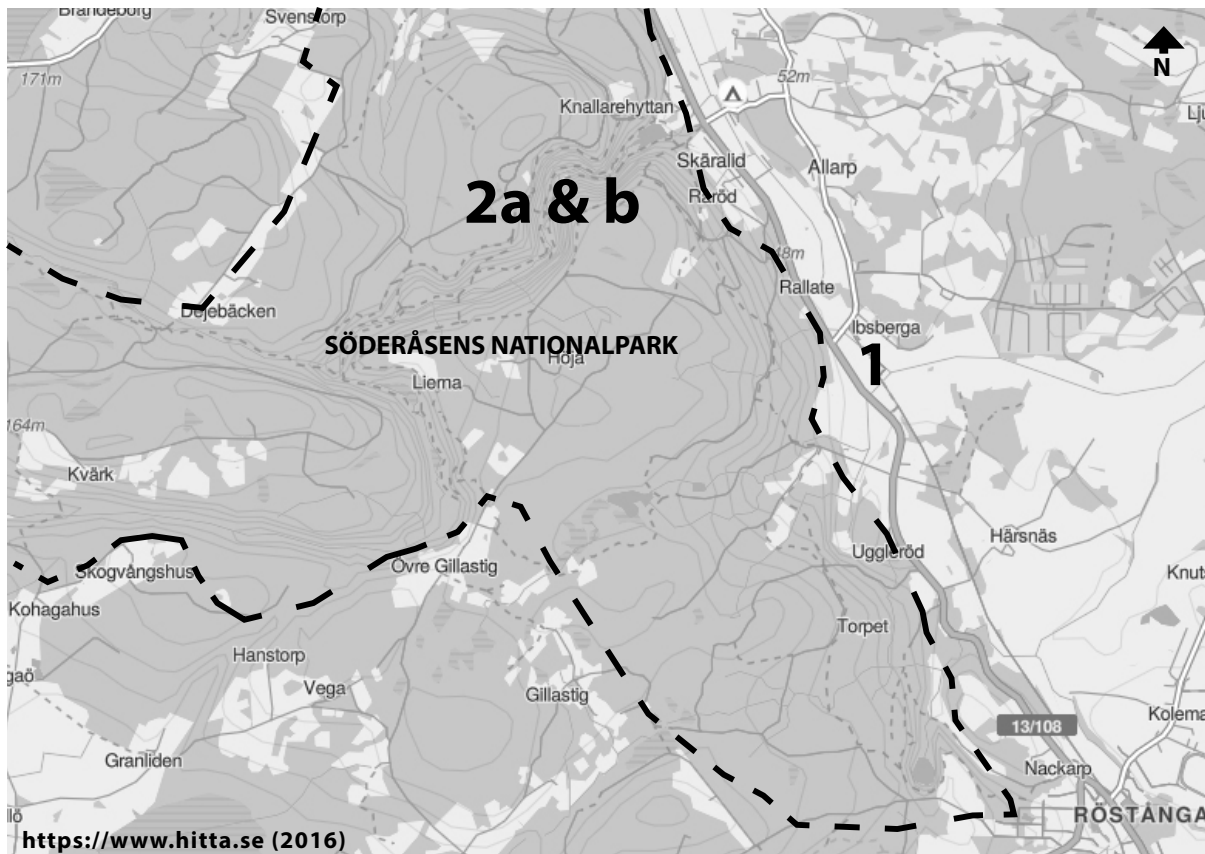
Kopparhatten utsiktsplats

Söderåsens Nationalpark, Kopparhatten

11 ansökningar har gällt en spridning inom Söderåsens Nationalpark. Detta är ett kraftigt kuperat landskap med stora bok- och blandskogar samt mäktiga utsiktplatser. Användningen av platsen är delvis programmerad (se karta på s 92). Att det är en Nationalpark gör att många besökare hittar hit.

Foto: Elfrida Klacka

Söderåsens Nationalpark, omfattning

**Söderåsens
böljande,
kuperade landskap
märks av tidigt,
redan på bilvägen**

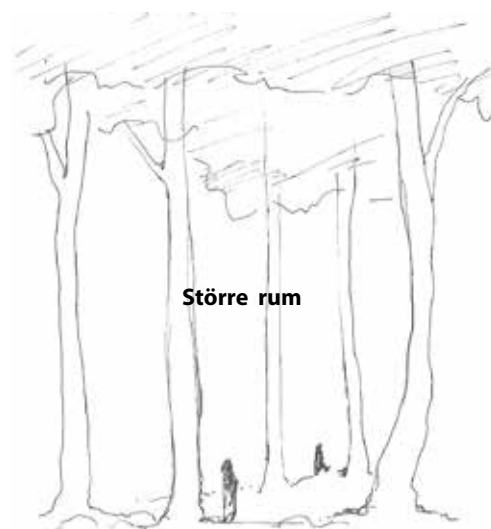

**Informationsskylt med områdeskarta, växt- och
djurliv och förhållningsregler för en nationalpark.
Områdeskartan visar vandringsleder, rastplatser,
stugor för övernattning, toaletter, parkering mm**

Topografin och vegetationen skapar rum i varierande storlekar

AVSLUTNING

Här presenterar jag en konklusion av mitt arbete där jag besvarar mina frågeställningar. I diskussionen tar jag bl a upp relevansen av detta tema för mig som landskapsarkitekt. Här formulerar jag även problemen jag anser finnas med dagens hantering av askspridning samt vad jag anser bör göras för att åstadkomma förändring. I reflektionen reflekterar jag kring val av arbetsmetod.

Konklusion

Jag besvarar här mina frågeställningar och summerar andra slutsatser jag gjort utifrån min undersökning.

-Hur förhåller sig svenska myndigheter till askspridning?

Min undersökning har visat att länsstyrelsen som prövar ansökningar om spridning av aska är högst restriktiva till spridning av aska över land. Enligt den praxis som råder i samband med prövningar hänvisas fortfarande till ett rättsfall från 1998 (Rå1998 ref 46) där Svenska Kyrkans yttrande avgjorde en fällande dom. Sedan år 2000 är kyrka och stat separerade men fortfarande är det samma rättsfall som ligger till grund för bedömningen av ansökningar som kommer in idag. Den spridning av aska som tillåts idag, med fåtal undantag, är över hav (eller större sjöar), i fjällområden eller över stora privatägda områden. Problematiskt är också att det är omöjligt att få ett besked för den som fortfarande är i livet, huruvida ens aska ska få tillstånd att spridas i naturen eller inte. En rådande uppfattning och det absolut viktigaste motivet till avslag, är att spridningen av aska kan innebära olägenheter för den allmänhet som vistas i de områden som ansökningarna gäller. Däremot finns det ingen undersökning som visar vilken attityd allmänheten har angående spridning av aska. Om den plats som ansöks om för att sprida aska på inte anses vara lämplig kan den antingen avslås, eller, uppger olika handläggande länsstyrelser, dirigeras om till över vatten. Detta gör att statistiken blir missvisande för hur många som faktiskt önskar få sin aska spridd över land.

**Rättsfall från 1998
(Rå1998 ref 46) där
Svenska Kyrkans
yttrande avgjorde en
fällande dom...**

-Varför vill människor sprida aska och på vilka platser? Vad betyder platsen som spridning önskas på för de vars aska ska spridas och vad betyder platsen för de efterlevande som utfört spridningen?

Ett viktigt motiv till att önska att ens aska ska spridas är att det sker just *utanför* begravningsplatsen. Många anhöriga har i intervjuer och i överklaganden uppgett den avlidne inte var medlem i svenska kyrkan eller att denne valde att ta avstånd från religiösa sammanhang. Det var en viktig anledning till varför de önskade att askan skulle spridas utanför begravningsplatsen. Vidare har min undersökning visat att det kan finnas praktiska och ekonomiska motiv till att önska att ens aska ska spridas utanför begravningsplatsen. Man kanske vill att de efterlevande ska slippa känna krav på att besöka och sköta en grav. En ceremoni kan göras mycket billigare kring en askspridning än vid begravning på kyrkogård.

VARFÖR?

Ett annat viktigt motiv till spridning vilket även svarar på frågan på vilka platser som spridning önskas, är att återgå till kretsloppet på en specifik, betydelsefull plats. Platsen är ofta ett område som den avlidne hade minnen från och starka känslomässiga band

VAR?

PLATSENS BETYDELSE

till. Platserna som önskats för spridning kan delvis förklaras med generella miljöpreferenser. Det är natursköna landskap, ofta med något vattenelement, med möjligheter till både utsikter och skydd.

De efterlevande strävar framförallt efter att uppfylla den avlidnes sista önskan om spridning. Spridningsakten blir symbolisk och hjälper de anhöriga att gå vidare, liksom andra former av begravningssceremonier. Även spridningsplatsen blir symbolisk till minne av den avlidne. Det viktigaste verkar vara att spridningen sker inom det område som betytt mycket för den avlidne, platsen där askan strös ut kan därefter anpassas efter *var* och *när* det är mest lämpligt att sprida. Det är viktigt att få vara ifred vid en spridning men det är likaledes viktigt att inte någon annan involveras. Hur och om de anhöriga sedan väljer att ritualisera för att minnas den avlidne är högst individuellt och vilka platser som väljs för att minnas behöver inte vara samma plats som där spridningen ägde rum.

-Finns det behov av "organiserade" askspridningsplatser?

Ja, det finns behov av definiera platser som är lämpliga för spridning, vad jag kallar för askspridningsplatser

Min undersökning har visat att det inte är möjligt att ansöka om spridning av aska i förväg, utan får endast göras av anhöriga efter ens bortgång. Det har från länsstyrelserna kommit fram önskemål till regeringen om att få utfärda förhandstillstånd men önskemålen har inte följts upp eftersom det inte skulle ge några garantier för att önskemål om spridningen kommer att följas. En organiserad askspridningsplats skulle fylla funktionen att göra det möjligt för länsstyrelserna att ge förhandstillstånd. En annan funktion med en organiserad plats skulle vara att, istället för att avslå en ansökan, hänvisa till en *askspridningsplats*. Andra fördelar skulle vara att allmänheten skulle kunna informeras om företeelsen och därigenom ha möjlighet att undvika platsen om den skapar obehag. Det har i min undersökning framkommit att det i vissa fall funnits önskemål om en minnesplats i samband med askspridning, vilket också skulle kunna tala för att en askspridningsplats i vissa fall kanske skulle vara att föredra framför att sprida någon annanstans. En askspridningsplats skulle också kunna agera minnesplats trots att själva askan sprids någon annanstans, kanske till havs. På dagens begravningsplatser

finns det inte möjlighet för de anhöriga att självs utföra jordning av aska. Min undersökning har visat att de anhöriga, genom att sprida aska på egen hand, många gånger blir hjälpta vidare i livet efter en bortgång. Svaret på min frågeställning är: Ja, det finns behov av definiera platser som är lämpliga för spridning, vad jag kallar för *askspredningsplatser*.

ANDRA SLUTSATSER

Utöver att besvara de frågeställningar jag ställde mig i början av arbetet har min undersökning lett mig fram till ytterligare några viktiga slutsatser som gäller spridning av aska efter avliden. En är att askspredning *inte* handlar om att skapa *gravar* eller *släktgravar* (vilket är uppfattningen svenska kyrkan har i Rå 1998) utan platsen där askan sprids är en symbolisk plats och en plats som endast existerar för dem som närvarat vid spridningen (förutsatt att ingen markering av platsen görs - vilket i så fall skulle strida mot allemansrätten). En annan slutsats från min undersökning är att askans påverkan på vegetation och markförhållandena är liten på de flesta naturtyper. Få undersökningar har gjorts men en utredning av en minneslund på Skogskyrkogården i Stockholm (2009) visar att marken har lyckats ta upp stora mängder aska under lång tid utan att vegetation eller markförhållanden påverkats nämnvärt. En spridning av den omfattningen är det dock inte tal om när det kommer till askspredning utanför begravningsplatsen, varför markpåverkan kan antas vara mycket liten.

Spridningen av aska handlar delvis om den individualiserade människans rätt till ett fritt val. Vårt samhälle erbjuder närmast oändliga val då det gäller det mesta. Däremot upphör valfriheten nästan helt efter döden eftersom kyrkan har mer eller mindre monopol på begravningsverksamheten och föredrar att begravning sker på kyrkans mark (Rå 1998 ref 46). Min undersökning visar att företeelsen att sprida aska utanför begravningsplatsen i många gånger bygger på sekulära värderingar, varvid ett avslag med hänvisning till uttalanden från Svenska kyrkan kan vara svårt att acceptera.

**Spridningsplatsen är en
symbolisk plats**

**Ett avslag med hänvisning
till uttalanden från Svenska
kyrkan kan vara svårt
att acceptera**

Diskussion och askspridning i framtiden

JAG, LANDSKAPSARKITEKT

Min ingång till det här ämnet var då jag i en kurs utformade en organiserad *plats* för att sprida aska på (se bilaga *Castle Of Air*). I det här arbetet har jag stundom famlat för att hitta kopplingen till mig som landskapsarkitekt då mitt sökande snuddat vid både juridik, journalistik och historia. Min roll som landskapsarkitekt är att skapa platser för människor. Jag fick här möjligheten att ta reda på *varför* jag skulle skapa en viss typ av plats (askspridningsplats) och om det överhuvudtaget behövs. Jag har fått frågan om det här är landskapsarkitektur. Att sprida aska efter en avliden utanför begravningsplatsen är för mig en landskapsanvändning som i sin renaste form handlar om människan och landskapet, de två grundpelarna för en landskapsarkitekt. Hur de här två interagerar är en fråga som i allra högsta grad är landskapsarkitektur. Min nyfikenhet för företeelsen har lett mig till olika områden och en brokig samling av litteraturreferenser.

VATTEN - EN LÄMPLIG PLATS?

Norberg-Schulz (1980) hävdar att "water is the opposite of place", vatten är motsatsen till *plats*. Kanske är det därför bedömningen av spridning över land kontra spridning över vatten skiljer sig. Kyrkan har uttryckt farhågor för att askspridning kan skapa platser, "begravningsplatser" eller "släktgravar", utanför upprättad begravningsplats (Rå 1998 ref 46). Att tillåta spridning över vatten men inte över land är kanske ett sätt att undvika eventuella konflikter och "oönskade" platser. Frågan är om spridning över havet istället för över land verkligen motverkar att det skapas oönskade platser. Eller om platserna bara skapas på helt andra platser än själva spridningsplatsen?

FÖR VIDARE FORSKNING

Askspridning är ett växande fenomen men hanteringen från myndigheter och begravningshuvudman haltar efter. Det krävs mer forskning inom ämnet och med olika angreppssätt och infallsvinklar. Nedan följer ett par teman som jag har stött på då jag skrev min uppsats, som jag inte behandlade men som skulle vara intressant för vidare forskning.

Länsstyrelsens uppdrag, allmänhetens intresse

Mitt arbete lyfter fram dels myndigheternas förhållning till askspridning och dels *askspridarna* (de som vill få sin egen aska spridd och de anhöriga som vill sprida). *Allmänheten* är i mitt arbete obehandlad. Däremot är det länsstyrelsens roll att bejaka allmänhetens intressen. Det är viktigt att ha i åtanke att besluten som länsstyrelsen tar ska ha utgångspunkt i allmänheten. Det råder en uppfattning att det är till men för allmänheten (inte uttryckt på vilket sätt) om aska sprids i närheten av stråk eller bebyggelse, detta är den huvudsakliga anledningen till att

Människan och landskapet, de två grundpelarna för mig som landskapsarkitekt

Frågan är om spridning över havet istället för över land verkligen motverkar att det skapas oönskade platser.

Eller om platserna bara skapas på helt andra platser än själva spridningsplatsen?

inte tillåta spridning över land. Eftersom det inte är uttryckt på vilket sätt en spridning påverkar allmänheten, anser jag att det finns stort behov av att undersöka detta ytterligare.

Hur förhåller vi oss till "de dödas platser" i vår kultur?

Det handlar förstås inte om de dödas platser utan i högsta grad om om de levandes och de efterlevande anhörigas platser. Hur vi använder oss av begravningsplatser idag är inte detsamma som tidigare. Många begravningsplatser idag används som rekreativsmiljöer. Kanske skulle efterforskningar kring begravningsplatser som rekreativsområden vara ett sätt att närma sig frågan gällande askspridning i rekreativsområden...?

PROBLEM MED DAGENS HANTERING

De problem som jag ser med dagens hantering, utifrån min undersökning, är:

-Bristande kunskap om askans innehåll

Först och främst har materialet i min undersökning synliggjort en kunskapslucka kring en växande företeelse. Det var mycket svårt att ta reda på vad en aska efter en kremation innehåller. Då jag har försökt ta reda på hur det ligger till har jag bl a fått svaret att det vore etiskt fel att tekniskt undersöka aska efter en människa. Enligt mig borde det inte vara mer problematiskt än en obduktion eller organdonation (som förutsätter att den vars kropp det gäller i förväg har gett samtycke). I förarbeten till begravningslagen meddelar en arbetsgrupp att de anser att företeelsen bör förbjudas där "*åtgärden kan vara till men för annan*" (prop. 1990:91-10). Vilka *men* det kan ha för någon annan är det ingen som utvecklar. Det råder alltså antaganden om att askan på något sätt påverkar människor negativt.

-Praxis bygger på ett gammalt rättsfall

Det rättsfall som i dagsläget ligger som prejudicerande är närmare tjugo år gammalt och befäster antaganden om att askspridning begränsar friluftslivet, att spridning riskerar att skapa gravar eller släktgravar och att fjällandskap är en *lämplig plats* medan spridning i övriga landskap *inte* är lämpligt. Sannolikheten att det kommer ett nytt prejudicerande fall är i dagsläget inte stor, enligt handläggare Ulf Andersson på Länsstyrelsen Skåne, eftersom det är en lång och krävande process, inte minst för någon efter en nära anhörigs bortgång.

-Ansökningar kan inte hanteras i förväg

Det är inte möjligt att ansöka om spridning av aska i förväg, utan ansökan får endast göras av anhöriga efter ens bortgång. Det ställer frågor som *vem ansöker om det inte finns engagerade anhöriga?* Och *hur stort behov finns det av att veta hur praktiska frågor ska lösas i samband med ens bortgång?* Att avslå en ansökan om spridning

från någon som ansöker om att få sin egen aska spridd känns inte förenligt med en "pietetsfull" ärendehantering som det står angivet i begravningslagen.

-Saknas undersökningar

Idag saknas alltså undersökningar som visar hur allmänheten uppfattar askspredning, ändå hänvisas ofta avlag till ett högt besöksstryck. Dessutom hänvisas ofta till platserns naturvärden, som i sig skulle utgöra en grund för avslag eftersom dessa antas föra med sig ett högt besöksstryck, vilket kan stämma i vissa fall men knappast alltid. Även då det gäller kulturvärden dras i många beslut den förhastade slutsatsen att ett fornminne nödvändigtvis skulle innebära högt besöksstryck på en plats. I Skåne finns idag 63351 registrerade fornminnen (RAÄ:s karttjänst fornsök, 170427) och de flesta av dessa är av ringa intresse för besöksnäringen.

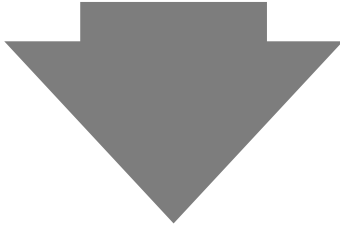
-Brist på resurser

Ett stort problem med handläggningen av ärenden som rör askspredning idag anser jag är brist på resurser. Idag är det sammanlagt tre och en halv tjänst som har hand om alla begravningsrelaterade frågor på landets alla länsstyrelser. Det innebär en stor (och ökande) belastning på enskilda handläggare. För att göra det praktiskt möjligt att handlägga ärendena har frågorna som rör askspredning samlats på endast sju länsstyrelser. Det leder till att den som handlägger ärendet ofta sitter långt ifrån, och har begränsad kunskap om, den fysiska plats som ansökan gäller. Det uppstår på så vis ofta en konflikt mellan länsstyrelsens antaganden om platsen och den sökandes specifika kunskap om platsen och landskapet. Jag anser att mer resurser behöver tillsättas för att utreda frågan om spridning av aska på annan plats än begravningsplats. Riktlinjer behöver tas fram för när, var och hur vi kan tillåta spridning av aska på allmänna platser. Det framtida arbetet inom det här området kräver mer resurser och ett sätt att finansiera utredningar och fortsatt arbete skulle kunna vara genom att använda en del av begravningsavgiften för ändamålet. Jag anser att grundinställningen måste vara att alla som önskar att få sin aska spridd ska ha rätt till det.

MOT ÖKAD FÖRSTÅELSE OCH KUNSKAP

Fler och fler önskar få sin aska spridd utanför begravningsplatsen. Myndigheternas beslut bör grunda sig på vad aska innehåller, hur den påverkar platsen för spridning samt utredningar kring allmänhetens faktiska syn på företeelsen snarare än på antaganden. Myndigheterna bör även ta hänsyn till vad askspredning innebär för den som önskar spridning och dennes anhöriga. En människas sista önskan bör bemötas med respekt och detsamma gäller bemötandet av de sörjande närstående som hanterar ansökan i enlighet med den avlidnes sista önskan. För att komma fram till en hantering som kan tillfredsställa både askspredarna och allmänheten bör det inledas ett

#1 UTRED:
-VAD ÄR ASKA?
-VAD ÄR ASKSPRIDNING?

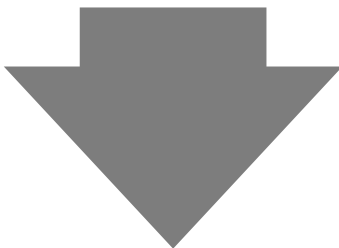

INFORMERA:
-DETTA ÄR ASKA
-DETTA ÄR ASKSPRIDNING

#2 UNDERSÖK:

HUR REAGERAR
ALLMÄNHETEN PÅ
ASKSPRIDNING?

#3 UTRED:
VAD ÄR EN LÄMPLIG RESP.
OLÄMPLIG PLATS FÖR
SPRIDNING?

INFORMERA:
DETTA ÄR EN LÄMPLIG
RESP. OLÄMPLIG PLATS
FÖR SPRIDNING

arbete mot en ökad förståelse och kunskap. Det bör arbetas parallellt med att

1) utreda, informera: vad är aska? Vad är askspredning?

2) undersöka: vad är allmänhetens syn på askspredning?

3) utreda: vad är lämpliga platser? -->Upprätta kollektiva platser för spridning, *askspredningsplatser* samt skapa riktlinjer för individuell spridning

För att utreda vad aska är krävs tekniska undersökningar. Jag har använt mig av en undersökning som ett litet företag på Nya Zeeland har beställt men jag anser att det krävs ytterligare, svenska undersökningar som bekräftar uppgifterna eller ger ytterligare information. En teknisk undersökning kan skulle också kunna innebära att utreda eventuell negativ påverkan på olika miljöer vid en askspredning. *Vad är askspredning* bör undersökas genom intervjuer med de som önskar spridning samt material, likt det jag har använt mig av (ansökningar, beslut och överklaganden). Vidare, anser jag, att det är en definitionsfråga som myndigheter, organisationer och föreningar tillsammans diskuterar fram, med utgångspunkt i resultat från utförda undersökningar. Mitt arbete har visat att det är en sekulär, individuellt utförd handling med en önskan om att askan ska ingå i kretsloppet, på en plats som har betytt mycket. Vilket som väger tyngst av motiven till spridning är okänt och med största sannolikhet högst individuellt. När både aska och askspredning är definierat bör allmänheten informeras om detta i samband med att en undersökning kring uppfattningen kring askspredning utförs. (I Japan utfördes en nationell undersökning 1990, då var 22 procent av

de tillfrågade positiva till askspredning. På grund av en ökad information och en högre grad medvetande var det åtta år senare 75 procent av de tillfrågade som ställde sig positiva.) Som ett led i arbetet kring ett större medvetande om askspredning och för att *alltid* kunna tillgodose en önskan om spridning på land föreslår jag att lämpliga platser för spridning upprättas. Vidare bör diskussioner och undersökningar mynna ut i ett arbete för att lösa de eventuella intressekonflikter som spridning av aska över land skulle kunna innebära. Ett konkret resultat skulle vara tydliga, samlade riktlinjer för spridning (en förebild kan vara Auckland Council som tillhandahåller en broschyr kring vad aska innehåller, hur det påverkar marken och var det är olämpligt att sprida (Auckland Council (2017))).

FÖRSLAG TILL PROCESSHANTERING

Hantering av askspredning är i grund och botten en politisk fråga som inte har behandlats sedan 1990 (prop. 1990:91-10, s. 49). Ett regeringsuppdrag kring askspredning där ett samarbete mellan SKKF, Länsstyrelser och kommuner skulle kunna skapa heltäckande, nödvändiga förändringar. Tabellen på nästa uppslag presenterar ett möjligt förlopp och angreppssätt. Det är viktigt att arbetet sker både med samarbeten på en nationell nivå och på områdesnivå inom de olika länen. Målen med arbetet skulle vara att:

-Öka den generella kunskapen om aska och askspredning

-Underlätta länsstyrelsens handläggning

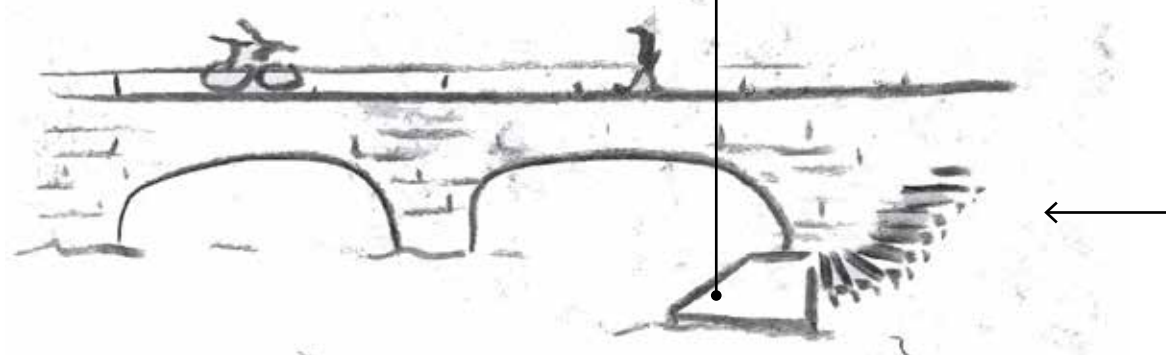
-Tillgodose de önskemål som finns om att sprida aska nu och i framtiden

Askspridningsplats i naturmiljö?

VAD?	UNDERSÖKNING 1: SUBSTRATET Undersök innehållet i aska efter kremation samt vilken den potentiella markpåverkan på olika nyckelbiotoper är.	INFORMERA Information undersökning 1: Informera allmänheten om vad aska är och vilken miljöpåverkan den har.	UNDERSÖKNING 2: ATTITYDER Vad är allmänhetens uppfattning om att sprida aska?	UTREDNING Utred lämpliga resp. olämpliga platser att sprida aska på <i>med motivering</i> . Denna utredning bör vara ett samarbete på nationell nivå men resultatet bör vara <i>länsspecifikt</i> och ibland <i>områdesspecifikt</i> .
NÄR?	Snarast möjligt.	Så snart undersökning 1 presenterat resultat.	I samband med information kring vad aska är och hur det påverkar marken (snarast möjligt).	Efter att undersökning 1 och 2 är utförda.
VARFÖR?	Det är en grundläggande fråga för att överhuvudtaget prata om askspridning och det råder okunskap och spekulationer kring det som vi i dagligt tal kallar <i>aska</i> .	Framförallt är det viktigt att allmänheten vet vad det handlar om för att kunna ta ställning till undersökning nr 2.	I avslag idag anges allmänheten som största hinder för spridning. Spridning anses också "förhindra friluftslivet". Ingen undersökning har dock gjorts som visar vilken allmänhetens uppfattning egentligen är.	För att sätta ord på var det är olämpligt resp lämpligt att sprida och varför (det kan variera för olika områden, beroende på användningsområde och betydelse).
VEM?	Kemister, biologer och ekologer.	Kommuner, länsstyrelsen, SKKF	Länsstyrelsen.	Ekologer, biologer, landskapsarkitekter m fl.

Askspridningsplats i en urban miljö?

VAD?	BROSCHYR Sammanställ information från undersökning 1 och 2 och utredningen. Skriften bör lättförståligt svara på frågorna: Vad är aska, hur påverkar den marken, var är lämpligt att sprida, var är olämpligt att sprida (och varför).	IDENTIFIERA lämpliga platser för organiserade <i>askspridningsplatser</i> . Identifieringen ska dels bygga på undersökning 1 och 2 men även på efterfrågan som gör sig allra mest synlig i avslag från länsstyrelsen. Urbana platser och rekreationsområden är två kategorier av platser där efterfrågan idag inte kan tillgodoses.	UPPRÄTTA/UTFORMA <i>askspridningsplatser</i>. 1) Ytor som, på karta, markeras som <i>askspridningsplatser</i> (där spridning får ske). 2) Markera askspridningsplatser genom fysisk formgivning. Dessa platser kan utformas som interaktiva platser och tillgodose behov som att skriva, plantera, skapa något etc.
NÄR?	Efter att utredningen är klar.	Kontinuerligt arbete efter hand som efterfrågan ökar med start idag.	Kontinuerligt som nya lämpliga <i>sites</i> blir identifierade.
VARFÖR?	För att sprida kunskap om askspridning för allmänheten samt skapa förståelse hos de som önskar sprida varför vissa platser inte lämpar sig för spridning. Den informerar även om lämpliga platser och på vilket sätt spridning lämpligen görs. Broschyren kommer därmed att <i>förenkla länsstyrelsens handläggning och skapa en transparent kring beslutsfattandet</i> .	Min undersökning har visat att det finns behov av organiserade spridningsplatser.	Idag finns inga platser på land som länsstyrelsen vid avslag kan hänvisa till. Vidare går det idag inte att ansöka i förväg. Att fler väljer att sprida aska innebär en mer varierad efterfrågan.
VEM?	Länsstyrelsen.	Landskapsarkitekter, ekologer och stadsplanerare.	Länsstyrelser och kommuner upprättar och landskapsarkitekter i samarbete med konstnärer utformar.

Reflektion

Jag vill genom min undersökning lyfta frågan och diskussionen kring askspridning som en sekulär begravningstradition. Att utgå ifrån en kvalitativ arbetsmetod som jag har gjort innebär att enskilda individers uppfattningar färgar resultatet av undersökningen. Min uppfattning färgar också resultatet eftersom det är genom mig informationen tolkas. Det är i den kontexten som resultatet måste ses och som allt annat, inte ses som en absolut sanning. De som ansöker om och de som önskar spridning är individer som naturligtvis är väldigt olika. Den del av beslut och överklaganden som jag har undersökt är en väldigt liten del av alla som önskar spridning, materialet synliggör dessutom framförallt de som har möjlighet och engagemang nog för att överklaga och föra sin talan. I kombination med litteratur och andra undersökningar har jag tolkat och presenterat de tendenser i stort som jag uppfattar som allra starkast. Statistiken som jag har presenterat, kan inte heller den tas för att vara en sanning, antagligen är den starkt missvisande för hur många som faktiskt önskar att bli spridda över land. Materialet jag har utgått ifrån måste tolkas utifrån de ursprungliga källorna, vilka är olika länsstyrelserna som har olika handläggningshantering.

Jag kommer i mitt arbete fram till att det behövs skapas vad jag kallar *askspridningsplatser*, platser där det är lämpligt att sprida aska. Både min och andra undersökningar visar att spridning av aska är en individuellt utformad handling (Dahlgren och Hermansson; Alfsvåg; Rowe; Kawano) detta står givetvis i konflikt med en *kollektiv plats* för att sprida aska. Men jag tror, i likhet med både Berglund (2006) och Wall (2000), att för att leva upp till människors olika behov och krav är det viktigt att det finns en stor mångfald av begravningsskick.

Motiven till att sprida aska som jag i mitt arbete kommer fram till är p g a av sekulära värderingar, för att få återgå till kretsloppet på en plats som betytt mycket och av praktiska skäl. Min undersökning har också visat att vi prefererar vissa naturmiljöer framför andra, varför en intensivt skött begravningsplats kan tänkas väljas bort för ett mer extensivt skött naturområde. Vilka av motiven som väger tyngst är, som tidigare nämnts, troligtvis högst individuellt. Jag ser därför möjligheter för att *askspridningsplats* även skulle kunna skapas på eller i anslutning till befintliga begravningsplatser och förvaltas av begravningshuvudmannen. Dessa platser utformning tror jag med fördel skulle kunna inspireras av naturmiljöer.

Jag anser att det måste till breda diskussioner kring askspridning och dess plats och platser i landskapet. Företeelsen kommer fortsätta öka, så låt oss vara förutseende genom att skapa plats åt- och platser för askspridning.

Källförteckning

Aggedal, J-O (2016). *Guds åker? Invigning av begravningsplatser I ett mångkulturellt Sverige*. Skellefteå: Artos bokförlag.

Alfsvåg, K (2006). *Avvisning eller aksept? Kirkens holdning til kremasjon og askespredning I historisk og aktuelt perspektiv*.

Andersson, L & Amurén, L (2006). *Sveriges historia i årtal*. Lund. Historiska Media

Appleton, J. (1975). *The experience of landscape*. London. Wiley.

Ariès, P. (1975). *Döden. Föreställningar och seder i Västerlandet från medeltiden till våra dagar*. Stockholm. Tidens Förlag.

Auckland Council (2017). *Scattering and settlement of ashes*. [brochure] Tillgänglig på: <http://www.aucklandcouncil.govt.nz/EN/parksfacilities/cemeteries/Documents/scatteringandsettlementofashes.pdf> [2017-03-06]

Back Danielsson, I-M (2009) *On the threshold: burial archaeology in the twenty-first century. Döda personers sällskap: gravmaterialens identiteter och kulturella uttryck*. I: Back Danielsson, I-M, Gustin, I, Larsson, A, Myrberg, N & Thedéen, S (red.). *A rare analogy. Contemporary Cremation Practices*. Stockholm: Stockholm University.

Balling, J D & Falk, J H (1982). *Development of visual preference for natural environments*. *Environment and Behavior*, 1(14), (s. 5-28).

Begravningslagen (1990). 1990:1144

Begravningsförordningen (1990). 1990:1147

Berglund, I. *Kyrkogårdens meditativa rum: besöket, upplevelsen, gestaltningen* (1994). Stockholm: Verbum.

Bronna D. Romanoff (1998) *Rituals and the grieving process*. *Death Studies* (22:8, 697-711) DOI: 10.1080/074811898201227

Cremation Solutions. Tillgänglig på: <https://www.cremationsolutions.com> [2016-10-20]

Dahlgren, C & Hermansson, J (2006). "Här ska min aska vila." *Nya platser och riter för gravsättning av aska på andra platser än begravningsplats*. I: Dahlgren, C & Hermansson, J (red). *Kring begravingar I nutid, Tre studier*. Lund: Studies in Sociology of Religion. Volume 6. Lunds Universitet.

Ds 2007:28 Koncentration av länsstyrelseverksamhet.

Davies, D (2002). *Death, Ritual and Belief: The Rhetoric of Funerary Rites*. Second edition. London. New York: Continuum.

- Geels, A & Wikström, O (1999) *Den religiösa människan*. Stockholm. Natur och Kultur
- Grahn, P (2005). *Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar*. I: Johansson, M & Küller, M (red). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hadders, H (2013). *Cremation in Norway: regulation, changes and challenges*. *Mortality* (18:2) 195-213, DOI: 10.1080/13576275.2013.786033
- Han, K-T (2007). *Responses to six major terrestrial biomes in terms of scenic beauty, preference and restorativeness*. *Environment and Behavior*, 4(39), (s. 529-556).
- Hockey, J, Kellaheer, L & Prendergast, D (2007). *Of grief and Wellbeing: Competing Conceptions of restorative Ritualisation*. *Anthropology & Medicine* (14:1, 1-14) DOI: 10.1080/13648470601106079
- Hockey J, Green T, Clayden, A & Powell M (2012). *Landscapes of the dead? Natural burial and the materialization of absence*. *Journal of Material Culture* (17:115). DOI: 10.1177/1359183512442631
- Hockey J. (2007) *Encyclopedia of cremation*. *Mortality* (12:3, 315-316). DOI: 10.1080/135762701430817
- Howley, P (2011). *Landscape aesthetics: Assessing the general publics preferences towards rural landscapes*. *Ecological Economics* 72 (s. 161-169).
- Hägerhäll, C (2005). *Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur*. I: Johansson, M & Küller, M (red). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingold, T (2000). *The perception of the environment, Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge
- Kawano, S. *Scattering ashes of the family dead: memorial activity among the bereaved in contemporary Japan*. *Ethnology*; Summer 2004; 43, 3; Natural Science Collection s. 233-248.
- Kellaheer, L, Prendergast, D & Jenny Hockey (2005). *In the shadow of the traditional grave*. *Mortality* (10:4, 237-250). DOI: 10.1080/13576270500321647
- Kellaheer, L., & Worpole, K. (2010). *Bringing the dead back home: Urban public spaces as sties for new patterns of mourning and memorialisation*. I: Maddrell, A & Sidaway, J (red). *Deathscapes: New spaces for death, dying and bereavement*. Farnham: Ashgate.
- Let Your Love Grow. Tillgänglig på: www.letyourlovegrow.com [2017-04-19]
- Levi-Strauss, C (1976) *The Savage Mind*. London. Weidenfeld & Nicholson.
- Maddrell, A (2006). *Mapping grief. A conceptual framework for understanding the spatial dimentions of bereavement, mourning and remembrance*. *Social & cultural geography* (17:2, 166-188) DOI: 10.1080/14649365.2015.1075579
- Möller, L (2011). *Hejdå! Begravningsboken*. Malmö. Bokförlaget Arena

Naturvårdsverket. Tjänsten: sök och presentera skyddad natur. Tillgänglig på: <http://skyddadnatur.naturvardsverket.se> [2016-09-08]

Naturvårdsverket (2010). *Branschfakta: Kremationsverksamhet*. Utgåva 4, juni 2010.

Norberg-Schulz (1980). *Genius Loci. Towards a phenomenology of architecture*. London. Academy Editions.

Olwig, K (2008). 'Natural' landscapes in the representation of National Identity. I Brian Graham & Peter Howard (red). *Heritage and Identity*. Ashgate

Orians, G H (1986). *An ecological and evolutionary approach to landscape aesthetics*. I: Penning-Roswell, E C & Lowenthal, D (red). *Landscape meanings and values*. London: Allen & Unwin

Petersson, A (2010) *The Altar of the dead: A temporal space for memory and meaning in the contemporary urban landscape*. I Bergmann S, P M Scott, M Jansdotter Samuelsson och Bedford-Strohm H (edited by), *Nature, space and the sacred: transdisciplinary perspectives*.

Regjeringen, Norge (2016). *Om askespredning*. Tillgänglig på: <https://www.regjeringen.no/no/tema/tro-og-livssyn/gravferd/innsiktsartikler/om-askespredning/id445138/> [2016-11-05]

Relph, E (2013). "Prospects of Places" from place and placelessness. I: Larice, M & Macdonald E (red). *The Urban Design Reader*. 2a upplagan. Routledge.

Rowe, M (2003). *Grave changes: Scattering ashes in contemporary Japan*. *Japanese journal of religious studies* (2:85-118). Nanzan Institute for Religion and Culture.

Ruud, I M (2006). *Den som dør, får se. Gravskicker og forestillninger om døden i noen religioner og kulturer*. Pubicerad var?

Scattering Ashes (2017). Tillgänglig på: <https://www.scattering-ashes.co.uk/about/> [2017-05-03]

SFS 1957:640 Lag om jordfästning m .m. (1957). Stockholm.

SFS 2016:560. Lag om ändring i begravningslagen (2016). Stockholm.

SKKF (2016). *Kremationsstatistik 2015*.

SOU 1994:42. Staten och trossamfunden betänkande (1994).

Stad och Land (2014). *Begrepp i begravningsverksamhet*. Nr 186. ISBN : 978-91-576-9221-4. ISSN: 028-4549. Juni 2014

Svenska kyrkan (2016). *Preliminär månadsstatistik för aktiva in- och utträden*. Tillgänglig på: <https://www.svenskakyrkan.se/statistik> [2016-10-20]

Svenska kyrkans församlingsförbund (2009). *Miljöpåverkan vid askspredning i minneslundar*. Stockholms Stad

Thompson, W (2017). *Bid to limit scatter of ashes*. NZ Herald, 2014-05-06. Tillgänglig på: http://www.nzherald.co.nz/nz/news/article.cfm?c_id=1&objectid=11267752 [2017-03-06]

The cremation society (1999). *Statutory Rules and Orders, 1930, No 1016, Cremation, England and Wales; disposition of Ashes*. Tillgänglig på: www.srgw.info/CremSoc3/StatutoryLaw/CReg1930.html#reg16 [2017-02-30]

Tuan, Y-F (2011). *Space and Place*. Seventh printing. Minneapolis. University of Minnesota Press.

Walker, P W L (1990). *Holy city, Holy places? Christian attitudes to jerusalem and the Holy Land in the Fourth Century*. Clarendon Press, Oxford.

Wall, B (2000). *Gravskick I förändring, tradition och visioner*. Svenska kyrkans församlingsförbund.

Whiston Spirn, A (1998). *The Language of Landscape*. New haven and London. Yale University Press.

White, M, Smith, A, Humphryes, K, Pahl, S, Snelling, D & Depledge, M (2010). *Blue space: The importance of water for preference, affect, and restorativeness ratings of natural and built scenes*. Journal of Environmental Psychology 30 (s. 482-493).

Wingren, C. (2009). *Ideal Landscape - Landscape Design Between Beauty and Meaning*. I: Bergman, S., Scott, P. M., Jansdotter Samuelsson, M. & Bedford-Strohm, H (red). *Nature, Space and The Sacred. Transdisciplinary Perspectives*. Farnham. Ashgate.

Digital media

Dokumentärfilm (2016). "Arkitekterna bakom Skogskyrkogården i Stockholm". [TV-program] Sveriges Television, 5 november.

Filosofiska rummet (2012). "Utblick: Om livets mening i en sekulär kultur" [Radioprogram] Producent: Thomas Lunderquist. Sveriges Radio P1, 14 oktober. [online] Tillgängligt på: <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/105221?programid=793>

Idévärlden (2017). "Sekulariseringen är kristen". [TV-program] Sveriges Television, 15 mars.

Människor och tro (2017) "Vad händer efter döden?" [Radioprogram]. Producent: Alexandra Sandels. Sveriges Radio P1, 12 januari. [online] Tillgängligt på: <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/835893?programid=416>

Opublicerade källor

Ulf Andersson, Länsstyrelsen Skåne, mail [2016-10-17] [2016-10-18] [2016-10-20] samtal [2016-11-15]

Lars Schill, Länsstyrelsen Västra Götaland samtal [2016-10-17]

Malin Reinhold, Länsstyrelsen Östergötland, samtal [2017-05-10] mail [2016-09-07]

Anita Atterstrand, Länsstyrelsen Stockholm mail [2016-11-15]

Länsstyrelsen Dalarna, Karin Kjellin, mail [2016-11-15]

Mari-Ann Östlund, Länsstyrelsen Västernorrland, mail [2016-10-18], [2016-11-15] samtal [2016-11-15]

Emma Lindmark, Länsstyrelsen Norrbottens län, mail [2016-10-17] [2016-11-21]

Christoffer Ekelund, Limhamns krematorium, samtal [2016-11-21]

Anders Nilsson, Karlskrona krematorium, samtal [2016-11-22]

Bilder, skisser

Om inget annat anges är bilderna tagna av författaren.

Diagram

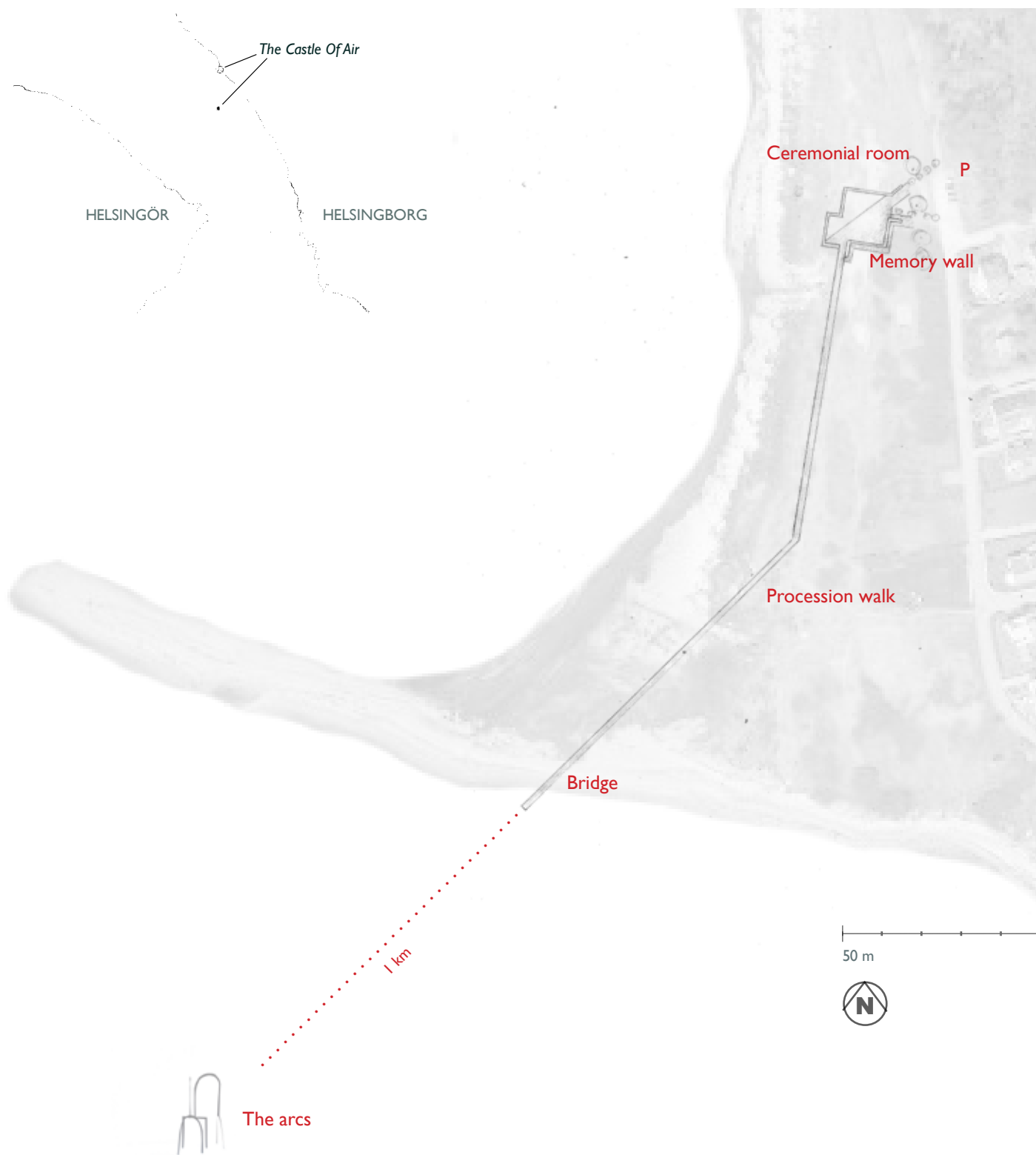
Om inget annat anges är diagrammet skapat av författaren.

THE CASTLE OF AIR

- A place where to scatter ashes -

For many people nature itself is perceived as religious or sacred. This is one of the reasons why more and more people want to have their ashes spread at sea. Though in some places it can be complicated to get permission for this action. This is a concept of an organized place where to scatter ashes in nature. Here you also have the possibility to make a mark and come back and use the site as a memorial of the departed.

Elfrida Klacka

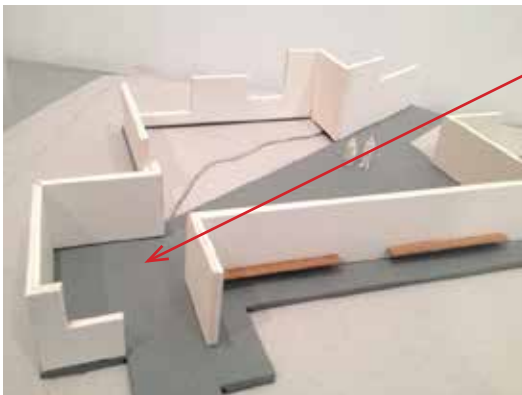

Ceremonial room

This is the place where it is possible to have ceremonies. It is partly giving shelter from the wind. You can choose where the ceremony is going to be held depending on weather and wind conditions.

Framed view

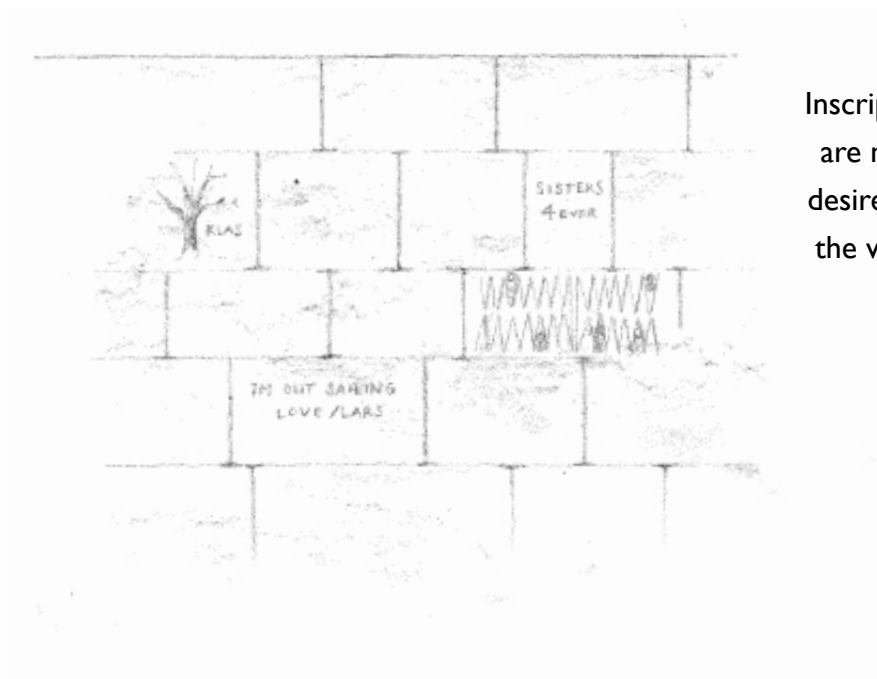
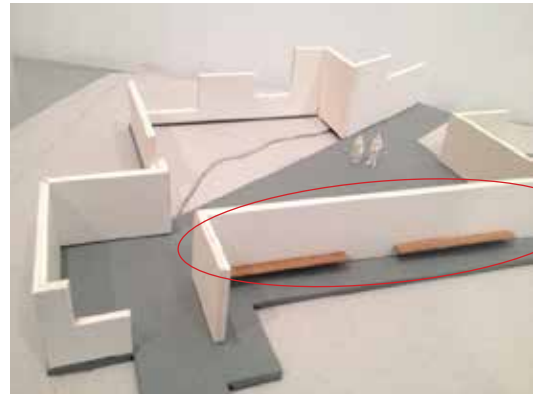
Diagonal direction towards the sea and the arcs

Framed view

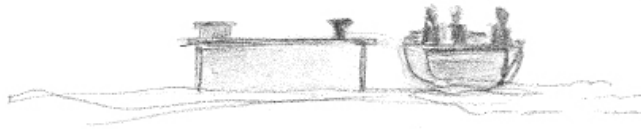
Memory wall

It is voluntary for the relatives to put a text, name or symbol to remind them about the departed. This is possible on the wall facing the south and the arcs out in the sea. This creates a connection between the place where the ashes were spread and the memory inscription on the wall.

Inscriptions in the stone wall are made according to the desires from the relatives or the wishes of the departed.

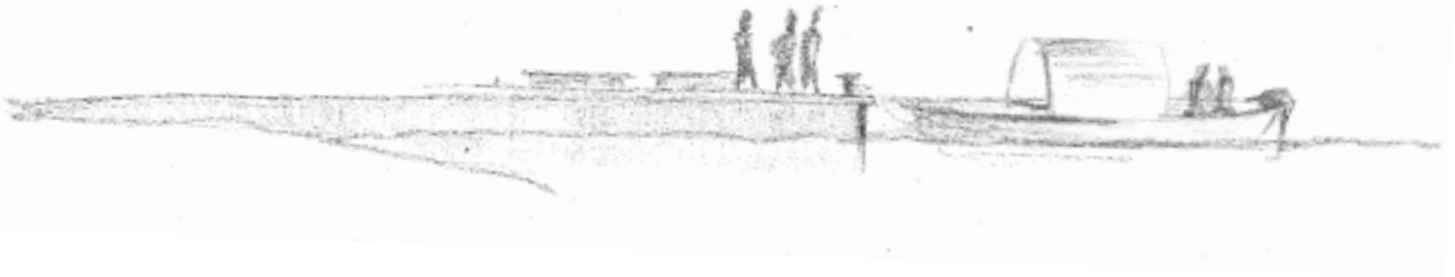
I a.

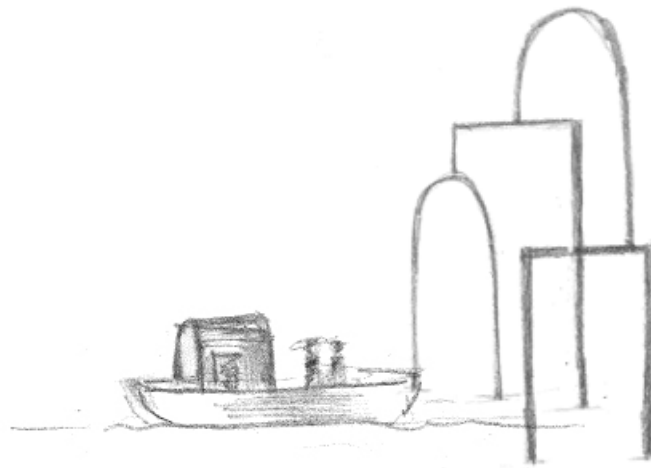
I a. & b. The platform where the boat sets from with the relatives

2. The "arcs" out in the water where the ashes are scattered

I b.

2.

5 (5)

